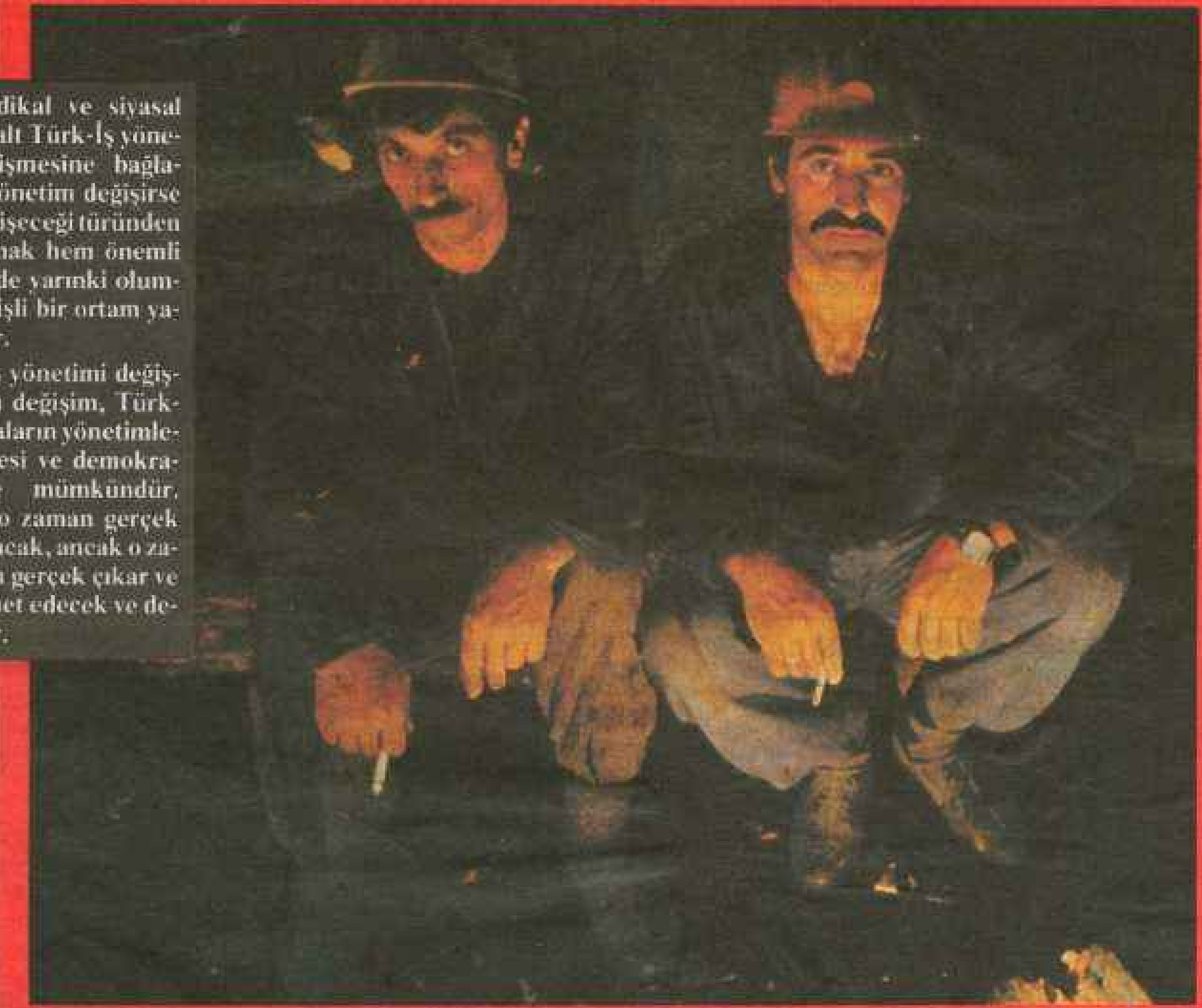
SAYI 1 FİYATI 500 TL (K.D.V dahil)

Görüş

EKONOMİ VE POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ARALIK 1986

İşçilerin sendikal ve siyasal umutlarını salt Türk-İş yönetiminin değişmesine bağlamak ve bu yönetim değişirse her şeyin değişeceği türünden hayallere kapılmak hem önemli bir yanlış, hem de yarınki olumsuzluklara elverişli bir ortam yaratmak olacaktır.

Evet, Türk-İş yönetimi değişmelidir. Ama bu değişim, Türk-İş'e bağlı sendikaların yönetimlerinin de değişmesi ve demokratikleştirilmesiyle mümkündür. Değişim ancak o zaman gerçek bir anlam kazanacak, ancak o zaman işçi sınıfının gerçek çıkar ve hedeflerine hizmet edecek ve değer kazanacaktır.

Silahsızlanmanın güç yolları

GENÇLİK ÇAĞI

"... Gençliğe, her şeyin kendisiyle yeniden başlamadığını, tarih sahnesindeki henüz aşılmamış, 'yeni'nin, güncel siyasal-ideolojik 'moda'nın 'yeni'siyle bir veya aynı şey olmadığını, sınıf mücadelesinin en kestirme yolunun, bilimin gösterdiği yolda sabır ve inatla yürümekle bulunabileceğini kavratmak önümüzdeki dönemin en önemli görevlerinden birini teşkil edecektir..."

ARA SEÇİM SONUÇLARI YENİ PERSPEKTİFLER

Kapak fotoğrafı: Ara Güler

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ *Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:* Cevat Keskin ▶ *Yazışma Adresi:* GÖRÜŞ Dergisi, Yayın-Dizgi Merkezi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 kat 2 Cağaloğlu-İstanbul
▶ *Fiyatı:* Yurt içi 500.-TL. Yurt dışı 4 DM. ▶ *Yıllık Abone Ücreti (12 sayı):* Yurt içi 4500.-TL. yurt dışı 35 DM. ▶ Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesindeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.
▶ *Baskı:* Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy/İstanbul ▶ *Genel Dağıtım:* GAMEDA

"Sunuş yazısı"

Kapitalist bir ekonomide pazara yeni çıkan bir metanın, **toplumsal** bir ihtiyaçtan kaynaklanmasının **zorunlu şart** olmadığı bilinir. Hele günümüz dünyasında - ve bilhassa gelişkin kapitalist ülkelerde - pazarda "hikmetinden sual" edilecek o kadar çok ve çeşitli mal bulunmaktadır ki, toplumsal ihtiyaca cevap verenler bunların yanında adeta azınlıkta kalırlar. Aslında toplumsal ihtiyaca cevap vermeyen malların alıcı bulmaması ve bir süre sonra bunların piyasadan kaybolmaları gerekir. Nitekim **moda** mallar için durum az çok böyledir. Ama kapitalist üretimde ne moda biter, ne de -daha önemlisi- toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmayan malların sürekli üretimi. Çünkü hem kapitalizmin, hem de düzenin meyvalarını toplayan burjuvazinin "bekası" tamamen toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmayan meta üretimine bağlıdır. Bu yüzdendir ki toplumsal olmayan ihtiyaçlar, burjuvazinin akıllara durgunluk verici pazarlama ve "ikna" metotlarıyla "toplumsallaştırılırlar".

Türkiye de, gelişkin değilse bile ağır aksak gelişmekte olan bir kapitalist ülke. Üstelik burjuvazimiz, gelişkin ülkelerinkini taklit etmeye çok hevesli. Toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmayan malların -ve hizmetlerin- şaşırtıcı bir bolluk ve çeşitlilikte piyasayı doldurması da bundan olsa gerek.

Elinizdeki dergi işte böyle toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmayan metaların bolca bulunduğu bir piyasaya "sürülüyor". Bu durumda dergimizin de toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklanıp kaynaklanmadığı düşünülemez mi?

En azından bizler için bu nitelikte bir yayına toplumun -ya da toplumun ağırlıklı kesiminin- ihtiyacı olduğu kesin. Ama bu noktada son sözü söyleyecek olan "tüketici", yani okur olacak. Eğer "poşet"e girenlerin -ve dahi girmeyi reddedenlerin- üretimi ve satış rekorları kıran tüketimi toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa, bizim dergimizin toplumsal bir ihtiyaç olmadığı söylenebilir. Ya da tam tersine gerçek anlamda toplumsal bir ihtiyaç olduğuna inandığımız dergimiz ve benzerleri "piyasa"da bir hayli kıt oldukları içindir ki, cümle poşetliler ve poşetsizler **pseudo** toplumsal ihtiyaç haline gelebiliyorlar. Öyleyse dergimizin pseudo değil, gerçek bir toplumsal ihtiyaca cevap vermek için çıktığını söyleyebiliriz.

"Seksenli" yılların Türkiyesinde sadece poşetliler ve poşetsizler mi arttı?

Nelerin arttığını görmek için gazete kolleksiyonlarına göz atmaya bile gerek yok. Biraz hafızayı çalıştırmak, biraz da mevcut "manzara-ı umumiye"ye göz atmak yeterli. Örneğin Türkçe'de "aç mezarı yoktur" diye bir deyiş vardır. Bu deyiş çoktandır unutuldu. Çünkü geçerliliği kalmadı. Açlıktan ve işsizlikten intiharlar "vaka-ı adiye" halini aldı. Vücutlarından tümüyle vazgeçmeyecek kadar akıllı olanlar ise uzuvlarını peyderpey satarak-gazetelerde ne de sık göz, böbrek ve benzeri satış ilanları görmeye başladık- hayatlarını sürdürmeyi tercih ediyorlar.

Açlığın ve sefaletin artmasına paralel olarak başka şeyler de arttı.

Rüşvet ayyuka çıktı. Herkes rüşvetten şikayetçi ama rüşvetsiz iş görülemeyeceği, rüşvetin her kapıyı açan maymuncuk olduğu kanısı son derece yaygın.

Başka?...

Başka, gasp ve hırsızlık arttı, dolandırıcılık şahikasına ulaştı. (Bankerler olayını hatırlayalım); fahişe sayısındaki artış rekorlar kırarken, fuhuş bir kısım ailenin "yan gelir" sağladıkları -esas gelir ayın onbeşini zor çıkarıyor çünkü- olağan bir "meslek" halini aldı; bulaşıcı hastalıklar kol gezmeye başladı, bir zamanlar kökü kurutulmuş olan sıtma yeniden hortladı, tüberkülozdan ölümler genç Verter'in çağındaki gibi olağanlaştı.

Daha başka?...

Arabesk arttı. Hayatın maddi ve manevi hemen her alanında, hem de inanılmaz bir yaygınlıkta... Korku arttı; inançsızlık arttı; sağlıklı görüşlerden caymak arttı; "şartlara uyum göstermeyi" dünya görüşü haline getirmek, bireysel kurtuluştan medet ummak arttı; insanlığın ileri doğru yürümesine en fazla emeği geçenleri hor görmek arttı; "Batı" metropolünde üretilen "ince" anti-komünist görüşlere merak ve rağbet arttı ve ilh...

Tek cümleyle "Seksenli" yılların Türkiyesinde **toplumsal çürüme** arttı, insan malzemesindeki **yozlaşma** arttı.

Bütün bunlar arttı, çünkü **eksilenler** var. Eksilenlerin -ya da eksiltilenlerin- başında ise, çağımızda toplumu ileri doğru devindiren dünya görüşünün savunulması geliyor. Sömürüden ve baskıdan arındırılmış bir Türkiye yaratılması için sürdürülen çabalar geliyor.

Kuşkusuz artanlar ve eksilenler bileşik kaplar örneğindeki gibi otomatik olarak birbirlerinin yerlerini dolduruyor değiller. Ancak eksilenlerle artanları **aynı** toplumsal şartların doğurduğu da bir gerçek. Sonuçta olan da şu: Bir toplumdan **sosyalizmi** ne kadar kovarsanız, sosyalizmi ne ölçüde toplumun dışına iterseniz, -tümüyle başaramazsınız bu işi, çünkü **toplumun yarınının güvencesi olan sosyalizm** toplumda yaşamanın yolunu mutlaka bulur- toplum da o ölçüde maddi ve ahlaki çöküntüye uğrar, insan malzemesi o ölçüde insanlığa yabancılaşır. "Seksenler Türkiyesi"nin ibret verici bir şekilde kanıksadığı gerçek budur.

Ayrıca seksenlerde eksilen sadece sosyalizm olmadı. İlerici düşüncelerin tamamı ve daha önemlisi **demokrasi** acımasızca eksiltildi. Bu nedenle dergimizin başta gelen işlevlerinden birisi demokratik hak ve özgürlükleri savunmak olacak ve yine bu nedenledir ki, sayfalarımız tüm ilericilere, samimi ve tutarlı demokratlara açık olacak...

Usuldendir, yayına başlarken, yayının niteliğini ve amacını açıklayan bir "sunuş yazısı" yazılır. Bu da böyle bir yazı. Yayına **yeni** başlıyoruz, ama "yeni" şeyler söyleyecek değiliz çünkü ilk amacımız seksenlerde eksiltilenlerin eksikliğini gidermek. Ama bunu yaparken bilinenleri tekrar etmeye de niyetimiz yok. Bu açıdan söylediklerimizin **gerçekten yeni** olmasına daima itina edeceğiz.

SİYASAL DEMOKRASİYE MUHTEVA KAZANDIRMAK İÇİN

Demokratik kurumların bulunmadığı, demokratik normların geçerli olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin yer almadığı bir ortamda genel oy'un demokratikliğinden söz edilemez.

Toplumumuz bugün sayısız sorunlarla karşı karşıya. Karşı karşıya bile değil, boğaz boğaza. Bu sorunların hepsini üç ana alanda toplayıp birkaç sözcükle özetlemek mümkün; ekonomik planda, geniş kitleleri pençesinde kıvrandıran kronik bir kriz; kültürel kapsamda; büyük bir değerler sarsıntısı, yozlaşma ve ahlaki çöküş; politik alanda ise, demokrasisizlik.

Bu üç alanı ve her üç gruptaki sorunları biribirinden soyutlamak, aralarındaki hayli girift bağlantıları göz ardı etmek olası değilse de, sorunların çözümü besbelli ki politikadan ve politik mücadeleden geçiyor. Bu nedenle demokrasi ve özgürlükler için verilen mücadele, kısacası *siyasal demokrasi* bugün gündemimizin baş maddesini oluşturuyor. Değil mi ki, ekonomiyi ellerinde tutanlar, kendilerinin sebep oldukları krizin bedelini yığınlara fatura etmek için, uygulamaya koydukları ekonomik modelin güvencesini o modele uygun siyasal rejimi getirmekte buldular; o ekonomik çizgiden zarar görenlerin ondan kurtulmak için yapacakları ilk şey de, elbette onun siyasal formülüne son vermek, siyasal demokrasiyi kazanmak olacaktır. Ne var ki, en ivedi gündem maddesinin demokrasi olduğunun altını çizmek tek başına bir anlam taşımamaktadır. Zira, siyaset arenasındaki tüm kesimler demokrasiden söz etmektedirler. Gene bir kavram kargaşası alıp yürümüştür. Kimilerine göre Türkiye'de demokrasi vardır, demokrasi tüm kurumlarıyla işlerliktedir. Eskiden bedene bol gelen elbise kesilip, biçilip daraltılmış ve milli bünyeye uygun hâle getirilmiştir. Bundan fazlasını istemek, gene elbisenin bollaştırılması demek olacaktır, oysa millet cahildir, demokrasiyi hazmetmemiştir, "her şeyin fazlası gibi, demokrasinin de fazlası" zararlıdır. Yararlı olan ise şimdiki rejimdir.

Rejim bir demokratikleşme sürecine girmiştir, işin çoğu gitmiş azı kalmıştır; mevcut anayasanın geçici maddeleri ve buna bağlı olarak belli kişiler üzerindeki siyaset yasakları kaldırılıp, genel seçimlere gidilirse, Türkiye demokrasiye geçmiş olacaktır.

Demokrasi sorunu nitelik sorunudur

Demokrasi güçlerine gelince, bizim açımızdan gündemdeki demokrasi sorunu göreceliklerde değil, niteliktedir. Temel insan hakları ve demokratik özgürlükler konusundaki evrensel değerleri ve genel kabulleri benimsemeden demokrat olmaya ve demokrasi mücadelesi vermeye olanak yoktur. Onları kurumlarıyla ve kurallarıyla hayata geçirmek ise siyasal rejimde nitel bir değişikliği gerçekleştirmekle mümkündür.

Şu halde, herkesin demokrasiden söz ettiği bir ortamda, her şeyden önce, öngörülen demokrasiden kimin neyi kastettiğinin açıkça bilinmesi ve bildirilmesi gerekir. Yani, gündemdeki politik demokrasi talebinin fil'in körlerce tanımlanmasında olduğu gibi herkesin başka başka gördüğü ve yorumladığı bir belirsizlik olmaktan çıkarılması şarttır.

Bugün Türkiye'de demokrasiye hangi toplum kesimlerinin gereksinmesi varsa, bir başka deyimle, hangi sınıf ve katmanlar; ya da topluluklar demokratik hak ve özgürlüklerden yoksunsalar, demokrasinin savunucuları o kesimlerin sözcüleridirler. Bu nedenle, siyasal demokrasi talebinin muhtevası o toplum kesimlerinin sözcülerinin, temsilcilerinin somut öngörülerinde aranmalıdır. Siyasal af, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, somutta işçi sınıfına siyaset özgürlüğü, basın özgürlüğü, sendikal hak ve özgürlükler, meslek kuruluşlarının siyaset yapabilme serbestliği, toplantı ve gösteri özgürlüğü, kültürel özgürlükler, TRT ve üniversite özerkliği, devletin demokratikleştirilmesi, yargı bağımsızlığı başta olmak üzere kuvvetler ayırımının hayata geçirilmesi, yürütme üzerinde yargının denetimi, genel oy üzerindeki her türlü kısıtlamanın kaldırılması, gibi temel öğeler savunulmadan siyasal demokrasi savunulamaz, savunuluyor sayılamaz.

Demokrasi güçleri derken bu özgürlükleri ve demokrasinin bu özelliklerini savunanları anlamak gerekir. Bunları açık seçik ve somut bir biçimde dile getirmek demokrasi mücadelesine muhteva kazandırmanın, ya da daha doğru bir deyimlendirme ile, demokrasi mücadelesinin muhtevasını somut-

▼ **Gerçek Demokrasi İstiyoruz!** *"Demokratik mücadeleye muhteva kazandırmanın koşulu demokrasiyi talep edenlerin bu uğraşta aktifleşmeleridir.*

lamanın birinci koşuludur. Ne var ki, bu koşul bir ön koşuldur. Gerekli koşuldur, fakat yeterli koşul değildir.

Demokratik mücadeleye muhteva kazandırmanın yeter koşulu ise demokrasiyi talep edenlerin, yukarıda andığımız somutlukları öngörenlerin, yani o demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanacak olan toplum kesimlerinin kitlesel bir şekilde bu uğraşta aktifleşmeleridir. Siyasal demokrasiyi sadece savunabilmekle kalmamak, bu noktayı aşarak, onu elde edebilmek için böyle bir mobilizasyon şarttır. Demokratik talepleri dile getirmek, onları savunmak, istenilenin sözle ifadesidir, düşünsel anlatımıdır. Bu gerekliliğin doğal sonucu ise öngörülen hedeflere varılmasıdır. Ama bu sonuç kendiliğinden gelmez. Demokratik taleplerin elde edilmesi, siyasal demokrasi düşüncesinin maddi güce dönüşmesiyle, yani bu düşünce ve onun öngörüleri etrafında politik ve kitlesel güçlerin kristalleştirilmesi, genişletilmesi ve hareketlendirilmesi ile mümkündür. 28 Eylül ara seçimleri bu doğrunun siyasal pratikteki bir kanıtını önümüze koymuştur.

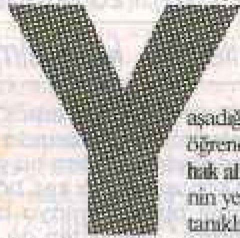
Kitleselleşmeyi başarmak...

Genel oy bu kitleselleşmenin araçlarından sadece birisidir. Kaldı ki, demokratik kurumların bulunmadığı, demokratik normların geçerli olmadığı, temel demokratik hak ve özgürlüklerin yeralmadığı bir ortamda genel oy'un da demokratikliğinden söz edilemez. Kitleselleşme demokratik mücadelenin bütün alanlarında başarılabildiği takdirde, onun sonuçları sandığa yansıyabilir. Şayet bir sendika mitinginde her altı kişiye bir emniyet görevlisi düşüyorsa, pankartlardan sloganlara kadar herşey denetim altında tutuluyorsa, miting sonrasında yüzlerce kişi slogan suçlusu olarak nezarete alınıyorsa ve aynı sendika mitinglerine seçim döneminde izin verilmiyorsa, doğal olarak seçim ortamında her türlü baskı, şiddet ve tehdit uygulanacak, seçmen topluluklarına gözdağı verilecek demektir. Sonuç ise ortadadır. Geçirilen bir ara seçimin ne demokratik kitleselleşmeye, ne de toplumsal coşkunun ve umutluluğun uyanmasına, gelişmesine katkısı olabilmiştir. Seçim bitmiştir, evli evine, köylü köyüne gitmiştir. Geriye bir dahaki seçimin intizarı mı kalmıştır? Eğer öyle olmuşsa, öyle olacaksa, buna tevekkül gösterilecekse, bu demektir ki, bu intizar sürecinde siyaset arenasının ön planı sağdaki iki partiye bırakılacaktır. Böyle bir süreçten ise, siyasal demokrasinin doğmayacağı açıktır. Solun, ilerici ve demokratik güçlerin siyasal gelişmelere müdahale edememeleri durumunda, bekler vaziyette kalmaları, pasif durmaları hâlinde varılacak sonuç demokrasiyi isteyen, demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanacak olan toplum kesimlerine düş kırıklığından başka bir şey getirmeyecektir.

Şu halde, politik gelişmelere müdahil olabilmek, akışa demokrasi doğrultusunda yön verebilmek için, siyasal demokrasi düşüncesini, siyasal demokratik kitleselleşmeyle bütünleştirmek, halkın iradi gücünü toplumsal ve siyasal yaşamın her alanında olanca ağırlığıyla koymasını sağlamak gerekir.

Günümüz somutunda demokrasi mücadelesine muhteva kazandırmanın biricik yolu budur. ■

ÖĞRENCİLER YÜRÜYOR

aşadığımız günler, öğrenci gençliğin **hak alma** mücadelesinin yeni bir boyutuna tanıklık ediyor.

Demokratik öğrenci hareketinin sesi dernek binalarının dışına taşıyor. İçinde bulunduğu durumu **aşılmaz** ve **mutlak** sandığından, yaşamına son veren arkadaşları için öğrenciler-uzun bir aradan sonra ilk defa-yürüyüş yapıyorlar. Ankara, İstanbul ve İzmir'de anti-demokratik mevzuatın ve uygulamaların protesto edildiği açlık grevleri birbirini izliyor.

Gericiliğin, bu meşru ve demokratik istem ve eylemlere karşı tepkisi ise yine "masum öğrenci hareketleri görüntüsü altındaaa..." biçiminde ortaya çıkıyor.

Gerçekten de, demokrasi isteyen diğer toplum kesimleri gibi masum olan öğrenci gençlik, mücadele etme kararlılığını göstermekten başka-henüz-bir şey yapmış değildir. Oysa, çıkarları demokrasiden yana diğer toplum kesimleri gibi, özgür ve insani gelişiminin önündeki engellerin aşılması için sabırsızlanıyor, çıkış yolları arıyor.

Elbetteki gençliğin akademik-demokratik istemleri özü itibariyle **siyasi**'dir ve içinde bulunduğumuz anti-demokratizmin sürmesinden yana olanların konumlarına son verme hedefinin bir parçasını teşkil ettiği ölçüde de siyasi olmaya devam edecektir. Zaten, mevcut despotik statükonun sürmesinden yana olanların tercihi de siyasi değil midir? Demokratik istemler "altındaki" siyasi muhtevanın "keşfi" gençliğin "suçlu" sayılması için yeterli görülüyor. Zaten mevcut despotik kurumlaşma her türlü toplumsal istemi "siyasi" ve bununla eş anlamlı olarak "suçlu" sayıyor.

1980 öncesi sol siyasi dinamiğin önemli dayanaklarından biri olan ve hatta kimi sol eğilimlerin de tek kaynağını oluşturan öğrenci gençlik, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerle birlikte kendisine fatura edilen bedeli geçtiğimiz altı yıl boyunca fazlasıyla ödedi. Öte yandan, 80 sonrasının depolitize olması amaçlanan gençliğinin, her tür kültürsüzleştirme-kişiliksizleştirme çabalarına karşın, demokratik öğrenci hareketinin somut istemleri altında bir araya gelmekte olmaları, bu çabaların boşunalığının göstergesi oldu.

Gelişmekte olan öğrenci gençlik hareketinin, geçmişteki hata ve eksikliklerini yinelememesi zorunluluğu, bu sürecin doğru yönlendirilmesinde, sosyalist gençlere önemli görevler yüklüyor. Bu ise ilk olarak, demokratik gençlik hareketinin, genel demokrasi mücadelesine olan bağımlılığını ve en geniş öğrenci gençlik kitlelerinin politikleştirilme sorununu gündeme getiriyor. Halen, durumdan şikayetçi geniş bir öğrenci kitlesi, sorunlarını YÖK ve İhsan Doğramacı'dan ibaret sanıyor bunların, altı yılda oluşturulan siyasi rejimle ve bu rejimin kurumlaşma çabaları ile olan bağlantısını göremiyor. YÖK'ün dayandığı ideolojinin açığa çıkarılması, öğrenci gençliğin dernekleşme hareketine ivme kazandıracağı gibi, demokratik gençlik hareketinin genel demokrasi mücadelesine bağımlılığı sorununun önemli ölçüde çözümünü de kolaylaştıracak.

Demokratik öğrenci hareketinin, dernekleşme vasıtasıyla yarattığı ve yaratacağı canlılığı, kısa vadeli hesapların peşine koşmak, tüm demokrat öğrencilerin katılımını sağlayacak eylem türleri ve sloganlar dururken, kitleleri dışlayacak tercihler geliştirmek, despotizmin aşılmasında demokratik öğrenci hareketinin vereceği katkının farkına varmamakla eş anlamlıdır. ■

▼ *Ankara'ya yürüyüş*
Öğrenci hareketinin sesi dernek binalarının dışına taşıyor.

Silahsızlanmanın güç yolları

Emperyalizmin ayrılmaz cüzü olan militarizm, aynı zamanda sınıfsal baskının sürdürülmesi, egemenlik alanlarının güçlendirilmesi, yenilerinin kazanılması hedeflerini de gütmektedir.

Dünya'nın en büyük iki nükleer gücünün liderleri Reagan ve Gorbaçov'un 11-12 Ekim'de İzlanda'nın başkenti Reykjavik'de gerçekleştirdikleri hazırlık zirvesi, zirve öncesi beliren umutlara karşın, umulanı vermemiş görünmektedir. İki liderin 11 saati aşkın yoğun görüşmelerden sonra Reykjavik'ten "el bile sıkışmadan" ayrılmaları, çok sayıda ülke basınında "fiyasko" biçiminde yorumlanmıştır. Ama ilk günlerin heyecanı yatıştıktan sonra, hazırlık zirvesinin Dünya ve Türkiye basınında çoğunca değerlendirildiği gibi, "bütünüyle başarısız" olmadığı anlaşılmıştır. Zirve, "dinasor" doğurmamıştı gerçi. Ama "fare" de doğurmamıştı. Ciddi Le Monde gazetesinin başyazısında belirttiği gibi, "iki lider yirmi yıldan bu yana, silahsızlanma konusunda ilk kez, böylesine geniş kapsamlı bir anlaşmaya bu denli yakın olmuşlardı." Gerçekten de, Sovyet lideri Gorbaçov, Avrupa'daki orta menzilli füzeler konusunda yeni adımlar atmış, Avrupa'daki SS 20'lerini tümüyle kaldırmayı, Asya'dakileri de ABD önerileri doğrultusunda 100 sayısıyla sınırlamayı kabul etmiştir. Uzun menzilli nükleer füzelerde de, yine ABD'nin isteklerine uygun olarak, daha önce benimsenen indirim oranı olan % 30'dan, % 50'ye çıkarmıştır. Stratejik nükleer silahların beş yıl içinde yüzde elli azaltılması, on yıl içinde de bütünüyle ortadan kaldırılması ilkesi benimsenmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, Sovyetler'in önerilerini "nefes kesici öneriler" olarak tanımlaması, bu önerilerin karşı çıkılması güç niteliğini ortaya koymaktadır. Sovyet lideri Gorbaçov, Avrupa'daki orta menzilli füzelerle ilgili indirim konusunda taraflar arasında varolan bir pürüzün ortadan kalkmasını da sağlamıştır. Sovyetler Birliği, orta menzilli füzelerle ilgili indirimde, üçüncü ülkelere yerleştirilmemeleri koşuluyla İngiliz ve Fransız füzelerinin hesaba katılmamasını kabul etmiştir. Bu, daha önce Reagan tarafından ortaya atılan ünlü "sıfır çözüm"le hemen eşdeğerdedir. Bütün bunlar, "başarısız zirve"nin, başarıları arasında sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında, iki liderin ABD'de gerçekleştirmeyi öngördükleri "asıl zirve", geniş kapsamlı bir silahsızlanma anlaşmasının gerçekleşebilme şansının mevcut olduğunu göstermektedir.

Ama her şeye karşın, bütün bu olumlu adımlar, Reykjavik'te anlaşmaya varılmasına yetmemiştir. Anlaşmanın kapısı aralanmış, ama içeri girilememiştir. O kadar ki, ABD basınına göre Washington'daki güçlü askersel endüstri kompleksine yakınlığı ile tanınan etkin çevreler Reagan'ın Sovyetler'in sürpriz önerilerinin cazibesine kapılıp anlaşmaya yanaşacağı, böylece de "yumuşamaya" dönüleceğinden son derecede tedirgin olarak başkana baskı yapmışlardır. Bu nokta, Reykjavik zirvesinin kimler tarafından, niçin sabote edildiğini yeterince açıklamaktadır. Gerçekten de Reykjavik'te ortaya çıkan eşsiz fırsat Reagan'ın Stratejik Nükleer Savunma Girişimi (Yıldızlar Savaşı) projesinde hiçbir tavize yanaşmayan tutumu yüzünden kaçırılmıştır. İşin daha da ciddi yanı, Sovyetler'in silahsızlanma sorununu bir bütün olarak görmeleri, ABD'nin bu projede ısrarını sürdürmesi halinde, hazırlık zirvesindeki önerilerinin tümünü yeniden gözden geçireceklerini ileri sürmeleridir. Daha açık bir deyişle, Sovyetler, ABD'nin sözü edilen projede ısrarlı olduğu takdirde, her hangi bir anlaşmaya yanaşmayacaklardır. Sovyet lideri Gorbaçov'a göre "Stratejik Nükleer Savunma Girişimi" tasarısı, çok sayıda batılı bilim adamı tarafından da paylaşıldığı gibi, "savunmayı hedefleyen bir kalkan"dan çok, saldırıya dönük bir kılıç niteliğindedir. Bu ise, silahsızlanma yarışını uzaya taşımak, böylece de benzeri görülmemiş yeni bir silahlanma yarışına çanak tutmak anlamına gelmektedir. ABD'nin bu projede tavize yanaşmaması halinde, diğer konularda her hangi bir anlaşmaya varılması ise anlamsız görünmektedir. Bir eliyle silahsızlanırken öbür eliyle hummalı bir silahlanmanın düğmesine basmak akıl dışıdır.

Reykjavik, 12 Ekim 1986. Reagan - Gorbaçov'un gerçekleştirdiği hazırlık zirvesi umulanı vermedi.

ABD, "Yıldızlar Savaşı" olarak anılan Stratejik Nükleer Savunma Girişimi projesinde neden ısrarlıdır? Soruya geçerli bir yanıt vermek için, söz konusu projeye daha yakından bakmak gerekiyor.

Silahsızlanmanın başlıca engeli olarak görülen "Yıldızlar Savaşı" projesi, batılı bir yazarın tanımına bakılırsa "Elmalı pay, 4 Temmuz ve Disneyland" kadar "Amerikalı." Seçim programının ana temasını "Sovyetler Birliğine karşı teknolojik ve askeri alanda topyekün bir üstünlük sağlanması" üzerine oturtan Reagan tarafından 23 Mart 1983'de ortaya atılan "Stratejik Nükleer Savunma Girişimi" programı, ABD'nin teknolojik üstünlüğüne dayanarak Sovyetler'in uzun menzilli nükleer füzelerini, uzaya yerleştirilecek bir "kalkan" sistemiyle bertaraf etmeyi düşlüyor. Bu programın Pentagon'un araştırma, geliştirme fonlarındaki payı 1985'deki % 5'den, 1989'da % 16'ya ulaşacak. Programa araştırma evresinde ayrılan para ise 26 milyar dolar düzeyinde. Bu konuda çalışmalar çoktan başlamış durumda. Ancak Amerika'da olduğu gibi çok sayıda batılı ülkede sayıları binlere varan bilim adamı ve uzman bu projenin gerçekleşme olanağı bulunmadığını öne sürmektedirler. Amerikan dergisi Newsweek'e göre "Amerikalı 7 bin bilim adamı söz konusu proje için "tehlikeli bir düş" deyimini kullanmışlardır. Yine aynı dergiye göre, bu projenin Sovyet nükleer füzelerini durdurabileceğine, Reagan'dan başka inanan yoktur. Batılı uzmanlar projenin gerçekleşebilme olasılığını önleyen engeller arasında, ABD'nin yapısından kaynaklanan bazı iç sorunlarla ilgili iki parametrenin de gözden ırak tutulmaması gereğine işaret etmektedirler. Stratejik Nükleer Savunma Girişimi, doğrudan Savunma Bakanına bağlıdır, buna karşılık, proje için gerekli fonlar Hava, Deniz, Kara servislerinden aktarılmaktadır. Azalma eğiliminde olan kredilerin tahsisi konusunda ise, kuvvet-

ler arasında çetin iç çekişmeler olmaktadır. Yıldız Savaşları projesinin gerçekleşmesi Pentagon'un bütçesinde hatırı sayılır azalmalara yol açacaktır. Bu yüzden, Deniz ve Hava Kuvvetleri, şimdiden Yıldızlar Savaşı projesine karşı tavır almışlardır. Buna karşılık, projenin geleceğinde belirleyici unsur, Amerikan uzay endüstri kompleksi olarak görünmektedir. Yıldızlar Savaşı projesine ayrılan muazzam fonlardan aslan payını, bunalımın eşiğinde olan uzay endüstrisi alacaktır. Projeye ayrılan para şimdilik 26 milyar dolardır. Gerçekleşme evresine geçildiğinde bu paranın milyar kere milyara ulaşacağı hemen kesindir. Kısaca, devlet içinde devlet olan ABD askersel endüstri kompleksi için Yıldızlar Savaşı projesi, elden kaçırılmasına kolay razı olunmayacak ölçüde "büyük balık"tır. Reykjavik zirvesinin başarısız sonuçlanmasının başlıca nedenlerinden biri de, kanımızca, budur.

Fransız Dergisi Le Nouvel Observateur'ün Başyazarı Jean Daniel konuyla ilgili yazısında "Askersel endüstri kompleksi gelecekte varılacak anlaşmalara şimdiden hazır olmalıdır. Kuşkusuz olası bir anlaşmayı önceden sabote edebilir, gerçekleşmesini önleyebilir. Ama bu uzun sürede başarılı olmayacaktır. Bu kompleksin sorumlularının gücü, artık ciddi bir biçimde tartışma konusudur." diyerek, ilerisi için umutsuz olmadığını vurgulamaktadır. Ama, ABD'nin askersel endüstri gücünün yönetimdeki ağırlığı, yapısı ve işlevi düşünüldüğünde, Jean Daniel'in iyimser görüşlerine katılmak kolay görünmüyor. ABD askersel endüstri kompleksi, Galbraith'ın tanımladığı gibi "kapitalist endüstri devletinin etinin eti", organik öğesidir. Bu niteliğiyle de, askersel endüstri kompleksini hizaya getirmek, sanıldığı kadar kolay değildir. Öte yandan, silahlanma yarışına, salt tatlı kârlar açısından da bakılmamalıdır. Silahlanma yarışı askersel endüstri kesimine hiçbir üretimle kıyaslanmayacak oranlarda tatlı kârlar bırakmaktadır. Askersel endüstri kompleksi, silahlanma yarışı, militarizmle sıkı sıkıya bağlıdır. Emperyalizmin ayrılmaz cüzü olan militarizm, aynı zamanda, sınıfsal baskının sürdürülmesi, egemenlik alanlarının güçlendirilmesi, yenilerinin kazanılması hedeflerini de gütmektedir. Emperyalizmin mayasında varolan bu olgu, ABD'nin gerçek bir silahsızlanmaya rıza göstermesinin önündeki en ciddi engeldir. Ancak, bu engel aşılmaz değildir. Nükleer tehlikeyi uzaya taşıyarak, tehlikenin boyutlarını daha artırmanın, giderek yeni ve misli görülmemiş bir silahlanma yarışını başlatmanın yararı yoktur. Tarafların nükleer alanda birbirlerine üstünlük sağlamaları, mümkün görünmemektedir. Bunun, mümkün olsa bile işe yarayacağı son derecede kuşkuludur. Nükleer silahların bugün ulaştığı yıkım gücü, kendi ulusunu ve yurdunu yoketmeyi göze almadan, başka ülkelere nükleer saldırıya geçilmesini engellemektedir. En gerçekçi çözüm, ABD'nin, güçlü askersel endüstri kompleksinin yüreğine taş basması pahasına da olsa, Sovyetler Birliği'ne nükleer alanda üstünlük sağlaması, hele gerçekleşmesi bütünüyle kuşkulu "Yıldızlar Savaşı" düşünden vazgeçip, gerçek ve kapsamlı bir silahsızlanma yönünde uzatılan eli tutmasıdır. ■

DOĞRU YOL DEMOKRASİSİ

28 Eylül seçimleri dikkatlerin Doğru Yol Partisi, daha doğrusu Demirel üzerinde odaklaşmasına neden oldu. Böylesine yoğun olmamakla birlikte, bazı aydın çevrelerin, 12 Eylül rejiminin basıncı altında bunalmanın verdiği dürtüyle, Demirel'in bu rejime, hatta "militarizme" karşı tavrından da umutlanarak dikkatlerini DYP üzerine çoktan çevirmiş bulunduklarını söylemek yanlış olmaz. Ekim ayının son günlerinde Antalya ve Isparta'da konuşma yapmak isteyen Demirel'e rejimin gösterdiği tepki, meydanların barikatlarla kapatılması, mitinge gelenlerin, DYP ileri gelenlerinin, hatta milletvekillerinin coplanması bu dikkat yoğunluğunu daha arttırdı. "Demokrasi için canını dişine takmış mücadele eden" Demirel ve Doğru Yol Partisi imajının güçlenmesine neden oldu.

DYP demokrasi mi istiyor?

Hem evet, hem hayır! Evet, çünkü burjuva demokrasisinin temel unsurlarından biri olan iktidarın seçimlerle belirlenmesini ve devlet çarkının tüm unsurlarının, ordu dahil, böyle bir iktidarın emrinde olmasını savunuyor. Hayır, çünkü DYP'nin demokrasi programında bundan başka hiçbir şey yok.

Doğru Yol Partisi'nin demokratlığı, onun temsilciliğini yaptığı sınıfın demokratlığından uzun boylu bir fark taşıyamaz zaten. Geçmişte AP'nin anti-demokratik talep ve politikaları, bugün DYP'nin "demokratlığı"nın sınırları hep aynıyerdentekelci burjuvaziden kaynaklanmıştır.

Çağdaş kapitalist dünyadaki ağababalarına kıyasla son derece geri, sermaye birikimi yetersiz, menevşe yaprağından incinecek denli ürkek ve güçsüz bir burjuvazi bu. Despotluğa sürekli olarak dayanmadan egemenliğini sürdüremiyor bir türlü. Hele de ekonomik krizin derinleştiği dönemlerde gözü hiçbir demokratik veya insani normu görmez oluyor.

Tekelci burjuvazinin liberal olabilmesinin iki ön koşulu var. Birincisi ekonomik krizin aşılması, ulusal üretimin ve kişi başına düşen ulusal gelirin hissedilir ölçüde artarak, dış ticaret açığının makul ölçülere inmesi. Ama bu durumda bile kendiliğinden bir liberalleşme olmaz. Emekçi kitlelerin mücadelesi esastır. Ve ikincisi, ekonomik kriz aşılmasa bile demokratik taleplerle ortaya çıkan geniş kitlelerin inatçı çabaları sonucu tekelci burjuvazinin ülkeyi despotlukla, faşizmle yönetemez hale gelmesi, çaresiz kalarak liberal bir siyaset izlemeye mecbur kalması.

DYP'nin Özal'dan farkı ne kadar?

Tüm bunlara karşın, Özal'ın partisiyle DYP arasında demokrasi konusunda önemli bir fark var. Özal 12 Eylül rejiminin başbakan yardımcısıyken neyle görevli idiyse, bugün de aynı şeyle görevlidir. Siyaset o zaman da Çankaya ve "Konsey"in tekelindeydi şimdi de Çankaya ve "Konsey"in tekelinde. Özal da ekonomiye bakıyor. Zaman zaman bu nu ağzından kaçırdığı bile oluyor. Örneğin bir gazetecinin "siyasilerin affı" konusundaki sorusuna "o işlere biz karışmayız" cevabını ververmiştir.

Demirel ise Başbakan'ın ve hükümetin "yaverlik" etmesine karşıdır. O, asıl insiyatifin seçmenlerce belirlenmiş bir iktidarda olmasını, bu iktidarın ülkenin "etkin güçleriyle" uzlaşarak ve belli ödünler vererek siyaset etmesini savunmakta, meclisin üstün irade olmasını istemektedir. İşte bu kadar.

Bu kadar değil diyen varsa kendine şu soruları sormalıdır:

— DYP Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın 12 Eylül öncesi statülerine kavuşmalarını savunmakta mıdır?

— DYP Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı mıdır?

— DYP, tüm siyasi akımların katılabileceği ve güçleri oranında mecliste temsil edilebilecekleri adil bir seçim sisteminden yana mıdır?

— DYP sendikal özgürlükleri, grev ve toplu sözleşme hakkına herhangi bir kısıtlama getirilmemesini, grev hakkını savunmakta mıdır?

— DYP özerk bir TRT istemekte midir?

— DYP Üniversite özerkliğinin 1960 Anayasası'nın biçimlendirdiği şekilde uygulanmasını istemekte midir?

— DYP dernekler yasasında değişiklikler istemekte ve devlet memurlarının dernek kurma özgürlüğünü savunmakta mıdır?

— DYP 141 ve 142. maddelere karşı mıdır?

— DYP sıkıyönetim yasasına karşı mıdır?

— 12 Eylül rejiminin kapattığı derneklerin, partilerin ve kapattığını sandığı işçi sınıfı partilerinin yasal varlıklarının iadesini savunmakta mıdır?

Soruları uzatmaya gerek yok. DYP bunların hiçbirini yapmamaktadır.

DP-AP-DYP "misyonuna" olmadık misyonlar yüklemenin bir anlamı yoktur. Bunun yarattığı ve yaratacağı zararları vardır sadece. Zaten siyasal demokrasi sorunu bir iyi niyet ve yakıştırma sorunu değildir. Konu somut bir demokrasi programı sorunudur. Bu programı, demokrasi isteyen geniş kitlelerin ortak sesi yapma sorunudur. Bazı çabalar uzun vadede sonuç verir diye kısa vadeli çıkmazlara girmek boşunadır. Demokrasinin de başka şeyler gibi kestirme yolu yoktur. ■

TÜRK-İŞ'İ İŞÇİ SENDİKASI YAPMAK

Türk-İş yönetimi değişmelidir. Ama bu değişim, Türk-İş'e bağlı sendikaların yönetimlerinin değişmesi ve demokratikleştirilmesiyle mümkündür.

Aralık sayımızın temel konusunu Türk-İş Genel Kurulu oluşturuyor. Ülkemizin en çok işçiyi bünyesinde barındıran konfederasyonu olan Türk-İş kuruluşundan günümüze işçileri siyaset dışında tutmayı kendisine görev edinmişti. Kamu işyerlerinde örgütlü oluşu, Türk-İş'i devletle iyigeçinmeye itmiş ve konfederasyon adeta 'resmi' bir kimlik kazanmıştı. 12 Eylül 1980'le birlikte ileri sendikal harekete ağır darbeler indirilmesiyle, bu 'resmi' konfederasyon sendikal alanın tek hakimi durumuna getirilmişti. Ama bu süreç kendi zıddını da üretmekteydi elbet. 24 Ocak politikaları kamu işyerlerinde beslenen işçi aristokrasisinin temellerini zayıflatmış, altı yılda mutlak bir yoksullaşma içine giren işçiler arasında Türk-İş'in 'resmi' niteliğine karşı tepkiler oluşmuştu. Bu arada önemli sayıda DİSK üyesi işçi Türk-İş 'e bağlı sendikalara girmişler ve beraberlerinde yeni bir hava getirmişlerdi.

İşte bu Genel Kurulu öncekilerden bir ölçüde farklı kılan gelişmeler bunlardı. Ama Türk-İş'i bir işçi sendikası yapmaya bu gelişmeler yeter mi? Aşağıdaki yazıda bunun cevabını vermeye çalıştık. Arkadaşlarımızın Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, muhalefetin başkan adayı Petrol-İş Başkanı Cevdet Selvi ve bir Genel Kurul delegesi işçi ile yaptıkları konuşmaları da ilerideki sayfalarda bulacaksınız.

Bu yazımızın amacı Türkiye işçi sınıfı hareketi içinde Türk-İş'in ortaya çıkışını, hareket içinde aldığı yeri ve konumunu evrensel ve özgül nitelikleriyle ortaya koyabilmektir. 34. kuruluş yılını geride bırakan ve bugün kendi kayıtlarına göre 1.5 milyon işçiyi bünyesinde barındıran Türk-İş, yapısı, yönetimi ve izlediği politikayla her dönem tartışma konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Cumhuriyet'in ilanına kadar siyasi ve sendikal alanda bağımsız ve sürekli örgütlülüğü gerçekleştiremeyen işçi sınıfı hareketi, 1925'ten sonra yoğunlaşan baskıların yanı sıra CHP'nin oluşturduğu **işçi dernekleriyle** denetim altına alınmak istenmiş, 1938 tarihli **Cemiyetler Kanunu**'nun sınıf esasına dayalı örgütlenmeyi yasaklaması ile de sendika hakkını yitirmiştir.

1946 yılına gelindiğinde, demokrasi hareketinin dünya genelinde güç kazanması sonucu, 5 Haziran 1946'da Cemiyetler Kanunu'nun değiştirilmesiyle sendikalaşma hakkı da yasallaşmış oldu. Sendikalaşma hakkının yasallaşmasıyla birlikte kurulan sendikalar ve çok partili döneme girildikten sonra kurulan Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi, çok geçmeden, yani 5.5 ay sonra, 17 Aralık 1946'da sıkıyönetim kararıyla kapatıldılar. Fakat CHP'nin güdümündeki Türkiye İşçi Derneği ve Demokrat Parti açık kaldı. Zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu durumu, *"Bizim kanun yoluyla da menetmeğe çalışacağımız cemiyet ve partiler, kökü dışarıda, yani yabancı aleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır."* diye açıklıyordu. Cumhuriyet'in tek partisi CHP'nin, 1946 yılında geçilen çok partili dönemde de sürdürdüğü siyasal ve sendikal alandaki yasakçı ve baskıcı politika sonucu, devlet denetiminde bir sendikal hareket oluşumu yaratılmaya başlandı. Sendikalara siyaset yasağı getiren 1946 tarihli yasaya, hem CHP, hem de DP sahip çıktılar. Ancak her ikisi de, işçi hareketini kendi denetimlerine almak için yoğun çabalara girdiler ve CHP, 1948'de kurulan **İstanbul İşçi Sendikaları Birliği**'ni kendi işçi bürosu aracılığıyla oluşturdu. 1949'da yaygınlaşan işsizlik ve sefaletin etkisiyle DP'nin, programında grev hakkı da dahil olmak üzere işçi haklarına yer vermesinin sonucu olarak, DP'ye sempati duyan yeni işçi sendikaları oluşmaya başladı. Bütün bu oluşumlar, işçi sınıfının ideolojik ve politik önderliğinden yoksun olarak ve bütünüyle egemen güçlerin etkinlik alanı içinde gelişiyor, tek parti (CHP) yasakçılığından ve despotizminden bunalan işçi ve emekçi kitleler burjuvazinin diğer bir alternatifi olan DP'nin güdümüne giriyorlardı.

"31 Temmuz 1952'de kurulan Türk-İş mimarlarının birinci amacı, işçi sınıfını kendi sınıf bilinci ve politikasından uzak tutmaktı."

DP iktidarı ve Türk-İş'in kuruluşu

1950 genel seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesi ve ABD ile olan yakınlaşmanın daha ileri boyutlara varması, işçi ve emekçi kitlelerin DP'nin güdümüne girmesi ve bunun sendikal harekete yansımasının sonucu; ABD Elçiliği, **A.İ.D., İCTFU, A.F.L., C.İ.D.** temsilcileri gibi çeşitli kanallarla meydana gelen ilişkilerin bir ürünü olarak 31 Temmuz 1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu **(Türk-İş)** kurulmuştur.

Büyük ölçüde kamu sektöründe çalışan işçileri bünyesinde toplayan sendika ve federasyonların bir araya gelmesiyle kurulan Türk-İş, 1952'den bu yana Türkiye İşçi sınıfı hareketinde önemli bir yer işgal etmekte ve bugün de yadsınamaz bir güç ve 1.5 milyonluk bir kitle olarak varlığını sürdürmektedir. Bu gücü tanımak, onu kendi iç dinamikleriyle ele almak, sınıf mücadelesi içinde yerli yerine oturtmak ve daha da önemlisi, sınıf çıkarları doğrultusunda değiştirmek; işçi sınıfının gündeminin ana başlıklarından birini teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında:

- Türk-İş'i değiştirmek, onu en doğru şekilde tanımak ve kavrayabilmekle mümkündür.
- Türk-İş neden ve nasıl ortaya çıkmıştır?
- Türk-İş bugüne kadar nasıl bir rota izlemiştir ve neden böyle bir rota izlemek zorunda kalmıştır?
- Türk-İş, neden işçi sınıfının ideolojik, politik ve ekonomik çıkarlarından bu denli uzak kalmıştır?

Bu ve benzeri sorulara geçerli ve gerçekçi yanıtlar verebilirsek, Türk-İş hareketine yönelik tutarlı ve sonuç alıcı politikalar uygulamak da ancak o zaman söz konusu olabilecektir.

31 Temmuz 1952'de yasal olarak kurulan Türk-İş'in mimarları arasında bulunan güçlerin Türk-İş'i oluştururken birinci amaçları, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan işçi sınıfını ideolojik, politik ve örgütsel alanlarda kendi sınıf bilincinden, ideoloji ve politikasından olabildiğince uzak tutmak, hem siyasi, hem de sendikal alanda gerçek örgütlenmesini engelleyerek Türk-İş çatısı altında denetime almaktı. Bu güçler bu güne kadar büyük ölçüde amaçlarına ulaşmışlardır.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda emperyalist-kapitalist sistemle sosyalist sistemin karşı karşıya gelmesi ve Türkiye'nin 1925'lerde kesinleşen tercihinin zorunlu sonucu olarak kapitalist sistem içinde kendine yer edinme sürecine girmesi; ABD-Türkiye yakınlaşma-

sını hızlandırmış, ABD'nin Türkiye üzerindeki etkisi kaçınılmaz olarak yaşamın her alanında kendini göstermiştir. 1925'te siyasi ve ekonomik tercihini yapan, sınıfları yadsıyarak halkçılık yutturmacasını ortaya atan egemen güçler; ABD'nin sınıf uzlaşmacılığı temeline dayanan **uzlaşmacı sendikacılık** modelini hemen benimsemişler ve bu modelin ürünü olarak da Türk-İş ister istemez gerçekleşmiştir.

ABD-Türkiye ilişkilerinin Türk-İş'i oluşturmasında önemli bir engelle karşılaşmamasının ya da işçi sınıfının bu modele karşı kendi sınıf çıkarlarını temsil eden örgütlenmeyi gerçekleştirememesinin bir önemli nedeni de, o dönemde hemen her sektörde kamu kuruluş ve işletmelerinin büyük ağırlığa sahip olmasıdır. Dokuma sanayiinden metalurjiye kadar bütün sanayi kollarında devlet ağırlıkta, diğer işkollarının bazılarında ise özel sektör yok denecek azınlıktadır. Dolayısıyla, devleti elinde tutan güçler, sınıf uzlaşmacılığını ve halkçılık adı altında egemen güçlerin çıkarlarını savunan sendikacılık anlayışını büyük bir kolaylıkla Türk-İş'te somutlamışlardır. Özcesi, Türk-İş bir anlamda, bir devlet kuruluşu olarak ve ABD'nin destek ve onayıyla kurulmuş; üyesi işçilerin ekonomik hak ve çıkarları gündeme geldiğinde, kendisini kuran, destekleyen ve denetleyen devletle karşı karşıya gelişinin her defasında devletin, ulusun çıkarları olduğunu söylediği çıkarları gözetip, işçilerin çıkarlarını her zaman ikinci plana itmiştir.

Türk-İş'in oluşturulma aşamasında, bağımsız bir sendikal örgütlenmeyi veya oluşturulmakta olan Türk-İş'in içinde örgütlü bir yapılanmayı gerçekleştiremeyen sosyalist hareket, o dönemde pek çok unsurunun DP kuyrukçuluğu yapması sonucu; umutlarını DP'nin getireceği demokrasiye bağlamıştır. Öte yandan, ilerici ve demokrat geçinen pek çok aydının "devletçilik" ve "halkçılık" hastalığından kurtulamadığı o günlerin Türkiyesi'nde Türk-İş'in işi daha da kolaylaşmıştır. DP-Türk-İş ilişkileri bu nedenle CHP'ye kıyasla daha etkin olmuş fakat 50'li yılların sonuna doğru DP'nin gerçek yüzünün ortaya çıkması, kitlelerin yeniden CHP'ye yönelmeleri sürecini başlatmıştır. Sosyalist hareket ise, hem sendikal harekete, hem de kitlelere, yön vermekten alternatif sunmaktan çok uzaktadır.

27 Mayıs ve Türk-İş

27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleştiğinde —uzlaşmacı anlayışının doğal sonucu olarak— darbeye en iyi uyum sağlayan yine Türk-İş olmuştur. O dönemde tek sendikal örgüt olan Türk-İş ve bağlı sendikalar 27 Mayıs darbesine karşı en ufak bir tepki bile göstermemiş; tersine, darbenin ertesi günü toplanan Türk-İş yönetim kurulu "*... yeni inkılap güneşinin ışığı altında Türk sendikacılığına gerekli veçheyi vermek*" üzere harekete geçmiş ve DP ile sıkı-fıkılığı gerekçesiyle o zamanki genel başkanları konfederasyondan ihraç etmiştir.

Türk-İş'in bu uzlaşmacı çizgisini kalınlaştıran en büyük etken, onun **sınıf uzlaşmacılığı** temelinde ve bu amaçla kurulmuş olmasının yanında, en büyük işvereninin **devlet** olmasıdır. Bu durumda, o gün için devlete hangi güçler hükmediyorsa, Türk-İş o güçlerle uzlaşmanın yollarını bulabilmeli, o güçlere şirin gözükecek "veçhe"ye bürünebilmelidir.

1960 Kasım'ında ve 1964 Ocak ayında yapılan Türk-İş genel kurullarında kısmi bazı değişiklikler olmuşsa da, konfederasyonun genel hattında herhangi bir değişme olmamıştır. Mevcut yönetimle gayet iyi geçinen Türk-İş, AP hareketinin güç kazandığını ve kamu idaresinin bu partinin eline geçeceğini görünce, yeni işverenleriyle eskiden beri var olan ilişkilerini güçlendirmeye başlamış ve AP'nin 1965'te tek başına iktidar olmasıyla da, "kendisini en iyi anlayan başbakana" kavuşmuştur.

1950'li yıllarda başlayan kapitalist gelişmenin ve kırlardan kentlere doğru hızlanan göçün etkileri, giderek Türkiye'nin politik yapısına da yansımaya başlamış, görece demokrasi ve ucuz işgücü, kamu sektörü dışında özel sektör olgusunu hızlandırmaya devam etmiştir. 60'lı yılların sonlarına doğru politik alandaki hareketlenme, yeni güçlerin politikaya ağırlık koymaya başlaması, ve özellikle 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin getirdiği yeni oluşum, sendikal hareketi de kaçınılmaz olarak etkilemiş ve TİP'in kurucularından on birinin sendika lideri ve bunların çoğunluğunun da Türk-İş'ten olması bu alandaki etkileşimleri daha da yoğunlaştırmıştır.

1965 genel seçimlerinde AP'nin tek başına iktidara gelmesi Türk-İş'teki AP ağırlığını iyice artırmıştır. Buna karşılık TİP'in parlamentoda 15 sandalye kazanmasına rağmen Türk-İş genel kurulunda, yönetim kuruluna çoğunluğu AP'li ve üçü AP milletvekili olan sendikacıların seçilmesi çelişkileri derinleştirmiştir. Türk-İş iyice sağa kayarken bünyesindeki bazı sendikacılar solda, giderek, sosyalist bir partide yer almışlardır. Bu çelişkili yapının Türk-İş bünyesindeki varlığını sürdürmesi kaçınılmaz biçimde bütün yapıyı etkileyecek ve Türk-İş'in sınıf uzlaşmacılığına ve en büyük işvereni olan devletle iyi geçinmeye dayanan sendikal çizgisine zarar verecekti. İşte bu tesbit sonucunda Türk-İş yönetimi, TİP'li sendika ve sendikacılara karşı devletle birlikte, karşı tavır aldı. Devlet, sosyalistlere karşıdır, öyleyse, devlet sendikası olan Türk-iş de sosyalistlere karşıdır. Bu kapışma, işçilerin en doğal sendikal haklarını kullanma girişimlerinde dahi kendini göstermeye başlamış, Türk-İş yönetimi, en haklı işçi eylemlerinin karşısına devletle birlikte dikilmiştir.

DİSK'in kurulması

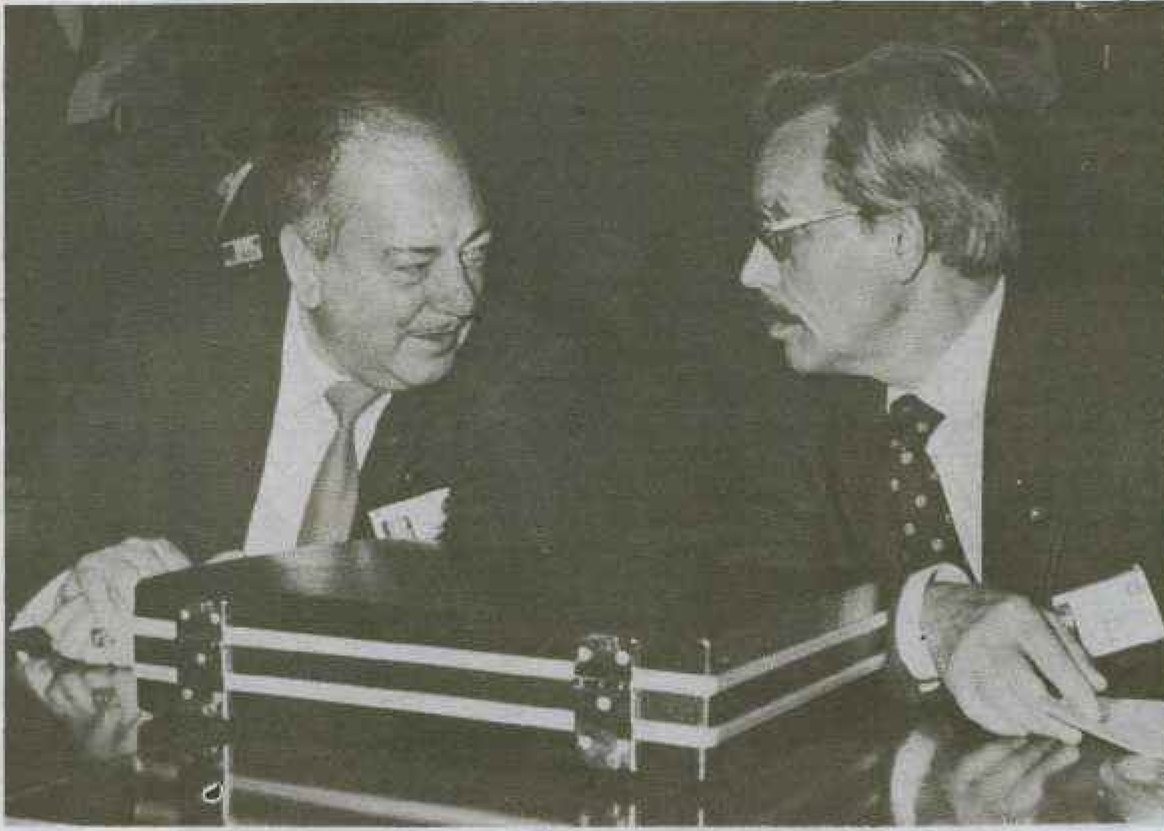
Çelişkinin böylesine derinleşmesi ve çözümde, bilimselliğin yerini kolaycılık ve tepkiciliğin alması sonucu 12 Şubat 1967'de Türk-İş'ten ayrılan ya da kendisini ihraç ettiren sendikacılar Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'nu kurdular. Bu tarihten sonra işçi sınıfının sendikal hareketi iki ayrı konfederasyona bölünmüş oldu ve Türk-İş, zamanla kendi amaç ve yapısına "zarar" verecek olan siyasi ve sendikal kadroları bünyesinin dışına çıkararak bir bütün olarak başta belirlenen uzlaşmacı amaç ve çizgiyi benimsemiş olanların elinde kaldı. Sosyal Siyaset ve İş Hukuku Profesörü Cahit Talas bu gelişmeyi değerlendirirken:

"Disk'in kurulabilmiş olması TİP'ten çok AP'nin bir başarısı olarak kabul edilebilir." diyerek bu noktaya işaret etmektedir.

Kamu sektörü o dönemde de büyük ağırlıktadır ve ekonomide belirleyici güce sahiptir ve bu sektördeki işyerlerinin hemen hepsi Türk-İş içinde kalırken, DİSK'e bağlı sendikalar ve işyerleri yeni palazlanmaya başlayan özel sektöre ait işyerleridir ve ekonomideki belirleyicilikleri henüz yok gibidir. Türk-İş'in sınıf uzlaşmacı ve devletçi, partiler üstü politikasına karşı oluşan ve DİSK örgütlenmesiyle Türk-İş dışına düşen muhalefetin yanı sıra; Türk-İş içinde kalarak bu politikaya karşı çıkan sosyal demokrat sendikacılık hareketi de, CHP'li sendikacıların "ortanın solu" ya da "demokratik sol" adı altında başlattıkları politik hareketin Türk-İş içindeki uzantılarıydılar.

▲ *Seyfi Demirsoy. Resmi sendikacılığın "babası".*

▲ **Denizcier, Şide.** *12 Eylül rejiminin "sadık" yardımcıları*

12 Mart darbesi ve 70'li yıllar

Sosyalist hareketin, zaaflarına rağmen her alanda az ya da çok kendini göstermeye ve ağırlık kazanmaya başlamasının doğal sonucu olarak sosyal demokrat güçler de kaçınılmaz olarak bundan etkilendiler ve giderek sendikal alanda da aynı süreç yaşanmaya başladı. Sosyal demokrat sendikacılar her ne kadar Türk-İş dışındaki bağımsız sendikalarla CHP'nin işçi büroları aracılığıyla ilişkilerini güçlendirerek Türk-İş üzerinde etkinlik kazanmak istiyorlarsa da; sınıf uzlaşmacılığına dayalı sendikacılık anlayışından vazgeçmiyorlardı.

1970 yılına gelindiğinde, Türk-İş dışında gelişme gösteren DİSK'e karşı, AP, Türk-İş, CHP ve sosyal demokrat sendikacılar birleşerek DİSK'in etkinlik kazanmasını engelleyecek yasa değişikliklerini parlamentoya intikal ettirmişlerdi. 450 parlamenterden ancak 4'ünün "hayır" dediği ve işkolundaki işçilerin 1/3'ünü üye yapamayan sendikaların toplu iş sözleşmesi yapamayacağı hükmünü içeren bu yasa, kabul edilerek yürürlüğe girdi. 15-16 Haziran direnişine yol açan bu yasa değişikliği işçi sınıfının gücünü somutlamasına hizmet etmiş, direniş toplumun bütün kesimlerinde geniş yankı ve etkiler yaratmıştır.

Böylesine büyük bir direnişten dokuz ay sonra, askeri cunta 12 Mart 1971'de ülke yönetimine el koyabilmiş ve TİP'i kapattığı gibi, 1961 Anayasası'nda gerici değişikliklere gitmiş ve düzenlediği "balyoz" harekâtıyla ülkenin aydınlarını hapishanelere doldurabilmiştir. Bütün bu olanlar karşısında ne DİSK'in ne de Türk-İş'in sesi çıkmış, tersine; DİSK ve o dönemin pek çok "ilericisi, aydını", darbeyi başlangıçta desteklediklerini ilan etmişlerdir. Türk-İş ise başından sonuna kadar 12 Mart ve 12 Mart'çılarla, diğerleriyle olduğu gibi iyi geçinmeye çalışmış, 12 Mart'ın geçici bir olgu olduğunu sezer sezmez de yeni gelişmeye ayak uydurmanın yollarını aramıştır.

"Türk-İş, başından sonuna 12 Mart ve 12 Mart'çılarla iyi geçinmeye çalışmış, 12 Mart'ın geçici bir olgu olduğunu sezer sezmez de, gelişmeye ayak uydurmanın yollarını aramıştır."

12 Mart'tan çıkışta, CHP içinde "ortanın solu" adı altında toplanan sosyal demokratların büyük güç kazanması ve bir an önce seçimlere gidilmesi için kampanya başlatması, CHP dışındaki solu da yanına çekti. CHP'nin, sosyal demokratların ve solun da desteğiyle seçimlerden en büyük parti olarak çıkması, Türk-İş içindeki ve dışındaki sosyal demokrat sendikacılara moral ve güç kazandırdı. Bu moralle harekete geçen sosyal demokrat sendikacılar 14 Ocak 1971 tarihinde toplanan Türk-İş yönetim kuruluna sundukları bir raporla mücadeleyi hızlandırarak *"CHP'yi en uygun parti olarak gördüklerini"* açıklamışlardı. Ancak Genel-İş'in başı çektiği, Yol-İş ve Petrol-İş'in de içinde yer aldığı bu sendikalar Türk-İş içinde istedikleri etkiyi kazanamadılar. Türk-İş sendikacılarının gözünde CHP iktidarının kalıcılığı henüz kesinlik kazanmamıştı. Oy olarak bakıldığında işçilerin büyük çoğunluğu yeni (ortanın solu) politikası yüzünden CHP'ye kaymışlardı ama AP'li sendikacılar direniyorlardı.

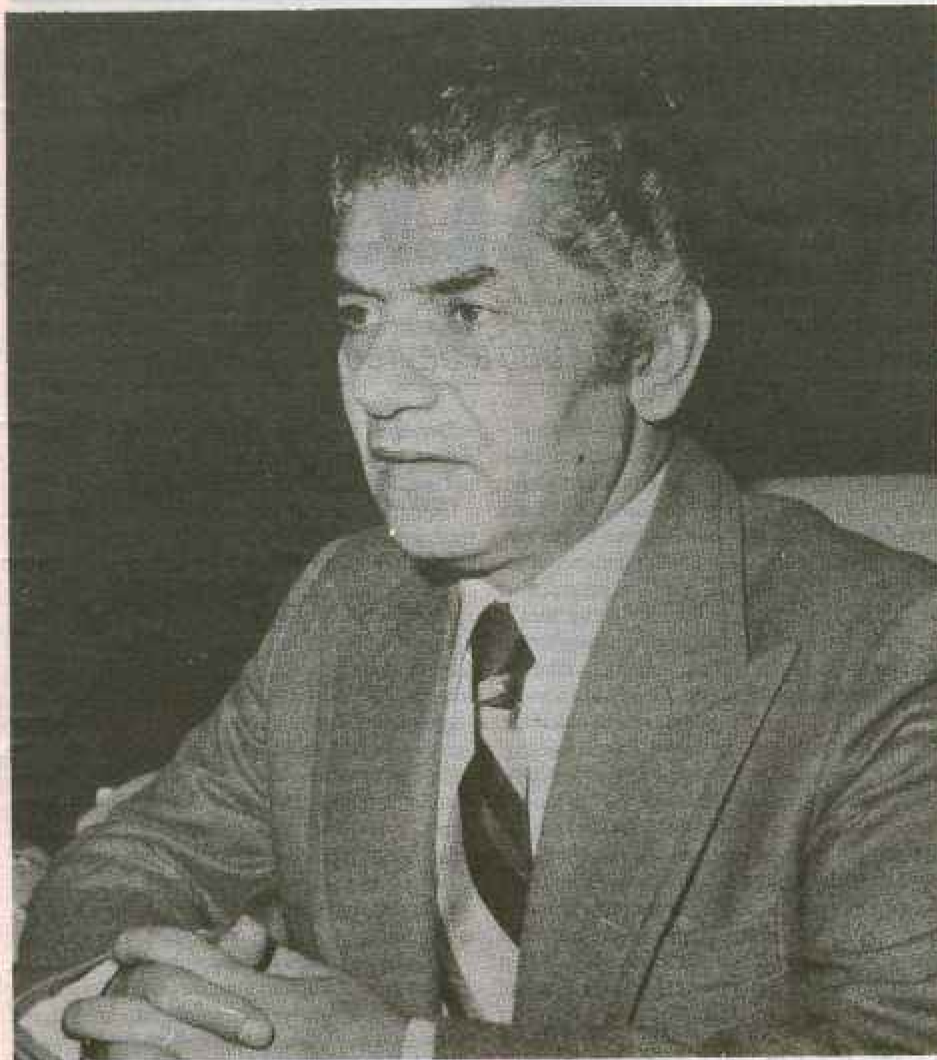
Nitekim CHP-MSP koalisyonunun dağılması ve 1. MC hükümetinin kurulmasıyla Türk-İş'in, yönetimine hakim olan MC ile iyi geçinme politikası, bazı bağımsız sendikalarla birlikte Türk-İş içindeki sosyal demokrat sendikaların DİSK'e katılmasına neden oluşturdu. İşin özünde ise, Türk-İş'ten umudunu kesen CHP'nin DİSK üzerinde etkili olma politikası yatıyordu. İrili ufaklı birçok bağımsız sendikanın yanı sıra Genel-İş'in de DİSK'e katılmasında bu politika etkili oldu.

Sosyal demokrat sendikacıların DİSK'i CHP'lileştirme girişimleri, onların DİSK üzerindeki etkinliklerini artırırken, Türk-İş içindeki sosyal demokrat sendikacılara da ileriye dönük bir güven veriyordu. Türk-İş'e bağlı OLEYİS'in ayrılarak DİSK'e gelmesi, bağımsız Pet-Kim-İş'in DİSK'e katılması ve Sosyal-İş'in DİSK'ten ihraç edilmesinde, hep, DİSK'in CHP'lileştirilmesi süreci yaşanıyordu.

Büyük çoğunluğu Türk-İş ve DİSK bünyesinde toplanan işçilerin, dinsel motiflerle etkili olmaya çalışan Hak-İş ve MHP'nin yan kuruluşu olan MİSK'in yanı sıra hiçbirini beğenmeyen ve anarko-sendikalist eğilimler gösteren bir dizi bağımsız sendikayla da karşı karşıya kaldığı 1975 sonrası dönem, işçi hareketinin gösterdiği dinamizm açısından bir

▼ **Şevket Yılmaz** *Ulusu'nun şahsında "pırlanda gibi bir başbakan" buldu!*

▲ *Halil Tunç. Emekli olana kadar "partiler üstü" sendikacılığın şampiyonu.*

çok olumluluğu da bünyesinde barındırmaktaydı. Bu olumluluğa rağmen, siyasal harekette var olan bölünme sendikal harekete de yansımış ve DİSK içinde dahi istenen anlamda bir birlik gerçekleştirilememişti.

Bu ortam içinde büyük ölçüde kendi haline terkedilen Türk-İş yönetimine karşı, konfederasyon içinde hiç de güçlü bir hareket ve örgütlenme bulunmazken; sol güçlerin hemen hepsi, Türk-İş içinde kalıcı bir çalışma yürütmektense Türk-İş üyelerini ya DİSK'e ya da kendi kurdukları bağımsız sendikalara üye yapmayı yeğliyorlardı. Bu yöntem, Türkiye'nin en fazla üyeye sahip (özellikle ekonominin tayin edici kollarını — ki çoğu kamu işletmeleri — bünyesinde barındıran) konfederasyonunu kendi haline bırakıyor, o da izlediği politika ile; işçi sınıfına yönelik her türlü saldırı ve tehdide karşı hiçbir eylem ve işbirliğine yanaşmadığı gibi, tepki bile göstermiyor, üstüne üstlük tam tersi bir tavır ve davranış içinde yer alıyordu.

12 Eylül 1980 ve sonrası

12 Eylül 1980'e gelindiğinde işçi sınıfı ve emekçi halk güçleri hem sosyalist hareketin hem de sendikal hareketin bölünmüşlüğünü yaşıyordu. 12 Eylül 1980 sonrası kurulan hükümette, teklif edildiği halde AP'liler dahi bakanlık kabul etmezken, Türk-İş'in genel sekreteri böyle bir görevi konfederasyonun onayıyla ve genel sekreterlik görevine de devam ederek—ki sonradan askıya alındı—kabul edebilmiştir. Hükümete genel sekreterini veren Türk-İş, elbette ki bu hükümetin icraatlarına hem ortak, hem de destekçi olmuş, 1983 sonunda yaptığı Genel Kurul'da da bu destekçi yönetimi (1 değişiklikle) tekrar iş başına getirmiştir.

Kurulduğu günden bugüne gelen süreçte ele aldığımız Türk-İş'in ne amaçla nasıl kurulduğunu, neden böylesine uzlaşmacı, "devletçi" bir politika izlediğini ve bu politikasını "partiler üstü" adı altında emekçi kitlelere nasıl yutturmak istediğini ve giderek bu politikasında neden başarılı olduğunu (sosyalistlere ve işçi sınıfına karşı) ortaya koymaya çalıştık. Türk-İş'in sendikal yapısını ve yerini belirttik.

Gündem

Değiştirilmesi ve işçi sınıfının yönetimine geçmesi gereken işte bu Türk-İş'tir. Bugün Türk-İş 1.5 milyon işçiyi bünyesinde barındırmaktadır.1.5milyon işçi kendi sendikal örgütünü elde edemiyor ve Türk-İş yönetiminde işçi sınıfının gerçek çıkarlarını savunanlar etkin olamıyorsa, işçi sınıfımız daha ileri ve büyük hedeflerden söz etmemelidir. "Türk-İş taşlaşmış, kastlaşmış bir yapıya sahiptir. Onu değiştirmek ve ele geçirmek olanaksızdır" demek, zor olandan, ama aynı zamanda o denli de doğru olandan kaçmak, kolaya yönelmektir. Geçmişte denenen ve sonuçları görülen aynı yollardan, hiçbir ders almamışçasına yürümenin anlamı yoktur.

Türk-İş yönetimi bu ay genel kurula gidiyor. Bu genel kurula ilişkin gündemdeki sorunlar, öngörüler, bir yandan sözlü-yazılı tartışılırken, bir yandan da sendikal mevzuatın etkisiyle işçiler Türk-İş çatısı altında toplanıyorlar. DİSK üyelerinin pek çoğu bugün için Türk-İş üyesidir ve bunun etkileri yeterince olmasa da Türk-İş sendikalarına yansımaktadır. Ancak bu gelişmelere bakarak kısa erimde Türk-İş'in yönetsel ve yapısal bir değişim göstereceğini düşünmek ve söylemek elbette ham hayal olacaktır. Bugün doğru olan -ki geçmişte de doğruydu-, devlet sendikası olan Türk-İş'i işçi sendikası yapmaktır.

Nitekim pek çok ülkede, hem de çok daha ağır koşullarda, egemen güçler ve devlet sendikal hareketi denetime almak için bizzat kendisi sendikalar kurdurmuş; işçi sınıfı, bu örgütleri dahi kazanıp, kendi sınıf çıkarları doğrultusunda yeniden düzenleyerek en etkin biçimde değerlendirmiştir. Türkiye işçi sınıfı da giderek o olgunluğa yaklaşmaktadır.

Bu süreç yaşanırken, Türk-İş yönetimini Aralık ayı içinde tek hedef haline getirmek ve bu yönetimin değişmesine büyük umutlar bağlamak yanlıştır. Yönetim değişmediğinde, büyük umutsuzluk ve karamsarlık yaşanacak, değiştiğinde ise; yeni gelenler—Türk-İş'in bugünkü doğal yapısının sonucu olarak—yeterince aktif ve yönlendirici olamayacaklardır. Türk-İş'in ileri adım atamaması halindeyse, kolaycı eğilimlere gün doğacaktır.

İşte bu nedenle, işçi sınıfının politik ve ekonomik çıkarlarını savunanların, Türk-İş tartışmasını bu iğreti platformdan uzaklaştırıp sınıfsal temeline oturtmaları gerekir. Türk-İş'teki mücadele sınıfsal bir mücadeledir ve uzun erimlidir. Bugünden bakıldığında, işçi sınıfımızın sendikal hareketi, Türk-İş ve bağlı sendikaları ele alacak ve arzulanan biçimde yürütecek kadrolara sahip değildir; kadro planında değerlendirilen pek çok insanın sendikacılık anlayışı henüz toplusözleşmecilikle sınırlıdır. Bunlara ek olarak, her alandaki birlik sorununda hâlâ kalıcı ve somut adımlar atılamamış olduğu da düşünülürse; işçi sınıfının var olan ve ileride çıkacak olan kadrolarının, söz konusu uzun erimli bir mücadeleye hazırlanmaları gerekir.

"Türk-İş, adeta bir devlet kuruluşu olarak ve ABD'nin destek ve onayıyla oluşturulmuş, işçilerin çıkarlarını her zaman ikinci plana itmiştir."

Türk-İş'in yörüngeye oturtulması için, onun tepesinden önce, Türk-İş'e bağlı sendikalardan yola çıkılması şarttır. Türk-İş'in, konfederasyon olarak bağlı sendikalar üzerinde hiçbir etkili yaptırım gücü yokken, hepsi kendi yetersizlik ve gönülsüzlüklerinin temelinde yatan uzlaşmacı, "devletçi" politikayı görmezden gelip bütün suçu Türk-İş yönetimine atmaktadırlar. Bu, işin kolay tarafıdır ve sendikacılıktaki kötü alışkanlıklardan birisidir. Öyleyse, işçilerin sendikal ve siyasal umutlarını salt Türk-İş yönetiminin değişmesine bağlamak ve bu yönetim değişirse her şeyin değişeceği türünden hayallere kapılmak; hem önemli bir yanlış, hem de yarınki olumsuzluklara elverişli bir ortam yaratmak olacaktır.

Evet, Türk-İş yönetimi değişmelidir. Ama bu değişim, Türk-İş'e bağlı sendikaların yönetimlerinin de değişmesi ve demokratikleştirilmesiyle mümkündür. Değişim ancak o zaman gerçek bir anlam kazanacak, ancak o zaman işçi sınıfının gerçek çıkar ve hedeflerine hizmet edecek ve değer kazanacaktır. Yoksa "SHP'nin ANAP'ı beğenmiyorsan bana oy ver", demesinden öteye gidilemeyecektir. ■

Türk-iş Genel Kurulu öncesinde Şevket Yılmaz:

"BEN HEP BEKLEDİM"

"Ben Türk-İş Genel Başkanlığını bir zamanlar Halil Tunç'a devreden adamım"

Türkiye' nin iki işçi sendikası konfederasyonundan biri ve 1980 sonrası, DİSK'in kapatılmasından sonra, en etkini olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş), 22 Aralık 1986'da Genel Kurulu'nu topluyor. Genel Kurul öncesi hareketli havanın en önemli nedenlerinden biri, Türk-İş içindeki eğilimlerin Genel Kurul'da belirgin sonuçlar vermesinin beklenmesi.

Halen Türk-İş'in Başkanlık makamında bulunan Şevket Yılmaz, yaklaşık dört yıldan beri bu görevi sürdürmekte.

Profesyonel bir sendikacı havası kazanmış, Şevket Yılmaz. Tok bir sesle konuşarak, söylediklerinden çok söyleniş biçimini ön plana çıkararak, icabında -kurt bir politikacı tavrıyla- sorulan soruya söylemek istediklerini söyleyip, yanıt vermiş gibi görünerek, bir işçi konfederasyonu başkanının kıvrak bir politikacı olması gerektiğini vurgulamaya çalışıyor sanki.

"Danışma Meclisi'nde, hangi holdingde görev alacağını hesaplayan profesörlerin bulunabileceğini ben düşünemedim tabii"

Şevket Yılmaz'ın Türk-İş'in üst düzeydeki kadrosu içindeki konumu oldukça ilginç. Yönetim Kurulu'ndaki "arkadaşları"ndan söz ederken, "Kaya... Orhan" adları sık sık geçiyor. Birçok eylemini bu iki kişiyle paylaştığını belirtmek gereği duyuyor gibi Şevket Yılmaz. (Uzunca bir süredir Türk-İş yönetiminde bulunan Kaya Özdemir, aynı zamanda İcra Kurulu'nun beş üyesinden biri).

Şevket Yılmaz, böylesine sorumluluk getiren bir başkanlığı üstlenmesinden bu yana, neyin, kime, nasıl söyleneceğini, ne zaman, hangi yönde tavır takınılması gerektiğini, giderek artan bir beceriyle kavramış.

Türk-İş yönetim kademelerinde bu beceriyi oluşturan etkenler var. Şevket Yılmaz, kimi zaman yakınındaki bazı kişileri ön plana çıkararak, iş başa düştüğünde de, nasıl davranılması gerektiğini iyi bilenlerin gözlerinin içine bakarak "ideal başkan" görünümünü koruyor.

DİSK'in kapatılması: "Altı milyonluk beş milyonluk parti kapatıldı, Meclis feshedildi. Bu yanlış mı? Bence demokrasiye indirilen darbedir, yanlıştır. O da (DİSK kapatılması) yanlış olur herhalde."

Dahası, "sıcak kanlı" bir Yılmaz'ın kimi zaman (biçimlenmesi için yapılan plana göre son derece yanlış bir ataklıkla) duygusal çıkışları oluyorsa da, bunlar yine becerikli ellerce ütüleniyor. Yani, Türk-İş'in belgelerine, kayıtlarına, yayınlarına bakıldığında görülen Şevket Yılmaz, son derece ölçülü, ağırbaşlı, bir başkan izlenimi verebiliyor.

Oysa, olmadık bir zamanda "Mavi tulumlarımızı giyer, 67 ilde politikaya atılırız" diyen de o Şevket Yılmaz, döneminde 2821-2822 sayılı yasaların çıktığını bile bile, Bülent Ulusu'nun "pırlanta gibi bir başbakan" olduğunu söyleyen de aynı Şevket Yılmaz. Ama resmi Şevket Yılmaz'ın nasıl olması gerektiğini ölçüp biçmiş ve bu konudaki stratejiyi saptamış olanlar, Türk-İş'in tarihinden Şevket Yılmaz'ca tavırları ustaca operasyonlarla kesip çıkarıyorlar.

Dolayısıyla Şevket Yılmaz'ın kendi bile, eline Türk-İş kayıtlarını alıp karşınıza geçtiği zaman, o kayıtlardaki Şevket Yılmaz kimliğiyle pırıl pırıl dökümler yapabiliyor. Ve ayrıca da (bu yalnızca benim değil, yine Türk-İş yönetim kademelerinde bulunanların saptamasıdır) biri karşısına geçip ağır eleştirilerde bulunacak olursa, Şevket Yılmaz objektif koşullar çerçevesinde değil de, kendi konumunun sübjektif gözlüğüyle bakıyor duruma ve aşağı-yukarı şöyle bir tepki veriyor : "Yahu, ben kendimi olması gereken biçime sokabilmek için bu kadar uğraşıyorum; yine de yaranamıyorum size. Ne insafsız adamlarsınız!"

Belki de doğrudur Şevket Yılmaz'ın duygusal gocunması. Belki de Şevket Yılmaz Türk-İş Genel Başkanı olma çabalarında gerçekten büyük sıkıntılar çekmektedir ve bu sıkıntılara karşılık da (objektif koşullar ne olursa olsun) biraz övülmeyi, takdir edilmeyi ummaktadır.

Ne var ki, Türk-İş kayıtlarındaki Şevket Yılmaz ile gerçek Şevket Yılmaz arasındaki uzaklığı kapatabilmek yolunda kaybedilecek zamanı ve bu uğraşın bedelini en az Şevket Yılmaz kadar başkalarının ve özellikle Türkiye işçi hareketinin ödeyeceği de ortada.

Türk-İş Genel Kurulu öncesi Şevket Yılmaz'la yaptığımız söyleşide Yılmaz, sık sık "Müdafaa gibi olmasın ama..." sözcükleriyle başlayan cümleler kullandı. Bu söyleşiyi, Yılmaz'ın dileğiyle, mümkün olduğunca kendi yapısının genel görüntüsünü silmemeye çalışarak aktarıyorum.

▶ Türk-İş Genel Başkanlığına seçilmenizden bu yana olan bitenleri kısaca değerlendirebilir misiniz? Sizce nasıl bir dönemdi?

Bu kaba değerlendirmeyi yaparken, gerçekleri ortaya koyduğumuzda, kendimizi müdafaa ediyoruz anlamına gelmemeli...

▶ Neden gelsin ki? Müdafaa edilecek birşey mi görüyorsunuz?

Bazı okurlar, bazı çevreler böyle değerlendirebilir. Çünkü kongreye gidiyoruz. Kongreye giderken de, 385...400 delegenin hepsi de aday olabilecek nitelikteler. Aday olmak isteyen, seçilmek isteyen kişiler çeşitli şekillerde düşünebilir.

▶ Savunma amacı taşımıyor...öyle mi?

Taşımıyor. Evvela bir hususu peşinen arzedeyim. Ben bu başkanlığı 1974 yılında Sayın Tunç'a devreden adamım. Başkanlık benim olmasına rağmen...Çünkü 14 yıl Başkan Vekilliği yaptım burda ben. Amatör olarak... TEKSİF'in genel başkanı olarak. Rahmetli Demirsoy'u ebedi istirahatgahına koyduktan sonra, çağırdım bütün arkadaşlarımı...Halil Tunç Genel Sekreterdi. Dedim ki ona, "Siz Genel Başkan olacaksınız". Bu meselenin altını çizelim bir kere.

Türk-İş'in bugünkü yönetiminin işe başladığı tarihte, Türkiye'nin demokrasiye geçiş döneminde büyük sorunları vardı. Biz, hür sendikacılığın olmadığı yerde demokrasi de olamaz prensibini ortaya koyduk. "Ne yapmak lazım" diye oturduk düşündük. Valilere söz geçirebilecek kişilerin empoze ettiği 160 kişi bir araya gelmiş. Danışma Meclisi'ni oluşturmuş. Bu meclis konusunda bizim dahlimiz olabildi mi? Olamadı. Olamazdı. Valiler bizim emrimizde değil ki, nasıl olsa idi? Evet, bazı Danışma Meclisine aday kişiler veto edildi... Ama, onları veto eden kurula belki bugün birşeyler söyleyebilirdiniz ama o gün söyleyemezdiniz.

▶ Türk-İş bu konuda somut bir girişimde bulundu mu? Herhangi bir direniş gösterildi mi?

Benden önce görev yapanlara zerrece toz kondurmak istemem ama olmadı. Olamazdı. Böylece Danışma Meclisi toplandı; Anayasa Komisyonunu seçti. Sanki bu komisyonu Danışma Meclisi seçti gibi görünür ama inisyatif Konsey'deydi. Konsey bu komisyonu seçtikten sonra gördük ki, daha düne kadar holdinglerin yanında olan, ya da destekleriyle onlara yol gösteren, çanak tutan kişiler işin başına geçmiş. Örneğin Aldıkaçtı...örneğin Akyol...Bunlar profesör olana kadar, olduktan sonra, işçi lafını ağızlarına almamış insanlar. Burada Türk-İş ne yapmalıydı? Bu işten anlayan hukukçuları bir araya topladık, 43 maddelik gerçekçi bir çalışma yaptık.

▶ 45 maddeydi sanıyorum.

Gerekçeleriyle birlikte 45 maddelik çalışmamızı hazırladık. O 160 kişinin hepsine teker teker dağıtıldı. Arkadaşlarım bu arada takrirler vererek Danışma Meclisi'ni zorlama yoluna gittiler. Bütün çalışmaları bizatihi izledik. Ama bizi Danışma Meclisi'ne sokmak bile istemediler...Bu işin Konsey'e gidişi de vardı. Konsey'de önerdiğimiz hususlardan 6-7 tanesi yapıldı. Bunların içinde check-off da vardı. Lazımdı elbette check-off. Bugünkü sendikaların kapısı açıksa, açık tutmak maddiyatla olur. Geçiş dönemi...elbette bir anayasa lâzım. Gittik, bizatihi Konsey Genel Sekreteri ile bu konuda açık seçik konuştuk. Bize, onlar İstanbul'da Sıkı Yönetim Komutanıyken gördükleri sıkıntıdan haberimiz olup olmadığı sorusunu yönelttiler. "İzmit'ten İstanbul'a hiç gitmediniz mi" dediler. "Biz mecburuz bir daha Türkiye'yi 12 Eylül öncesine getirmemeye" dediler. Sonuçta, tekrardan Konsey'in başına götürelim işi dedik. Ama o günleri unutan varsa, hatırlatayım. Bizim Konsey'in kapısından bile geçmemiz kolay değildi. Anayasa kamuoyuna arzedilmeden önce bize söylenen hep şuydu: "Siz haklı olabilirsiniz. Demokrasiden yana oluşunuza saygı duyuyoruz ama biz de 12 Eylül öncesine dönemeyiz. Biz Bu ihtilali onun için

yaptık." Elbette, yaptıkları ihtilaldi, başka birşey değildi.

Bir iki hususun üstünde durulabilir. Denebilir ki, "Bunlar check-off'u aldılar, gerisini bıraktılar." Böyle yapmış olan bir sendikacı bu masada, bu mevkide oturamaz. Ben 1945 yılında işçiliğe başlayan bir kişiyim.

Sonunda Anayasa bilinen şekliyle çıktı. Biz, ileride parlementer demokrasiye geçildiğinde bunların halledebilineceğini düşünüyorduk. Durmadan 12 Eylül öncesine dönülmesinden söz ediliyordu. Hep bu cevabı aldıktan sonra acaba biz ne yapabilirdik? Biz, Anayasa'nın noksanlıklarının, parlementer demokratik rejime geçildiğinde halledilebileceğine inandık. O günlerde, o ihtilali yapanların bir kısmından aldık bu sözü. Ama bugün, "Ben yetkili değilim" deyiveriyorlar. Bunun günahı da Türk-İş yönetimine yüklenmemelidir.

▶ O günlerde Anayasa ile ilgili umutlandırıcı sözleriniz var...Türk-İş'in tavrında da büyük olumsuzluklar görülmüyor.

Anayasa halk oylamasına sunulmadan iki gün evvel, ben, "Sandık başına gidelim" dedim. Ama, Anayasa taslağı hazırlandığında ilk tepki yine Türk-İş'ten gelmiştir. Ben "Sandık başına gidelim" dedim. Evet, dedim. Anayasa çıktıktan sonra da Konsey'in bir altındaki askeri komisyonla hür sendikacılığı savunmak için muhtelif temaslarda bulunduk. Anayasa'nın hür sendikacılıkla bağdaşmayan hususlarının tashih edilmesi lâzım dedik. El-cevap: "12 Eylül öncesine getirmeyiz Türkiye'yi." Bir an evvel demokratik rejime dönmeye çalıştıklarını söylüyorlardı, "Seçim yapacağız, gelecek olan parlemento sizin bu sıkıntılarınıza çare bulacaktır" diyorlardı. "Bunun adı da soyadı da demokrasidir, hür sendikacılıktır" böyle diyorlardı. Neticede 6 Ekim seçimlerine gelindi. Biz, Türk-İş yönetimi olarak şu ya da bu partiyi destekleme yoluna gidemiyorduk. O zaman vetoların sayısı artacaktı. Ve biz, sanki Türk işçisi Türkiye'yi 12 Eylül'e getirmiş gibi bir havayı ortadan kaldıramadık. Kafadaki istihfam oydu. O istihfamı ortadan kaldırabilmek için zamana ihtiyaç var diye düşündük. Ama hâlâ, bu fatura bize neden kesiliyor sualimize sağlıklı bir cevap alamadık. 6 Ekim seçimlerinden sonra bir hayli arkadaşımız veto edildi. Veto edilmeselerdi bugün Meclis'in durumu böyle olmazdı. Partilerin kuruluşunda, açıkça söylüyorum, siyasi tercihini kullanarak bana gelenlerin çoğu mebus olmuştur. MDP içinde sendikacı arkadaşlarımız vardı, seçilemediler. Bu seçimdir. Yani bir seçime girilip de kazanınca seçim iyi de kazanamayınca mı kötü olur?

Böylece seçimler yapıldı, parlemento kuruldu. Buradaki büyük talihsizlik, ANAP karşısındaki muhalefetin dağınık oluşuydu. Bu dağınıklığın faturası da bize kesildi. ANAP karşısındaki muhalefet dimdik olsaydı, Özal "dediğim dedik" diye diretmekten vazgeçebilirdi. Biz yine bekledik. 1984'ün birinci ayına kadar...

▶ 1984'den sonra eylemleriniz hızlandı mı?

1984'den itibaren ne yapılması lazım geliyordu? Başka türlü düşünenler ne yapardı bilmiyorum ama biz yönetim olarak, özellikle üçümüz...Bir kere, hiç kararımız olmadığı halde hem bakan hem genel sekreter olan arkadaşın durumu bizi sıkıntıya sokmuştu. ICFTU'ya gidinceye kadar çektiğimi ben bilirim. 1984'de Türk-İş ilk defa ICFTU İcra Kurulu'nda temsil edildi. Böylece 86 milyon üyeli bir kuruluşu arkasına aldı.

▶ Eylemlerden söz ediyordunuz...

İlk iş olarak, hür sendikacılıkla bağdaşmayan hususları hükümete bildirdik. Sendika kökenli milletvekili arkadaşlarımız kanalıyla önergeler sunduk. Ama Meclis'ten ses çıkmadı. Meclis Başkanına, Başbakan'a, çalışmanın ç'sinden haberi olmayan Çalışma Bakanına gidildi. Hiçbir sonuç alınamadı. Zirveler yaptık....O da olmadı.

▶ Hiçbir sonuç alamadınız yani?

Sonuç alınamadı. Hâlâ aynı lafı duyuyorduk: "Türkiye'yi parlementer demokrasiye getirdik ama 12 Eylül öncesine getirmeyiz." Bunun üzerine kapalı salon toplantılarına başladık. "Parlementoya Çağrı" toplanısı düzenledik. Ama tesadüf...o günlerde Meclis'te bütçe görüşülüyordu...

▶ Garip bir tesadüf değil mi?

Doğrudur. "Parlementoya Çağrı" toplantımıza gelen parlementerler sayısı 25'i aşmadı. Bu toplantıya ICFTU Genel Sekreterini de getirttik. Bütün milletvekillerine Anayasa'da hür sendikacılıkla bağdaşmayan hangi maddelerin bulunduğunu izah eden geniş kapsamlı bir özet hazırladık; tek tek dağıttık. Ama bu toplantılarda, bize, hükümetin borazanı olan televizyon da yardımcı olmadı. Bütün bunların ardından Eylem Komitesiyle oturduk karar verdik. Bu kararların hangisi yapılmamıştır? Ben bunları kendimi ve arkadaşlarımı müdafaa için söylemiyorum.

Türk iş hayatı için önemli sahneleri belgeleriyle ortaya koyan İzmir'den işe başlayalım dedik. Burada bir miting düzenledik. 80-90 bin kişiyi bir araya getirmenin zorluğunu bu işi yapanlar bilir; dışarıdan laf söylemek kolaydır. Polis her yanı sardı. Mitingimiz, "bundan sonra miting yapamasınlar" diye, gerek polis gerek iktidar yanlısı bazı kişiler, gerekse hükümet tarafından sabote edilmek istendi. Biz miting alanında "Hükümet istifa" diyoruz, alandan birileri "Yuh" çekiyorlar. Bunun sebebini iyi bilmek lâzım. Kim bunlar? Demiyorum ki bunlar işçi değildi, bunların demokrasi istemediklerini de söylemek istemiyorum. Ama bunlar, bizim bundan sonra hükümeti kınayacak olan mitinglerimizin yapılmaması için bize işaret vermiş kişilerdir. İzmir'de edindiğimiz tecrübeyi, daha sonra Eskişehir'de kullandık. Hiç kimse o miting için birşey söyleyemez. Kim söyler? Olsa olsa "Ben o mitingde neden konuşturulmadım?" diye düşünen bir-iki arkadaşım söyler. Biz herşeyi, Orhan'ın, Kaya'nın, Şevket'in yönetimde kalması için yapmıyoruz ki...Biz buraya 404'le de yapıştırılmadık. Bunu herkes bilmeli, bilecek. Beş yıl önce benim saçlarım böyle beyaz değildi. Elbette yaş icabı beyazlanacak...

▶ Eskişehir sonrası eylemleriniz neler oldu? Sonuç alındı mı?

Seçimler yaklaşıyordu. Aralarında, seçim yapılacak 10 vilayetin de bulunduğu 13 vilayette kapalı salon toplantıları, ama önce miting yapalım dedik. Bu konudaki müracaatlarımıza ne oldu? Başbakan'a sormadan hiçbir bakan tuvalete bile gidemiyorken, İçişleri Bakanlığı gideceğimiz dört vilayetin valisini toplamış, talimatını vermiş: Yürüyüş ve miting yaptırmıyor. Biz yine de oralara gittik. Şehirlere konvoylarla girdik. N'oldu? Ağır topların Manisa'sı..."Onlara oy vermeyin" dedik, vermediler. ANAP'a ders verdiler.

Hâlâ kendini işveren sendikası başkanı gibi gören hükümetin tutumu yüzünden zor durumda kalmışız biz. Bana göre bu böyle...İyi düşünen, ben olsaydım ne yapardım diyen insanın nezdinde de yapılabilecek herşey yapılmıştır.

▶ Anlattıklarınızın sonunda şöyle bir tablo çıkıyor Şevket Bey: 1980 sonrası girişimlerinizde, hep "12 Eylül'e dönülmeyeceği" cevabı aldığınızdan, beklediniz. Umudunuz yeni rejimde, hükümetteydi. Özal hükümeti döneminde size beklemenizi söyleyenlerin vaadlerinin gerçekleşeceğini sandınız. Ve sonuçta, parlementer demokrasiye geçilmiş olmasına karşın, yapılması gerekenlerin yapılmamış olmasının faturasının sadece Özal Hükümetine ait olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

Bugün içinde bulunduğumuz sıkıntıların, gerek demokratik gerekse hür sendikacılık sıkıntılarımızın tashih edilecek yerleri halledilmedi.

▶ Yani Türk-İş gerekeni yaptı, gereken direnişi gösterdi ama hükümet bütün bunları göz ardı etti iddiasındasınız. Bütün bunlara hükümetin kayıtsızlığı mı sebep oldu sizce?

Özellikle hükümetin başı herşey olduğuna göre, hükümetin başından bahsediyorum tabii.

▶ Peki, böyle olduğunu kabul edelim ve söz konusu, eksikliklerinin sıkıntılara yol açtığı söylenen Anayasa'nın hazırlandığı döneme göz atalım. 1982'de Türk-İş'in Anayasa komisyonuna sunduğu öneriler metninde şöyle bir ibare yer alıyordu: "...siyasi partilerin parlementoda temsil edilebilmeleri için yeterli baraj getirilmesi hükme bağlanmalıdır." Yine aynı metinde deniyor ki: "...ülkemiz gerçekleri ve gerekleri göz önünde tutularak, yürütme gücünü kuvvelendirici kurallar düzenlemede yer almalıdır." Bu ibareleri şimdi yorumlamaya kalksak...

Demokrasi, tüm kuralları ve kurumlarıyla işlerse demokrasidir. Demokratik ülkelerdeki çalışma hayatı bu değildir. Bunun adı hür sendikacılık değildir. Bağdaşmadığını ortaya koyduk. Danışma Meclisi'nden sonra hangi holdingde görev alacağını hesaplayan profesörlerin bulunabileceğini ben düşünemedim tabii.

▶ Beklentileriniz olduğunu yineliyorsunuz. İbarelerin yorumu bu mu?

Elbette. Bunların bir an evvel Anayasa'yı çıkarıp gidecekleri holdinglerdeki maaşını ne kadar yükseltebileceklerini düşündüklerini sanmıyordum.

▶ Aynı metinde, yani Türk-İş'in anayasa hazırlığı sırasında komisyona sunduğu metinde şöyle deniyor: "Türk-İş mevcut Anayasa'mızda müeyyide bulunmamasını önemli bir eksiklik olarak görmektedir. "Neydi bu eksik müeyyideler? Türk-İş ne gibi müeyyideler istenmiştir?

Müeyyideden kastımız, gelecek olan parlementonun istediği gibi hareket etmesini önlemek için müeyyide koyalım demektir. Hür sendikacılığın tam manasıyla işlemesi için... Yüksek Hakem Kurulu ve grev meselesinden dolayı...

▶ 1961 Anayasa'sında müeyyide eksiği vardı yani.

Evet.

▶ ANAP Milletvekili Nevzat Bıyıklı, olasılıkla partisinin hükümeti adına konuşarak şöyle demiş, hatırlarsanız: "Çalışma hayatını tanzim eden yasalar Danışma Meclisi'nde iken, Anayasa

hazırlanırken müdafasını yapmadınız. Değişiklikleri niye önleyemediğiniz sorulduğunda, 'şartlar öyleydi' cevabını veriyorsunuz. Siz o zaman çamurlu sahada futbol oynadınız da biz şimdi çim sahada mıyız? İstediğiniz değişikliklerin gerçekleşmesi için Anayasa'nın değişmesi lâzım. Çankaya'da 'bu anayasa'yı deldirtmem' diyen bir Cumhurbaşkanı var." Hatırlıyorsunuz değil mi?

Hatırlıyorum elbette. Aklımı peynir ekmekle yemedim. Şartlar öyleydi, filan demişim. Hayır! Evvela onu söyleyen adamın Meclis'de işçi lafını ağzına aldığını, çalışmanın ç'sinden bahsettiğini gördük mü? O adamın imkânı da var. Görmek istemediği için Türk-İş'in çabalarına kulak asmamakta. Çünkü biz bunlarla uğraşırken, kendisi kimbilir neyin neresinde oturuyordu. Haberi yok birşeyden

▶ **Geçmiş döneminde beklemek zorunda bırakıldığınızı söylüyorsunuz ama, bir ara Türk-İş açıklamaları anayasa konusunda da ümitler taşıyordu. Örneğin, 4.11.1982'deki Türk-İş İcra kurulu açıklaması şöyle diyor : "İşçi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanamayacağı yolunda verilen sözleri 7 Kasım'da halkoyuna sunulacak Anayasa metni ve devlet adına sürdürülen resmi tanıtma çalışması teyid etmiştir." Bu açıklama yapıldığında Türk-İş'in bir yanılgı içinde olduğu söylenebilir mi?**

Şu andaki bu hükümetin tavrıyla Türk çalışanına karşı olacağını, türk çalışanını hor göreceğini düşünemezdik. Parlemento teşekkül ettikten sonra ortaya koyduğumuz öneriler yerine getirilmediği için bugün bu şekilde bir mütalaa verilebilir. Yapılacak bir işçi yapmadı diye görmüyorum kendimizi. Hiçbir şey sözde kalmadı. Eyleme de dönüştü.

▶ **Eylem dediniz de...1 Mayıs 1986 tarihli, Türk-İş başkanlar kurulu bildirisinde olumsuzlukların devamı halinde genel grevin gündeme gelebileceğinden söz ediliyordu...**

Genel grev gündeme gelebilir.

▶ **o günden bu yana herhangi bir gelişme oldu mu?**

Biz demokrasiden bahsediyorsak, demokrasiyi içimize sindirdiğimiz için bahsediyoruz. Tüm arkadaşlarımızın gayesi, Türk çalışanına biraz daha sağlıklı ve hür sendikacılığın ortaya konabileceği davranışlar sağlamaktır.

Genel grev gündeme geldi. Burun kanamayınca önlem alınmaz. Pamuk konulmaz kan olmayınca ama ben o kanı akıtma yolunu şu anda görmüyorum. 22 Aralık'ta yapacağımız kongrede 87 yılı için alacağımız eylem kararlarının, beraberce, ittifakla yürütülmesi halindeki durumun ne olacağını şu anda kestiremiyorum.

▶ **Genel grev sözü...**

Gündeme gelebilir diye karar verdik. Gündem, Genel kurul gündemidir. Bazı teşkilat başkanlarının "Yapılamadı...edilemedi" demesini biz tenkit olarak kabul ederiz ama hizmet yarışı olarak, muhalefet olarak değil. Türk-İş camiası içinde sağlanan bütünlüğün Özal'a cevap verebilmesinin bir yoludur bu diye düşünüyorum.

▶ **Sizce bu tenkitler bir dinamik yaratıyor, o kadar. Öyle mi?**

Dinamik yaratmak için yapılıyor.

▶ **Aynı konuya dönmek istiyorum. Genel Kurul'da genel grevin gündeme gelişi...**

Gelir demiyorum, gelebilir diyorum. Başkanlar Kurulu'nun bu bildiriyi imza ediş esebebi, bu konuda genel grev gündeme gelebilir demek içindir. Ben illâ-Başkanlar Kurulu'nun sağlıklı kararına rağmen- gelecektir diyemem. Muğlaktır, bilmemnedir...istedikleri gibi değerlendirsinler.

▶ **Türk-İş tarihinde genel grev çalışması, girişimi var mı?**

Genel grev değildir. 70'lerde bir İzmir hadisesi var. Bir şalter indirme hadisesi o kadar.

▶ **2822sayılı yasanın grev hakkında getirdiği sınırlamaları daha da ağırlaştıran Grev Tüzüğü ile ilgili Türk-İş'in somut girişimleri ne olmuştur, ne olacaktır?**

Polisiye bir tedbir bu: jandarmalı grev...bu yönetmeliğin çıkışını takip eden gün, Türk-İş Yönetim Kurulu görüşünü ortaya koydu. Bizim bunları tashih edemeyişimizin faturasını bazı kişiler ve kuruluşlar bize kesiyor. İnsaflı olunursa, bu adres yanlışıdır. Fatura bize ait değildir.

▶ **Bu konuda somut bir girişim gerekmez miydi? Böyle bir girişimde bulunuldu mu?**

(Şevket Yılmaz, odadaki bazı arkadaşlarıyla konuşması sırasında bu soruyu yanıtsız bıraktı)

▶ **Şevket Bey, şu sıralarda klasik kavramlar yeniden ele alınıyor, tartışılıyor. Örneğin "Demokrasi", "Demokrat" gibi sözcüklerin değişik tanımları çıkıyor ortaya. Sizce demokratik bir yönetimin temel ilkesi ne olmalı?**

Demokrasi 8-9 harfin bir araya gelmesi değil elbette. Kaç milyon isek, o kadar milyonun sıkıntıya düşmeden, hükümetin bu kadar insanı düşünerek ortaya koyacağı sağlıklı, inandırıcı, ekonomik tedbirlerin müzakere edilebileceği bir rejimdir.

▶ **Demokrat kimdir sizce?**

Demokrat, karşısındakini seven kişidir.

▶ **Ya sendikal demokrasi?**

Sendikanın kapısını herkese açmak. Seçimlerde herkesin oyunu en iyi şekilde alıp değerlendirmek.

▶ **Bu dediğinizin Türk-İş'in şu andaki genel yönetim kuralı olduğunu söyleyebilir miyiz?**

Evet, tabii...Elbette.

▶ **Sadık Şide konusuna kısaca değinebilir miyiz.?**

Bu konuyu bir aydınlığa kavuşturalım. Sadık Şide, Türk-İş Genel Sekreterliğine 1974 yılında gelmiştir. Halil Tunç'a "Başkan olacaksın" dedik:
"bir de genel sekreter seç" dedik: o da Şeker-İş Başkanı Sadık Şide'yi getirdi. Şide'nin bakan oluşuTürk-İş Yönetim Kurulu kararıyla olmamıştır. Yönetim Kurulu kararı yoktur! Çağrılmıştır, "bakan olacaksın" denmiştir, bakan olmuştur. Kongre sonrası, "Ya bakanlık, ya genel sekreterlik" denince, genel sekreterlikten izin alıp gitmiştir. Genel Kurul'da seçilen kişinin işine ben nihayet veremem. Yönetim Kurulu olarak ne yaparım? İzinli addederim Öyle yaptık; ücret vermedik; toplantılara çağırmadık. Karar defterimizde imzası yoktur. "Türk-İş yönetimi izin verdi, muaffakat etti..."Hayır! bundan dolayı ben, avrupa'da sıkıntı çeken bir yöneticiyim. askeri idareyle hür sendikacılık bağdaşmaz. Avrupalı bunu böyle düşünür.Ben böyle düşünürüm; arkadaşlarım böyle düşünürler.

Bundan dolayı, ben dedim ki, "ben bu adamla çalışmam."Dedim kardeşim!Ama o Genel Kurul,Özal'ın, Evren Paşa'nın tayin ettiği adamlardan oluşmuyordu herhalde. Sokaktan toplanan kişiler de değlidi. onların oylarına hürmetsizlik, demokrasiye hürmetsizlik olurdu. Benim mizacım verdiğim sözü yememektir ama bir daha demokrasi sözünü ağzıma alamazdım. "Sen nasıl hür sendikacılığa inanmış adamsın?" derlerdi bana. Verecek cevap bulurdum ama Genel Kurul'a saygısızlık etmemek için böyle davrandım

▶ **1980 Aralık sayısında, 141 sayılı Türk-İş dergisinde, 12 Eylül müdahalesi kastedilerek, "...yıllardır doğru dürüst çalışmayan, daha doğrusu politik çıkarlar yüzünden çalıştırılmayan ve etkisini kaybeden devlet otoritesi bugün yerini etkin ve olumlu bir zihniyete bırakmıştır." denilmekte. Yine aynı sayıda (halen bu konuşmayı izleyen İcra Kurulu üyesi) Kaya Özdemir, o sıralarda tutuklu olan sendikacılar için...Türk sendikacılığını gerçek yolundan saptırarak dış kaynaklı bazı hedeflere, bazı ideolojilerin emellerine alet kılmak isteyenler, 12 Eylül'ün asıl sebebidirler" diyor. Şimdi bu fikirlere katılır mısınız?**

Ben, hiçbir işçinin, hiçbir sendikacının demorasiyi zedelemek istediğini tahmin etmiyorum. Türk-İş'in karşısında mücadele veren, karşısında faaliyet gösteren sendikacıların böylesine bir ceza almalarına gönül razı olmaz. İnançlarımız, hizmet anlayışlarımız farklı olabilir. Bu demek değildir ki, hür sendikacılığı yıkmak için demokrasinin yara alması için gayret sarfeden vardır. Onu ben bilmem, yargı organı bilir. Benim bildiğim şudur ki, sendikacılık faaliyeti içindeyken, bu faaliyetten dolayı ceza gören bir sendikacıyı düşünemiyorum. Olmaması lâzım.

▶ **Bu görüşle, DİSK'in kapatılmasını da kınamanız sonucu ortaya çıkıyor mu?**

Ben DİSK'in kapatılmasını, kapatılmamasını şey etmiyorum. Ben, hür sendikacılık yapan, işçiye hizmet eden örgütlerin yöneticilerinin hiçbir şekilde ceza görmesine, hapse atılmasına katiyen karşıyım. O zaman iğneçuvaldız meselesi ortaya çıkar. Sendikacılığa inanan kişi, sendikacının müşkül duruma düşmesini arzu etmez. Onun için söylüyorum. Kapatılıp kapatılmama meselesine ben şey yapmıyorum.

Altı milyonluk, beş milyonluk parti kapatıldı. Meclis feshedildi. bu yanlış mı? Bence demokrasiye indirilen darbedir, yanlıştır. O da yanlış olur herhalde. O da yanlıştır.

Ben, 12 Eylül öncesi ve sonrası hizmet eden Türk-İş yönetimlerini kınamıyorum. Kısa bir tarihçe verdim. Eksiği vardır, fazlası yoktur. Kendimizi müdafaa etme durumu ortaya çıkmasın. "Bunlar zeytinyağı gibi su yüzüne çıkar. "diyenlere de prim vermem.

(Şevket Yılmaz ile yapılan söyleşiden sonra, söyleşinin yarısında odaya giren Türk-İş Hukuk Danışmanı sayın Önder Aker, soruların birinde yer alan "müeyyide" konusuna değinmek ihtiyacı duydu ve bu ibarelerin yer aldığı 3-4 sayfalık teksir halinde dağıtılan metnin, daha sonra Türk-İş'in Anayasa konusunda yaptığı resmi öneri metninde yer almadığını söyledi. Aker'in açıkladığına göre, 'O görüşte hatalı yönler vardır. Sonradan Türk-İş bunların tam tersini söyledi. Talihsiz bir görüştü bu. Türk-İş bünyesinden nasıl çıktığı anlaşılır gibi değil. Ama resmi kayıtlara geçmedi.') ■

"Türk-İş içindeki mücadele tüm emekçi sınıfının mücadelesidir."

"Tabanın seçmediği delegelerden oluşmuş bir genel kurulun demokratik olduğundan söz edilemez."

*Petrol-İş Boğaziçi Şubesi Başkan yardımcısı, Türk-İş Genel Kurul delegesi ve Roche işçisi **Reşat Tüysüz**'le 24 Aralık 1986 tarihinde yapılacak Türk-İş Genel Kurulu üzerine konuştuk.*

▶ Delege tespitinin sendikal demokrasinin başlangıcı ve hiç ağızlardan düşürülmeyen "tabanın söz ve karar sahibi olması" prensibinin temeli olduğu düşünülürse, Türk-İş içindeki birçok sendikada delege tespiti konusunda anti-demokratik bir sistem işletilip, bu sorun davalara konu olurken, söz konusu olumsuzlukların içinden gelen delegelerle yapılacak Genel Kurul sizce demokratik bir genel kurul sayılabilir mi?

Şimdi, seçimle gelmemiş, atamayla gelmiş delegelerin zaten demokratik bir yöntemle gelmedikleri açıktır. Ancak tabanın iradesiyle gelmemiş bu delegelerin yine de, tabanın isteklerini gözardı edemeyecekleri bir gerçektir. Bu genel kurulda eski delegelerin de, eski düşüncelerine sahip olarak geleceklerini sanmıyorum. Çünkü ülkemizin koşulları ortadadır. Toplu sözleşmelerde ve diğer konularda bunu çok bariz şekilde görüyoruz. İşçi sınıfının kayıpları vardır ve genel kurul delegeleri de bunun bilincinde.

Türk-İş yönetiminin yasalara karşı tutumu da açıktır. Baştan bu yana Anayasa'ya "evet" diyen bir Türk-İş başkanı vardır, acaba, tabanın onayını alarak mı "evet" demiştir. Ben şu kadarını söyleyeyim, tabanın seçmediği delegelerden oluşmuş bir genel kurulun demokratik olduğundan söz edilemez.

▶ Türk-İş'deki muhalefet, genelde sosyal demokrat bir muhalefet olarak adlandırılıyor. İşçi sınıfının sendikal sorunlarından yola çıkan ve bu uğurda nice acılara katlanarak mücadele bayrağını elden düşürmeyen bir çok işçi, delege ve yönetici olduğu ve bunların kendilerini sosyal demokratlıkla sınırlamadıkları düşünülürse, şu anda mevcut olan muhalefetin tümüne sosyal demokratlığı yakıştırmak işçi sınıfının sendikal mücadelesinin birliğini parçalamak isteyenlerin ekmeğine yağ sürmez mi?

Elbetteki bu düşünceye sahip olanlar, işçi sınıfının sendikal hareketinin birliğini parçalamak isteyenlerin ekmeğine yağ sürer. Bunu her zaman toplumumuzda görmüşüzdür. Bunun acılarını işçi sınıfımız hep çekmiştir. Bunun bilincinde olarak, kesinlikle yanlış bir şey olduğunu söyleyebilirim. Türk-İş içindeki mücadele, tüm emekçi sınıfının mücadelesidir.

▶ Türk-İş üst yönetiminin bu genel kurulda değişeceğine inanıyor musunuz? Sizce, Türk-İş içindeki yönetime muhalif olan bütün sendikalar, Türk-İş üst yönetiminin değişmesi için geçen genel kuruldan bu yana etkili, devamlı ve sınıf ve kitle sendikacılığının asgari müştereklerinde anlaşan bir muhalefeti örgütleyip, yönlendirmeyi başarabildiler mi?

Bu genel kurulda, Türk-İş yönetiminin değişeceğine kesinlikle inanıyorum. Ve değişmelidir diyorum. Zira, geçtiğimiz dönemlerde, işçi sınıfı sancılar içinde kıvranırken, bu üst yönetim hiçbir şey yapmadı. İşbirlikçi zihniyetten hareket ederek Y.H.K.'na üye vererek, bunun acı sonuçlarını hep birlikte yaşadık...

Şu andaki muhalefet sendikacılar içinde belli bir grup oluşturmuş durumdadır. Bu noktada gerekli mücadelenin verildiğine inanıyorum.

Ben Türkiye'nin bir çok ilini gezdim. Gerek bizim şube genel kurulları ve gerekse, diğer bazı sendikaların genel kurulları dolayısıyla gittiğim yerlerde Türk-İş içindeki sendikalardan gelen yetkililerden edindiğim izlenim, bu genel kurulda Türk-İş üst yönetiminin kesinlikle değişeceği yolunda.

▶ Eğer Türk-İş'te bir yönetim değişikliği gerçekleşirse ve yeni yönetim kendisinden beklenenleri kısa zamanda gerçekleştiremezse, hızlı bir yıpranma süreci yaşayabilir mi? Sizce, bu günkü Türk-İş muhalefeti yönetim olmaya hazır mıdır?

Anti-demokratik bir mevzuat gündemdeyken, seçildiği takdirde yeni Türk-İş yönetiminin kısa zamanda her şeyi halletmesi beklenmemelidir. Yeni yönetim herhalde, bir yıllık bir süre içinde belli bir toparlanma dönemi geçirir. Ama bunun akabinde, sorunların çözülmeye başlanacağına inanıyorum.

Bence şu andaki Türk-İş muhalefeti yönetim olmaya hazırdır. Çünkü bugün muhalefet yapan grup, bundan önceki genel kurulda da vardı. Demek ki muhalefet bugün başlamış değildir. Ve kesinlikle, bu muhalefetin yönetimde de başarılı olacağına inanıyorum.

▶ Hazırlıkları yeterli buluyorsunuz...

Evet yeterli buluyorum. Elbetteki ufak tefek eksiklikler vardır. Ama bugün Türkiye geneline baktığımızda, muhalefetin çok büyük bir destek gördüğünü de gözardı edemeyiz. Hatta, tarım sektöründe çalışanlar bile bir çok şeyi burdan bekliyorlar.

▶ Türk-İş yönetimi değişmez ya da değiştiği halde "klâsik" Türk-İş politikası devam ederse, sizce gündeme yeni bir konfederasyon gelmeli midir?

Bence, çareyi yeni bir konfederasyonda aramak yanlış olur. Bu yanlışa belki daha önce de düşülmüştür. Ancak, Türk-İş içinde mücadele bitmez. Eğer "klasikleşmiş" Türk-İş politikası, muhalefet yönetime geldiği halde de devam ederse, bu kesinlikle, yine Türk-İş içinde, tabanın doğrultusunda çalışarak düzeltilir. Gerekirse, yine yeni bir muhalefet oluşturulur. Olaya böyle bakıyorum. Bir daha tekrar edeyim, ayrı bir konfederasyona karşıyım. Böyle bir şeyi düşünmek bile istemiyorum.

▶ 1 Mayıs 1986'da toplanan Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun aldığı "eğer bu olumsuzluklar devam ederse, gündeme genel grev gelir" kararının üzerinden altı ay geçti. Bu süre içinde olumsuzluklara yenileri eklendi: Yeni Grev Tüzüğü, asgari ücretin son yedi yılda reel olarak % 44 gerilediğinin anlaşılması, Türk-İş'in yaptığı bir araştırmaya göre, asgari ücretli gelirlilerin, ulusal gelirden aldıkları payın 1979'da %32,8 iken, 1985'te %13,5 düzeyine indiğinin ortaya çıkması gibi. Türk-İş'te bu konuda o günden beri hiç somut bir ses çıkmıyor. Sizce Türk-İş bir genel greve hazır mıdır? Genel grev konusunda ne düşünüyorsunuz?

Genel grev şiarı, dikkat ederseniz Türk-İş'in son genel kurulunun yaklaştığı, bir dönemde atılmıştır. Ben bu şiarı ortaya atanları, Türk-İş içinde bir genel grevi benimsediklerine kesinlikle inanmıyorum. Ancak, işçi haklarının bu kadar gerilediği bir dönemde, gerekirse, işçiler son çare olarak, genel grev de yapmalıdırlar diyorum. Zira, bugün sözleşmeli personel adı altında işçiler sendikal örgütlerinden mahrum bırakılmaktadırlar. Hatta birçok işyerinde geçici işçiler çalıştırılmakta, dolayısıyla, işçilerin sendikal örgütlenmeleri engellenmek istenmektedir. İşverenlerin bu tür oyunlarına engel olunmalıdır. Bu ve buna benzer nedenlerle gerekirse haklarının geri alınması için işçiler elbetteki genel greve giderler ve gitmelidirler.

▶ Son bir şey söylemek ister misiniz?

Sınıf ve kitle sendikacılığının ilkelerini Türk-İş içinde yaşatıp, kökleştirecek, tüm demokratik kurum ve kuruluşların fikir özgürlüğünün savunulmasında öncülük edecek, işçi sınıfının haklarından hiçbir şekilde taviz vermeyecek, ekmek, barış ve özgürlükten yana bir yönetimin işbaşına gelmesi zorunludur. İşçi sınıfının beklentisi de budur. ■

Cevdet Selvi Türk-İş tarihindeki "ilk ciddi muhalefet" olduğu kanısında

"İNANÇ HERŞEYİ HALLEDER"

Eğer sevdikleri konfederasyonu düşünüyorlarsa bu işi çoktan kendilerinin bırakmaları lazımdı.

Türk-İş'in 22 Aralık'taki Genel Kurul'unda, başkanlık koltuğunu boş haliyle tasarladığında hayal gücü çalışmaya başlayan bir değil, iki kişi var şimdi. Biri, elbette, halen başkanlığı süren Şevket Yılmaz. O koltuğu doldurduğu kanısında olduğuna göre, (hayal gücüne bile gerek yok belki) doldurmaya devam etmeyi düşünmesi pek doğal. Şevket Yılmaz ileriye yönelik bu düşüncesini başkasıyla paylaşmayı reddetmekte. Oysa Petrol-İş Başkanı Cevdet Selvi, başkanlık koltuğunu boş ya da işgal altında varsaydığı gibi, bu koltuğu gözünde canlandırır canlandırmaz, geriye dönük eleştiri ve ileriye yönelik çerçeveler çizme mekanizması harekete geçiveriyor. Şevket Yılmaz istediği kadar *"Bunlar muhalefet değil, tenkittir; Türk-İş içinde dinamizm yaratmak için yapılmaktadır."* derse desin, Cevdet Selvi yıllardır Türk-İş içinde en önemli muhalefet grubunun önderi olduğu kanısında diretiyor.

Selvi, mikrofonu eline alıp kitlelere (ille de büyük kitle olması gerekmiyor) seslendiğinde (söylemeye dilim varmıyor ama) bir zamanlar gök mavisi gömleği ve omuzunda güverciniyle yürekleri hoplatıp umutlar saçan birini anımsatır tavırlar içinde. İlk dinleyişte, yüksek tonlardaki inişli-çıkışlı seslenişi baş çevirtiyor insana. Birkaç kez dinlediğinizde ise, sözlerinin toplamda şöyle özetlenebileceği ayrımına varıyorsunuz: *"Türk-İş bir çiftlik gibi yönetilmektedir... Bu yöneticiler idare-i maslahatçıdır... Onurumuzu kazanmamız gerekir... Türk-İş'in güvenilir, ciddi bir kuruluş haline getirilmesi gerekir... inançlı insanlar herşeyi halleder..."*

Söz inanca gelince, Cevdet Selvi'nin heyecanlı tavrı artıyor, yumrukları sıkılıyor, yüz kasları geriliyor, *"İnanmak lâzım... inancı olmayınca... inanan insan... inançla sarılınca..."* diye başlayan uzun bir cümleyi bir çırpıda bitiriveriyor.

Ne var ki, Cevdet Selvi'den, *"Nasıl?"*, *"Kimlerle?"*, *"Hangi yöntemle?"*, *"Somut hangi önlemlerle?"* gibi bazı can alıcı noktaları açığa kavuşturması beklenen soruların yanıtları, bu yazının yazıldığı sıralarda, net olarak çıkmamıştı. Bir çerçeveydi hep çizilen. İçindeki resmin hangi renklerin egemenliğinde olduğu, kompozisyonu, sınır çizgileri tam olarak belirginleşmemekteydi. *"Bana inanın!"* diyordu sanki Cevdet Selvi, *"Yüzünüzü kara çıkarmayacağıma inanıyorum ben. Siz de bana inanın."* *"Peki... ihtiyacımız da var inanmaya... inanalım, ama nasıl?"* sorusu gelince akla, yanıt sanki belliydi: *Çünkü ben alternatifim."*

Neye alternatiftir? Şevket Yılmaz'a.

Sanıyorum ilk sorun burada düğümlenmekte. Ardından gelen sorun ise *"Nasıl bir alternatiftir?"* sorusunun yanıtını kafalarda iyice belirtmek.

Cevdet Selvi, kitleler karşısındaki tavrına çok da benzemeyen bir hava içinde, sorularımızı şöyle yanıtladı:

▶ Eğer Türk-İş genel başkanlığına seçilirseniz, kimlerle, hangi ilkeler temelinde çalışmayı düşünüyorsunuz? Örneğin şimdi ben kendimi bir Türk-İş delegesi yerine koyuyorum. İsterim ki, Cevdet Selvi bir iki tane kadro ismi söylesin, çalışma ilkeleri konusunda beni aydınlatsın..

İlkeler tek başına anlam ifade etmiyor. Belirli kişilerin eline en mükemmel ilkeleri verin, uygulama yapamaz. İnanmak lazım, sahip çıkmak lazım. Onun için ilkeleri uygulayanlar, en az ilkeler kadar belki ilkelerden daha fazla önemlidir. Kadro meselesine gelince, şimdi benim kadroya isim tespit etmem mümkün değil bir kollektif çalışmadır. Pek çok sendikacının, pek çok arkadaşımın bir araya gelerek, ve ileriye dönük çalışmaları dikkate alarak, aramızda veya aralarında tespit edeceği isimlerle bu sorun çözülecektir. Pek çok sendika daha genel kurulunu bitirmedi

▶ Bu söylediklerimiz hep genel kurul öncesinde mi olacak?

Gayet tabii... Şu anda isim yoktur

▶ Özellikle mi vermek istemiyorsunuz?

Hayır, yok. Gerçekten yok... Bunu özellikle boş bıraktık; herşey oluşup, temel unsurlar geliştikten sonra, isim tespit etmek daha kolay diye düşündük. Doğrudan doğruya isme girip, kişisel tartışmaları açmamak gereği de vardı. Bu nedenle geciktirmekteyiz. Bir ekip, ilkelere uygun biçimde bu kadroyu tespit edecek. Onun için isim vermek mümkün değil.

▶ Peki seçildiğiniz taktirde uygulayacağınız politikayı somutlar mısınız?

Şimdi tabii.. Ben gene ana hatlarını söyleyebilirim. Çeşitli sendikalar bu konuda önerilerini hazırlıyorlar. İlkeler ve çalışma programı bu ekip tarafından, belirlenerek Türk-İş'e bağlı sendikaların önerilerinin bütünleştirilmesi şeklindeki çalışmalarımızda önümüzdeki hafta başlayacak. Taslaklar çeşitli sendikalarımız tarafından bütünleştirilecek, gözden geçirilecek ve müşterek ilkeler programı biçimini alacak. Bu ciddi çalışmalardan önce, Türk-İş yönetiminin yapıp yapmadıklarına bakacağız, böylece eksikliklerimizi görüp, giderecek şekilde bir program ve ilke tesbit edebilme olanağını bulacağız.

Türk-İş'in ekonomik ve demokratik haklarını mücadelesi ve tüm emekçi halkımızın uğradığı haksızlıklara karşı sorumluluğunu yerine getirebilecek bir işçi örgütü, ciddi büyük bir konfederasyon, işçi konfederasyonu olabilmesi için uyguladığı partilerüstü yanlış politikanın tamamen değiştirilmesi zorunluluğu vardır. Özellikle son altı yılda görülen olumsuzluklar karşısında bunu artık herkes kabul etmiştir.

▶ Türk-İş'in "partiler üstü" politikasının sonuçları ne olmuştur?

İlk önce, işçi söz ve karar sahibi olmamıştır. İşçiyle diyalog kurulamamıştır. İşçiyle bütünleşilmemiştir. İşçiden uzak kalınmış işçi farklı düşünür, üst yapı farklı düşünür hale gelmiştir.

▲ **Cevdet Selvi** *Yalnızca profesyonel sendikacı olmak insanı bir yere götürmüyor.*

▶ Biraz daha açar mısınız? Delege seçim sisteminin örneğin bunda payı oldu mu?

Doğrudan doğruya delege seçimi sistemiyle değil, çalışma biçimiyle ilgili. İşçiyle bütünleşme yönünde bir takım çalışmalar gösterilmemiş. Demokrası var denen hiçbir toplumda sermayenin bu kadar at koşturduğu, talan ettiği bir ülke görmek mümkün değildir. Bu başka rejimlerde, sistemlerde olabilir. İşte bu boşluk giderilmelidir. Giderecek biçimde, demokrasinin teminatı olabilecek biçimde bir Türk-İş olmalıdır. Ve bunun yapılması için dediğim gibi, tüm kamuoyunda çelişkilerden kurtulmuş, güvenilir, sözüne inanılır, verdiği sözü tutan bir yönetim olmalıdır. Ve bunun için de tabanla bütünlemelidir. Tabii ki, ne hazırlarsanız, hangi ortamı hazırlarsanız, sonucunu ona uygun alırsınız. Eğitimlerin bağımsız olması gerekli, çağdaş bir eğitim işçinin çıkarlarını, ekonomik politikaları, demokrasinin gereklerini, şeklinin, biçiminin ne olduğunu, buna neden sahip çıkmamız gerektiğini içermelidir. Çağdaş bir eğitim uygulanacak. Bağımsız eğitim hazırlanacak.

"Türk-İş Genel Kurulu'nda doğrudan ne işveren, ne de işçi temsil edilmektedir. Sermayenin oyu da yoktur, işçinin oyu da"

▶ Bağımsız eğitimden kastınız nedir?

Bundan kastım tabi belirli. AAFLI olabilir işçi sınıfına uygun olmayan, işçi örgütüne uygun olmayan kaynaklardan yararlanmak olabilir. Belki çok lüks otellerde seminerler yapılmayabilir ama kendi öz varlığımızla inançlarımız doğrultusunda bir eğitim geliştirilmesinin daha onurluca ve daha sağlıklı olacağı inancındayım.

▶ Türk-İş'e AAFLI'nin bütçe katkısı konusunda, bir oranı bir rakam var mı?

Yok. Seminerlerde harcama yapıyor. Özel para vermiyor.

▶ Sürekli bütçe katkısı olduğu ve buradaki bazı personelin giderlerini karşıladığı söyleniyor.

Bir vakıf var. Bazı personele ücret ödüyor. Nedir, ne değildir? Hiç ilgisi olmaması gerekirken bazı yöneticilere, bazı Türk-İş yöneticilerine ve personelinin bir bölümüne para ödemekte. Yeni bir proje var. Sanıyorum uygulamaya konacak. O da böyle bir para. Yani Türk-İş'te personele ve bazı yöneticilere para dağıtan bir mekanizma geliştirilmiş. Hiç gereği yok. Bunlardan uzak kendi öz kaynaklarımızla daha onurluca bir eğitimin, içeriği işçiden yana, bir işçi örgütünün eğitimine uygun olabilecek, çağdaş demokrat bir eğitimin hazırlanması gerektiğine inanıyorum. TİSK, yani işveren sendikaları konfederasyonu bir bütün olarak mücadele edebilmektedir. Oysa Türk-İş böyle bir birlikteliği sağlayamamış, bir güç oluşturup, bu olumsuzların üzerine gitme ihtiyacı duymamıştır. Bu defalarca onlara anlatılmış olmasına rağmen işçi ücretleri 6 yıldan beri %40 oranında geri gitmiş, yapılan sözleşmelerde Yüksek Hakem Kurulu'nun koyduğu şablondan ileri tek bir adım dahi atılmamış, gelişme kaydedilmemiştir. Bugün sermaye çevreleri etkinliklerini her alanda ciddi ve kendi sınıfları açısından sorumlulukla sürdürürken, işçi sendikaları konfederasyonunun yeri, ciddiyetten uzaktır. Herşey, vakit geçtikten sonra, oyalamaca olarak, hatır için yapılmıştır.

▶ Türk-İş'in şimdiye kadarki eylemleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Siz yönetime geçerseniz eylem politikasında farklılık olacak mı? Örneğin bir genel grev sözü edilmişti...

Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında eylemlerin sorumlulukla düşünülmesi gerektiği ortada. Kendi yasalarını çiğneyenlere karşı elbette onların anladığı sorumluluk içinde davranmak zorunluğu vardır. Öncelikle, çiğnenen yasaları her seferinde açık seçik kamuoyuna anlatmak, bundan hiç vazgeçmemek gereklidir. Sendikaların değişik yöntemlerle etkisiz hale getirildiği uygulamalar ortaya konmalı ve tüm işçilerle diyalog kurularak, yüzyüze görüşülerek bu durumun ancak onların tutum ve davranışlarıyla, dolayısıyla ciddi bir eylemle ortadan kalkabileceği anlatılmayı ve dolayısıyla eylemler inançla, samimiyetle geniş halk kitlelerinin katılımıyla olmalı ve bunlar süreklilik arzetmeli.

▶ Genel grev lafı...

Genel grev lafı zaman zaman gündeme gelir. Ciddi bir tavırla söylenmediği için ne halk inanır, ne de işçi. Güvensizliğin sonucudur bu. Türk-İş yöneticileri inançsız ve gerektiği zaman gücünü kullanmaktan acizdir. Eylem komiteleri kurulur, Koordinasyon kurulu kurulur, hiçbir işlev yapamazlar. Bunları oluşturanların önerilerini bile ciddiye alamaz hale getirirler. İnançsızlığın sonucudur bu sanıyorum.

▶ Sizin Türk-İş içinde muhalefet oluşturmadığınız, yalnızca bir dinamizm yarattığınız iddiasına ne dersiniz?

Tabii öyle görmeye çalışıyorlar. Böyle bakmak istedikleri için böyle görüyorlar. Biz, Türk-İş içinde dinamik oluşturduk elbette. Zamanı geçmiş olsa bile, bir sürü eylem bizim baskımızla gerçekleşti. Mitingler, gösteri yürüyüşleri. Ama bunları yaparken de bize yönelik olarak, "içimizden rahat vermeyenler var" dediler. Biz onları itmeseydik, giden haklarımızdan daha fazlası da gidebilecekti.

Elbette, ilk adaylığımız ve muhalefetimiz söz konusu olunca, bunun mümkün olamayacağını söyleyenler çıktı. "Türk-İş'te böyle şey başarılamaz" diyenler çıktı. Moral bozmak için. Onların görmek istedikleri gibi değildir olay. İnançlı bir muhalefet, inançlı bir sendikal çevre, delegeler, sanılan gerçekliği değiştireceklerdir. Rahatsızlar; çünkü Türkiye'de bugüne kadar, 34 yıllık bir işçi konfederasyonunda, böyle erkenden çıkıp da, "Bu yönetimi tepeden tırnağa beğenmiyorum; işçiyi temsile layık değil; gitmesi lazım" diyen hiçbir kişi çıkmamıştır. Tabandan örgütlenme sözlerinin yaygınlaştığı günümüzde, biz tabandan örgütlenme yaptık ve Türk-İş'in gerçek sahibine olayları anlatma imkânı bulduk. Bu nedenle, olay zannettikleri kadar basit değil ve sonucu da zannettikleri kadar kolay olmayacak. Altı yıldır onurunu yitirme noktasına gelmiş işçilerin arasına dönerken, bu delegelerden bazılarının hesap edecekleri, düşünecekleri şeyler vardır kanısındayım. Bu şekilde, sağlıklı gelinmiştir bu noktaya; inançla gelinmiştir, sorumlulukla gelinmiştir. O bakımdan umduklarını bulamayacakları kanısındayım. Hep birlikte göreceğiz.

▶ Cevdet Bey, çok sık kullandığınız bir sözcük var: İnanç. Şimdiye kadarki yönetimin inançsız çalıştığını mı söylemek istiyorsunuz, yoksa siz duygusal tavrı daha şiddetli olan bir yöneticisiniz de, onları soğukkanlı profesyoneller gibi mi görüyorsunuz? Ayrıca bir paneldeki konuşmanızda, "Çimse-İş Genel Kurulu'na karargâhlarına girdim" gibi bir cümle kullandınız. Sanki bir düşman kampına savaş sırasında sızmış gibi... Bu denli uzak mısınız, düşman mısınız?

İnançlı değiller denemez belki. Ama insanların söyledikleri yetmez inançlı olduklarını göstermek için. Yaptıklarına bakmak lazım. Herkes inançlı olduğunu söyleyebilir. Soyut bir kavramdır.

▶ Ben de onun için üstünde durdum. Siz çok kullanıyorsunuz.

Bizim anladığımız, kitlenin arzuları doğrultusunda bir inanç. İnançlı insan oturduğu yerde duramaz. Onların inançları farklıdır. Dengeyi sağlamak, lütufla idare etmek... Bizimki farklıdır. İnsan yaptığına, öğrendiğine inanmamışsa, yeterli başarıya ulaşamaz.

Profesyonellik de önemlidir. Yalnızca profesyonellik bir yere götürmüyor insanı. Sorumluluk duygusuyla ele almak lazım meseleyi. Ayrıca, şunu da söylemek istiyorum: Çelik bile 20-25 yılda aşınıyor. Ülkemizde gelişen toplumsal olayları içinde 35 yıllık ve yeni gelişen sendikacılık içinde insanların yıpranmaması mümkün değil. Eğer sevdikleri konfederasyonu düşünüyorlarsa, bu işi çoktan kendilerinin bırakmaları lazımdı.

▶ Şöyle bir durum var: Türk-İş'e bağlı sendikaların kendi yapıları farklılıklar arzediyor. Siz Türk-İş genel yönetimini değiştirmeyi düşünürken bu yapıları hesaba katıyor musunuz?

Bazı sendikalarda yapı değişmemiş gibi görünebilir hatta değişmemiş de olabilir. Ama son altı yıl çok yakıcı geçmiştir. %40 oranındaki enflasyonun ortamında %40 oranındaki reel ücretin geriye gitmesi işçileri bunaltan bir hale gelmiştir. Delegeler, temsilciler, tüm sendikalar, temsil ettikleri insanların durumunu değerlendirmek zorundadır. Aksi halde bu durumun böyle gitmeyeceğini bilmektedirler. Gerçekte, delegelerin çoğu şube başkanlarıdır, yani yöneticilerdir. Bunlarsa o altı yıl içinde, merkez yöneticilerinden fazla çekmişlerdir işçilerin ızdırabını. Yalnızlığın zorluğunu yaşamışlardır Türk-İş'i arkalarına alacaklarını sık sık savunmak, kendi aralarında da eleştirmek zorunda kalmışlardır. Tercihlerini değiştirmek zorundadırlar. Geçen genel kurulda, sayın başkanın karşısında muhalif aday olmadığı halde, yarıya yakın oy almıştır. Aday yoktur, mücadele yoktur, yıpratma yoktur. Buna rağmen oyların yarısını alabilmişse, geçen süre içinde olumlu hiçbir gelişme görülmemişse, sendikal faaliyetlerin açılmasına karşın yeni haklar elden gitmişse, bunun hesabını delegelere sormak mecburiyetindedir. Sendika ismi vermek istemiyorum. ama tahmin edilmeyen bir sendikanın başkanı başkanlığı kaybetmiştir. Şevket Yılmaz'ın genel sekreter adayıyım diyen kişi değişmiştir. Delegelerde değişiklik vardır.

▲ *Bir genel kurul*
Partilerüstü politikanın değiştirilmesi gerekir.

▶ Yeni bir konfederasyon konusunda ne düşünüyorsunuz?...

Türk-İş kongresinde başarılı sonuç alacağız ve yeni bir konfederasyona gerek kalmayacak. Temel inancım, işçi sınıfının birliği bütünlüğü doğrultusunda. Demokratik kurallarla olumsuz sonuç alırsak, bunun sonucuna katlanırız.

▶ Delege seçimlerinde anti-demokratik bir sistem işletiliyor. Böylece genel kurul demokratik olarak seçilmiş delegelerden meydana gelmiyor savları var... Seçilirseniz birisi çıkıp diyebilir ki, bu genel kurul pek demokratik seçilmemişti zaten Seçilmeseniz de siz diyebilirsiniz ki, zaten genel kurul anti-demokratik oluşmuştu. Bu çelişkiyi nasıl açıklarsınız?...

Bazı sendikaların anti-demokratik bir şekilde delege seçtiği mahkeme kararları ile belli. Eğer biz seçilirsek bunu kimse iddia edemez. Bu bizim aleyhimize bir durum. Demokratik seçimle gelen delegeler bizden yana. Zaten işyerlerine teker teker sandık konsa %98 oyları biz alırız. Türk-İş genel kurulunda, maalesef, ne işveren ne de işçi temsil edilmemektedir doğrudan olarak. Sermaye'nin oyu da yoktur, işçinin oyu da. Herşey delegelerin vicdanına kalmıştır. Delege arkadaşlarım bu genel kurulda oylarını sermayeden yana mı işçiden yana mı kullanacaklarına, vicdanlarına danışarak karar vereceklerdir. ■

ARA SEÇİM SONUÇLARI ▶YENİ PERSPEKTİFLER

"Sosyal demokrasinin ve sosyal demokrasiyi demokratikleşmenin tek 'mümkün' aracı sayanların 88 genel seçimine yönelik iktidar beklentilerinin suya düştüğü rahatlıkla söylenebilir."

28 Eylül ara seçimlerinin üzerinden iki ay geçti. Seçim sonuçları geçen iki ayda yorumlandı, değerlendirildi. Kazanan, yitiren siyasal partiler (seçimlere girmeye hak ka-*zanmış yasal siyasal partiler) saptanmaya* çalışıldı. 12 Eylül rejiminin yitirdiği, demokrasinin kazandığı yazıldı, söylendi. Tüm bu değerlendirme çabalarının oldukça yüzeysel olduğu, derinlere inemediği, emekçi halkın, çalışan kitlelerin neyi yitirip neyi kazandığının ele alınmadığı gözlendi. Çalışan kitleler açısından 1988 seçimlerinin olası sonuçlarına ilişkin ipuçları yakalanamadı. İşte aşağıdaki yazı bunu yapmaya çalışıyor. Bu yüzden de güncel.

Eylül ara seçimi sonuçları ANAP iktidarınınnasılbir azınlık yönetimi olduğunu bir kez daha ortayaçıkardı.

Burjuva demokrasisi zaten azınlığın çoğunluk üzerindeki hâkimiyetinin bir biçimidir. Ne ki ANAP iktidarı burjuva demokrasisinin de tüm kurallarını, meşrûiyet kıstaslarını hiçe sayan bir yönetim. O kurallardan en önde gelenlerinden biri demokratik hak ve özgürlüklerin, yurttaş haklarının kayıtsız şartsız geçerliliği ise, bir başkası da siyasi iktidarın serbest seçimle belirlenmiş oy çoğunluğuna dayanmasıdır. Demokratik hak ve özgürlükler alanında ANAP yönetiminin ve ANAP'ı bir olgu kılan zihniyetin öteden beri ne olduğunu hep biliyoruz. ANAP yönetiminin oy çoğunluğuna dayanmadığı gerçeği ise bu seçimdeki yüzde 32'lik oy oranıyla **şimdi** çıkmıyor ortaya. Bundan sonra, önümüzdeki bir genel seçime kadar başımızda bir azınlık yönetimi olacak demekle de iş bitmiyor. Baştanberi, 83 Kasım seçiminden beri durum buydu.

Basında hep ANAP'ın "yitirdiği" oylardan söz ediliyor. Oysa ANAP o oyları nasıl almıştı ki? Şimdi yitirdiği söylenen oylar aslında ANAP'ın hiç **almadığı** oylardır! 83 seçiminin "özel" koşullarında başkalarına verilmesine müsaade edilmeyen oylar, özel müsaadeye mazhar partilerden biri olarak ANAP'a akıtılmıştı. ANAP o oyları şimdiye kadar **almış görünüyordu** ve 6 Kasım'da diğer iki müsaadeli partinin toplam oylarından daha az oy almış olduğuna göre **azınlığın da** *azınlığı olduğunu,* bakıp da *görmeyen —ya* da görmezden gelen— gözlerden gizliyordu.

> **"Basında hep ANAP'ın yitirdiği oylardan söz ediliyor. Oysa ANAP'ın şimdi yitirdiği oylar aslında hiç almadığı oylardır."**

Bundan başka, 6 Kasım'dan önce hazırlanıp yürürlüğe sokulan maksatlı, özel amaçlı seçim yasası da ANAP'ın işine yaramış, ülke çapında toparladığı her anlamda azınlık oylara rağmen parlamentoda *"çoğunluğa" tırmanıp iktida*ra oturmuştu. Bu olgu da ANAP yönetimine, seçimden çıkan "oy çoğunluğu"na dayalı bir görünüm yakıştırılmasına yardımcı oluyordu.

Böylece burjuva demokrasisinin temel kavramı milli irade özel düzenlemelerle eli kolu bağlanıp çarpıtılarak ANAP 6 Kasım'da ülkenin kaderini ele aldı ve bunun adına o gün de, o günden bugüne kadar da "milli iradenin tecellisi" denildi. ANAP yönetimine sanki burjuva demokrasisinin tüm meşrûiyet kıstaslarına uyan normal bir yönetimmiş gibi davranma hakkı kamuoyunda da bahşedildi.

Eylül ara seçimi sonucu bu aksak durumu şimdi daha bir açıklığa kavuşturmuştur. ANAP'ın 6 Kasım olgusuna dayalı zahiri görünümüyle gerçek hüviyeti arasındaki aykırılığı tescil etmiş, bir daha vurgulamıştır.

Kaldı ki 28 Eylül'de ANAP'a çıkan yüzde 32 oy da gerçekte ANAP'ın değildir. 1980 Eylülü ardından ve onun bir uzantısı olduğu "demokrasiye geçiş dönemi" ibaresiyle resmen ilan edilen 83 Kasım'ından bu yana çalışan yığınların ve büyük seçmen çoğunluğunun başına gelenler ortadadır. ANAP'ın bundaki sorumluluk payı da. Bu durumda kim, nasıl iddia edebilir ki bu seçmen yığınlarından ANAP yönetimi yine de yüzde 32 oy alarak her şeye rağmen en çok oy toplayan birinci parti olmuştur?

Süleyman Demirel doğru söylüyor. ANAP'ın yüzde 32 oyunun ardında baskı, tehdit, şantaj yatıyor. Bu seçimin en önemli olgusu budur. "Bize oy verin, işinizi yapalım!" dayatması, iktidarı değiştirmeyecek bu ara seçimde, ancak yüzde 32 oranında tutmuştur; ama o kadar da olsa tutmuştur. Bunu *ANAP'lılar kendileri söylüyorlar...* ANAP Meclis Grup Başkan Vekili Pertev Aşçıoğlu: "Bartın'ın Ebeiler Köyü'nde 6 Kasım'da 407 oyumuz vardı. 25 Mart'ta 429 oyumuz oldu. Bu seneye kadar geçen sürede yol gitti, su gitti, öğretmen gitti, sağlık ocağı açıldı. Bu köy sandığı gitti, bize ancak 8 oy çıktı. Demek ki hizmet götürmeseydik oy alacaktık. Yani hizmet götürdüğümüz yerlerde vatandaşın bir beklentisi kalmadığı için bize oy vermedi." (**Milliyet,** 1 Ekim 1986). Artvin milletvekili Nevzat Bıyıklı: "Seçim öncesi yatırıma başlamak eski politikalardır. Milyarları döktük ne oldu?... Kimse kendini aldatmasın. *ANAP'ın oyu yüzde 32 değil, yüzde 12'dir.* Geri kalan yüzde 20 iktidar imkânlarının getirdiği oydur." (**Milliyet,** 1 Ekim 1986).

Sözü edilen "İktidar İmkânları"nın da aslında ne olduğunu, yani dökülen milyarlarla götürülen "hizmet"in **halka neye mal olduğunu** da Başbakanlık Danışmanı Adnan Kahveci her zamanki tınmazlığıyla dile getiriyor: "Biz ne yaptık? Eğer vatandaşa 100 lira vereceksek bunun 30 lirasını subvanse ederek doğrudan verdik. 70 lirayı ise cebine koymak yerine hizmet götürdük. Yatırım yaptık." (**Milliyet,** 1 Ekim 1986).

Yoruma ne gerek? Şecaat arzediyorlar!

Şimdi buna ANAP'lıların üç yıldır dillerine pelesenk ettikleri ve seçim kampanyası boyunca milletin gözünün içine baka baka tekrarlayıp durdukları "Bizim alternatifimiz yoktur. Bize destek vermezseniz 12 Eylül öncesine dönülür!" tehdidini de ekleyin. Bu çift yönlü tehdit de —anarşi ya da yeni 12 Eylüller olur, tehditi de— hiç tutmamış mıdır? Hizmete müteallik uyarılar ve şantajla birlikte ancak yüzde 32 oy almaya yetecek kadar tutmuştur ama, her ikisinin birden sağladığı yüzde birimler düşüldükten sonra yüzde 32'den de geriye Nevzat Bıyıklı'nın hesabıyla yüzde 12, ya kalır ya kalmaz! Kısacası, Eylül ara seçiminde ANAP'ın yüzde 32 oyu gerçekte Turgut Özal ve yârânının 6 Kasım oldu bittilerinin dümen suyunda sürüklenen çok küçük bir azınlık eğiliminden öte bir şey ifade etmiyor. Yukarda da belirtildiği gibi bu durum baştan beri zaten böyle olduğuna göre, asıl şaşılacak şey "liberal" Başbakan'ın bu kadar kısa sürede sandıkta uğradığı hezimet değildir; asıl şaşılacak şey, genel kamuoyunu *yansıttığı iddiaedilen basın ve kimi siyaset* çevrelerinde, genel başkanından en küçük belediye başkanına kadar ANAP'da var olduğu vehmedilen siyasi kerametttir!

Demirel'in "başarısı"

O keramete pabuç bırakmayanların en başta gelenlerinden biri hiç şüphesiz öteden-beri Süleyman Demirel oldu. Bunda haksız olmadığını da sonunda ispat etti. Ne kadar övünse yeridir. Şimdi herkes Demirel hayranı! Evet, DYP adına katıldığı seçim kampanyasında zamanlamayı ayarlamasındaki isabetten, yasakları delmede gösterdiği celadete kadar şimdilerde herkes Demirel'in nesine hayran değil ki? 6 Kasım genel ve 25 Mart ye-

rel seçimleri ardından da Turgut Özal'ın öyle hayranları vardı. Birçoğu şimdi Süleyman Demirel'in her dediğinde, her yaptığında keramet görür oldu!

Demirel'in "başarı"sı nedir, onu görelim.

12 Eylül'de bir kere daha şapkasını alıp "Benim yapamayacağımı bari siz yapın!" diyerek tüm sorumluluklarından sıyrılıp gittiğinden beri izlediği tutumun semeresini topluyor. "Olan oldu. Biz geleceğe bakalım. Koşulları değerlendirip günümüzü bekleyelim. Bu günler de geçer..." Tavır buydu. Kendisi, ara seçim sonuçları üzerinde ilk değerlendirmesini yaparken bunu şöyle ifade ediyor: "Siyasetçi ölmez. Akşam ölür, sabah dirilir... Mc Arthur'un sözlerine geliyor iş: 'Başarının yerine konulacak bir şey yok.' " (**Milliyet** 29 Eylül 1986.)

Evet, sahiden de başarılı Demirel. Ama ne'de başarılı? Neyin "başarı"sı bu?

Politikayı soyut birimlerle profesyonelce oynanan ve hedefi sırf "başarı"ya ulaşmak olan bir oyun sananlar için, gerçekten de Süleyman Demirel'in 12 Eylülden bu yana koşulları değerlendire değerlendire gününü bekleyerek —ve mağduriyetinin tadını çıkararak— elde ettiği başarının yerine konulabilecek hiçbir şey yoktur. 28 Eylül gecesinden beri basın ve siyaset çevrelerinde esen hava da, politikayı böylesi bir oyun sayanların sayısının bir hayli olduğunu gösteriyor.

Ne ki politikanın da, başarının da öylesi **bizi** ilgilendirmiyor. Biz, daha çok, politikacı Demirel'in öldüğü akşamla dirildiği sabah arasında geçen altı yılda Türkiye'de neler olduğu, kimlere ne olduğu ve Süleyman Demirel gibi politikacıların olanlar karşısında ne yaptıkları ile ilgileniyoruz. Süleyman Demirel seçim meydanlarında hiç lâfını esirgemeden, ve yasakları delmenin hazzıyla, "ANAP yönetimi üç yılda memleketi batırdı!" diye haykırırken, kendine doğacak günü **o batakta** gördüğü izlenimini vermiyor muydu? Süleyman Demirel'in başarısı ile, yıllardır demokratik hakları kısıtlanıp mutlak yoksulluğa itilen çalışan yığınların ve başka kesimlerden milyonlarca insanın son üç yılda daha da betere giden somut yaşantısı, mağduriyeti arasındaki ilişki ne? Ya da Süleyman Demirel'in kazandığı başarı ile yığınların uğradıkları kaybın telafisi ne ölçüde mümkün? Politikacı akşam ölür, sabah dirilir, evet! ANAP gibi fütursuz bir azınlık yönetiminin yıllardır "Paran kadar yaşa!" diyerek duvara sürdüğü, âdeta kendine mahkûm, esir muamelesi yaptığı insanların çocukları ilâçsızlıktan, hastanelerde bakımsızlıktan ve ihmalden akşam öldüklerinde sabaha cesetleri kaldırılıyor! Sokaklarda iffetini satışa çıkarmış fukara ev kadınlarından, aile kızlarından geçilmiyor! Topkapı pazarında fiyatı düşürülmüş bayat ekmek satın almaya çıkanlar var! Süleyman Demirel'in dirileceği sabahı bekleye dura geçirdiği altı yılda bu ülke insanlarının başına gelenleri bir bir saymaya kalksak bu derginin sayfaları yetmez.

Halkın durumu bu. Halkın durumu buysa bunda Demirel'in, onun gibi akşam ölünce sabah dirilmekten başka bir şey düşünmeyen yasaklılıklarını bir paye gibi göğüslerinde taşıyıp tafra satmayı politik marifet belleyen politikacıların hiç mi sorumluluğu yok?

Halkın durumu buyken ne görüyoruz? Küçük dağları ben yarattım havalarında devirmedik çam bırakmayan bir yönetime DYP dışında ayrıca sola verilen yüzde 40'ı aşan oyla vurulan şamarı âdeta yok sayarak aynı DYP'nin yüzde 17 civarında oy alması beklenirken yüzde 24'e ulaşması karşısında "Başarının yerine konulacak bir şey yoktur!" diye pişkin pişkin, bencilce böbürlenen bir Süleyman Demirel ve onun her yaptığında şimdi keramet görmeye hazır, adı liberal ya da "sol"a çıkmış alaminüt bir "kamuoyu"!

Seçmen kitlesi yıllardır ANAP'tan ve ANAP'lı anlayıştan çektiklerini bu ara seçimde eline geçen ilk fırsatta ANAP'ın yüzüne çarptı. Bunu yaparken de yüzde otuzun üstünde oyu -B.Ecevit ve DSP olgusu dahil tüm aleyhte faktörlere rağmen- sosyal demokrasiye verdi. Demirel'in başarısı, genel seçmen kitlesi içinde **sağ** oylar üzerinde hâlâ iddia sahibi olduğunu gözlere sokmuş olmasıdır. Bu olgunun seçim sonuçlarının geneline teşmil edilerek öne çıkarılmasıyla Süleyman Demirel'in altı yıl aradan sonra şimdi bir "kurtarıcı" gibi lanse edilmesi burjuvazinin kendine iktidar alternatifi hazırlamasından başka birşey değildir.

"Süleyman Demirel'in altı yıl aradan sonra bir 'kurtarıcı' gibi lanse edilmesi geleceğe yönelik bir burjuva taktiğidir. Demirel, 12 Eylül'de ... kere daha şapkası... 'benim yapamay... siz yapın!' diye... sorumlulukla... gittiğinden beri ... tutumun semeresini topluyor."

İllüstrasyon ● Haluk Tuncay

SHP hezimetinin nedenleri

Bu taktiğe geçerlik kazandıran olgulardan biri de, hiç şüphesiz, SHP'nin seçimde gösterdiği göze batıcı başarısızlıktır.

SHP beklemediği —ve umutlarını salt SHP'nin başarısına bağlamış, 88 genel seçiminde iktidarı SHP'nin cebinde keklik görenlerin de hiç beklemedikleri- bir hezimete uğradı. Bu hezimetin nedeni soyut düzeyde salt "başarısızlığa" ya da "derdimizi anlatamadık"a bağlanamaz. Böylesi bir "açıklama" açıklama değildir. Hezimetin gerçek, somut köküne inmek gerekiyor. O da şu:

SHP hezimete uğradı, çünkü kendini "demokrasiye geçiş dönemi" denilen olguyla bağlı gördü. Demokrasiyi hedefleyeceğine, demokrasiye geçiş"e razı oldu. ANAP yönetiminin ve onun ardındaki yasakçı anlayışın topluma tepeden inme dayattığı "istik-

"Süleyman Demirel'in altı yıl aradan sonra bir 'kurtarıcı' gibi lanse edilmesi geleceğe yönelik bir burjuva taktiğidir. Demirel, 12 Eylül'de bir kere daha şapkasını alıp 'benim yapamayacağımı bari siz yapın!' diyerek tüm sorumluluklarından sıyrılıp gittiğinden beri izlediği tutumun semeresini topluyor."

rar"ı korumayı fazla ciddiye aldı. "Geçici" olduğuna inanmayı seçtiği bir iktidar olgusunun belirlediği sınırlar içine kendini kapsetti. 88 genel seçimine kadar uzanan genel stratejisinde — 88'de iktidarız hayaliyle ne kadar kendini oyalarsa oyalasın— aslında **iktidarı** hedeflemedi. Salt muhalefeti kendine yakıştırdı. Geniş kitleler için son derece hayati demokratik hak ve özgürlüklere lâfta sahip çıkmakla yetindi, demokrasinin **kazanılmasını** kendi mevhum iktidar dönemine erteledi. Seçim bildirgesindeki demokratik platformu dahi (olduğu kadarıyla) kitlelere mal etmekten, yani soyut vaadlerini, teahhütlerini canlı ve somut bir **iktidar** platformuna dönüştürmekten ısrarla ve özenle kaçındı. Yıllar yılı halka ekonomik ve politik alanda çektirilenlerin kendini kolay yoldan, kendiliğinden, iktidara götürmesine bel bağladı. Böylece rejimin belirlediği şartlarda hem "istikrar"a halel getirmekle suçlanmaktan kurtulmanın, hem de âdeta hazırdan iktidara gelmenin mümkün olabileceğini sandı. Bir başka deyişle, sosyal demokrasinin sınıfsal konumundan kaynaklanan, içinde sürekli beslediği ikircikli tutumlarla kitlelere güven telkin etmekte yetersiz kalmaya daha baştan kendini mahkûm etti. Türkiye'de seçmen kitlesi CHP'nin 74 ve 77 oy başarılarını izleyen iktidar fiyaskolarına tanık olmuş, sonuçlarını kendi hayatında yaşamıştır. SHP'de iktidara gerçekten aday olmayı kendine yakıştıran bir parti, bir siyasi hareket anlayışını, kararlılığını, şevkini göremeyince onu sağ, tutucu iktidarlara meylettiren geleneksel şartlanma çemberini kendiliğinden kırma gayretini göstermedi. Bu haliyle SHP'den de, eski CHP gibi, ne köy ne de kasaba olacağını görünce bunu oylarıyla bir kere daha tescil etti. (Bütün bu konularda Bülent Ecevit'in SHP'ye yönelttiği eleştirilerde haklılık payı olduğu muhakkak. Fakat Bülent Ecevit ve DSP gibi bir parti SHP'ye bu tür eleştirilerle saldırmayı hiçbir şekilde haketmiş değiller. Bunun gerekli ayrıntılarıyla açıklanması başka yazıların konusu olabilir.)

Ne var ki SHP'deki bu tutum çok az istisna ile tüm demokrasi güçlerine arız olan, çeşitli tezahürlerine 12 Eylül'den beri birçok vesile ile tanık olduğumuz **genel** bir tavrın yansımasıdır. Yukardan hiçbir kural tanınmaksızın dayatılan yazılı ve yazısız kuralları çok kolay kabullenmek, yine öylesine dayatılan koşulları yeterince zorlamadan verilenle yetinmek, demokratik hak ve özgürlüklerin inkârına karşı tavır almayı salt demokratik normlara uygunluk/uygunsuzluk tartışması düzeyine indirgemek, demokrasi ve özgürlük özlemini sosyal demokrasiyi iktidarda görme umuduyla özdeşleştirmek; tek kelimeyle, "demokrasiye geçiş dönemi" denilen şeyin "kaçınılmaz"lığını, giderek "gerekli"liğini benimseyen bir tavır içinde olmak... Bu bakımdan, ara seçimde uğradığı hezimetten ötürü kimi demokrat, ilerici ve sol kesimlerden de SHP'ye gelen eleştirinin dozu, SHP'nin aslında ortak yetersizliklerin bir tür günah keçisi yerine konulduğu izlenimini ister istemez uyandırıyor.

Genel seçime giderken

Böylece 88 genel seçimine varacak sürecin genel tablosu da bugünden aşağı yukarı belli oluyor.

ANAP Yönetiminin seçmenden aldığı söylenen "ikaz"ı gözeterek "kendine çeki düzen vermesi"ne ne yapısı, ne konumu, ne de niyetleri elverir. Şimdiye kadar halka çektirdiklerini kendisinin **"fazileti"** diye sunmaktaydı. Bundan geriye çark etmesi kendini, gerçek hüviyetini inkârdır. Böyle bir şeye onun anladığı anlamda ekonomi de, ardındaki sınıf ve zümre çıkarları da katlanamazlar. ANAP kendi kendine nasıl "alternatif" olacak? Olamaz. Oysa seçmenin genel eğilimi açıkça resmiyete binmiştir. ANAP'ın gerçek anlamda bir **parti** değil, 12 Eylül imkânlarını devşirmeye yönelik konjonktürel bir çıkar kombinezonu olduğu önümüzdeki süreçte parlamentoda ve yurt düzeyinde somut gelişmelerle ortaya çıkacaktır. Ama yine de bunun kısa sürede, ANAP'ı ANAP yapan çıkar mihraklarının zorlu direnciyle hiç karşılaşılmaksızın, ANAP'ı parçalanıp dağılmaya götüreceğini sanmak fazla iyimserlik olur.

Süleyman Demirel ve DYP sağ oyların çoğunluğunu toparlamaya adaydır. ANAP uygulamalarının doğurduğu, daha da sürecek olan genel hoşnutsuzluk ekonomi alanında Demirelgil'in IMF-ABD güdümlü reçetelere hiçbir alternatif sunamadıkları gerçeğini örtmeye devam edecektir. Bu bakımdan, Demirel'in de dediği gibi, "başarının yerine" başka bir şey koymaya gerek kalmayacaktır! Bu arada soyut ve kaygan "demokratikleşme" demagojisi ardında, "konuşan Türkiye"yi "konuşan Demirel" olgusuna indirgeme tavrı sürecek, sosyal demokrasi dahil her türlü sola duvar çekme misyonu daha da öne çıkarılacaktır. Sağ basında "yasak delme" **sınırının** tespiti gereği üzerine ikazlar şimdiden başlamıştır. Bu bağlamda eski siyasiler üzerindeki yasakların kaldırılması gereği ile demokrasi güçleri üzerindeki yasakların **teyidi** arasında doğrudan bağlantı kurulmaktadır. ANAP'ın başındakiler ve ardındakiler Demirel karşısında hemen pes etmeyeceklerine göre, merkezî ve yerel nüfuz mihraklarına güven verme kaygusunun DYP'yi kısa erimde giderek daha da sağ, tutucu politikalara ve ataklara savurması kaçınılmazdır.

SHP'ye gelince, SHP, Erdal İnönü'nün seçim sonuçlarından alacaklarını söylediği dersi tam tersinden almışa benziyor. Ara seçim ertesinde partinin yönetim katında ileri sürülen değerlendirmeler ve yönetimde gerçekleştirilen tasfiyeler, yenilgiye kurban vermenin de ötesinde bir anlam taşıyor. Emekçi hakları ve demokrasi konusunda tutumlarının ne olduğu herkesçe bilinen hâkim sermaye ve otorite mihraklarına ve genel olarak sağ, tutucu güçlere güven ve güvence verme telâşıyla, şimdiye kadar olduğundan da daha ürkek, ödünçü sağ bir tavır ortaya çıkıyor. Geçmişin muhasebesinden kaçınıldığı ölçüde geleceğin hesabı doğru çıkacak sanılıyor. Bu tavır SHP'yi giderek Halkçı Partileştirecek ya da parçalanma sürecine sokacaktır. Her iki halde de kaçınılmaz sonuç partinin kitleler nezdinde etkinliğini büsbütün yitirmesi olacaktır.

Karı-koca Ecevitlerin bundan sonra da süreceği muhakkak olan "ne yer ne yedirir" tavrı da buna eklenince sosyal demokrasinin, ve sosyal demokrasiyi demokratikleşmenin tek "mümkün" aracı sayanların 88 genel seçimine yönelik iktidar beklentisinin şimdiden suya düşmüş olduğu rahatlıkla söylenebilir. Geleceği ve demokrasiyi şekillendirme meselesini daha farklı boyutlarda ele almalarında yarar var. ■

GENÇLİK ÇAĞI

Binyıllardır biriken toplumsal emek, insan başarılarının kaynağını oluştururken en önemli sıçramasını çağımızda yapmış ve bu sıçrama sınırsız ve tükenmez dayanağını -önemli olarak- gençlikte bulmuştur.

"*Bana bir lir verin, lir verin de, bir savaş türküsü söyleyeyim... Göklerden inerek sarayları yakan ve kulübeleri aydınlatan alev alev yıldızlar gibi sözler... Yedi kat gökyüzüne vınlayarak yükselen ve en yücenin yakınına sokulmuş ikiyüzlüleri vuran pırıl pırıl mızraklar gibi sözler... Ben tepeden tırnağa sevinç ve türküyüm, ben baştan aşağı kılıç ve alevim ...*" (**Sosyal Gerçekçilik Açısından Alman Edebiyatı**, Birinci Baskı,1970 - Heinrich Heine'nin **Temmuz İhtilali** adlı yazısından - s. 173)

T.C. Devleti kendisine emanet edilen, muhtaç olduğu kudret damarlarındaki asil kanda saklı, 1972 ve 80'in kan, küf ve sidik kokulu izbelerinde bir avuç vandalistin "uygulama" alanı, üniversiteleri kışla, fabrikaları hayat törpüsü, tarlaları kör cehalet batağı, rastgele aramalarda en çok dikkat çeken şüphe ve korku kaynağı, sosyolojik olarak sosyal bir grup şeklinde tarif bulan, yaşlı dünyamızın eskitemediği biricik nesne: gençlik.

Gençlik, kendisinden en çok korkulan, kendisine en çok öğüt verilen -siz onu tehdit edilen okuyun- başında kavak yelleri eseninden, elini iş kazasında kaybedenine, kontak anahtarı bırakmacasına yarıştıranından, üniversite bırakmacasına parasızlık yarıştıranına, bir tuhaf, bir rengarenk, çelişkiler yumağı. Yine de hayatın dilinden anlayanların, gençliğin dilini de çözmeleri pek zor olmasa gerek. Çünkü, hayatın büyük dolaşımının içinden geçmediği tek bir kılcal damar yok.

"Gençlik, insanı müjdeler" diyor, Milton *"sabahın günü müjdelediği gibi."* Doğru bir söz, ama eksik. Çünkü gençliğin yalnızca yaşla ve gelecekle ilgili olduğunu düşündürüyor insana. Oysa, bize göre gençlik aynı zamanda bir davranış biçimidir de. Gençlik, olaylar karşısında alınan bir tavırdır.

Eskiçağ Atina demokrasisinin gençleri kışkırtmak ve Tanrılara inanmamakla suçlayıp, ölüme göndererek ödüllendirdiği Sokrates'in ölümden önceki toplumsal konumu bir bitimsiz gençliktir. Hayat tarafından tüketilemeyen Sokrates genç ölmüştü.

Gençlik atılma, değişime ve öğrenmeye açıklık ve yeniye süratle ayak uydurabilme kabiliyeti ise, bütün nitelemelerin ötesinde

▲ *İlk dilekçe. 1980 Eylül sonrası suskunluğunu aşan Yıldız Üniversitesi öğrencileri.*

Çağımız bu anlamda, bir gençlik çağıdır da. Dünya devrimci sürecinin unsurlarının (bileşenlerinin) dünyanın toplumsal dinamiğinin eksenine her geçen gün biraz daha rahatça oturduğu, bilimsel ve teknolojik devrimin sonuçlarının süratle insanın kullanımına açıldığı bir vakıa'dır. Binyıllardır biriken toplumsal emek, insan başarılarının kaynağını oluştururken, en önemli sıçramasını çağımızda yapmış ve bu sıçrama sınırsız ve tükenmez dayanağını -önemli olarak- gençlikte bulmuştur.

İnsan, tarih öncesinin son demlerini yaşamakta olduğu bu çağda, kendi tarihine geçişin en önemli potansiyellerinden biri olarak, gençliği görüyor.

Öyleyse bu beklentinin dayanağı nedir; ya da bu beklentinin dayanağı olarak gençlik nedir? diye sormanın tam sırasıdır.

Sınıf veya katman niteliği olmayan, sosyal bir grup, toplumsal bir kategori olarak gençlik, değişik toplumsal sınıf ve katmanların heterojen bir bileşkesi olarak izah edilebilirse de, öğrenmeye ve değişime en açık kategori olmak itibarı ile son çözümlemede, toplumsal dinamiğin önü açık sınıf ve katmanlarının yandaşıdır. Bu özlü tarif bir çok açıdan irdelenip, eşelenmeye muhtaç.

Baştan başlayalım. Bir, gençlik, bir toplumsal sınıf veya katman değildir; çünkü o, üretim sürecinde homojen bir konuma sahip olamaz. O'nun konumu hep geleceğe yönelik ve belirsizdir. İki, gençlik toplumsal sınıf ve katmanların kendi içinden yandaş buldukları, bir sosyal kategoridir. (genç burjuvalar, genç küçük-burjuvalar, genç işçiler gibi) Üç, gençlik kendi dışındaki toplumsal sınıf ve katmanların, aralarındaki mücadelede yukardaki iki nedenden ötürü bütünsel bir tavır alamaz. Hatta kendi dışındaki bu mücadele onu da böler ve örneğin ilerici-gerici gençler ayrımlaşmasını koşullar. Dört, gençlik tüm bu parçalanmış haline ve kendi dışındaki toplumsal sınıf ve katmanların kendi üzerindeki temel oluşturucu etkisine rağmen, toplumun genel çıkarlarını, kendi çıkarlarının önüne alan, görece atılımcı, yeni tutkunu, öğrenmeye ve değişime açık yapısı gereği, çoğunlukla tarih sahnesine yeni çıkan ya da bir süreç boyunca binbir güçlükle yükselmekte

bulunan toplumsal sınıfları ve onların müttefiklerini sınırsız bir fedakarlıkla desteklemekten de kaçınmaz.

*

Tarih, sosyal dönüşümlerde gençliğin vazgeçilmez bir güç olduğunu göstermiş ve iktidara hazırlanan her sınıf ve ittifakının gençliği muhakkak yanına kazanmak diye bir sorunu olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlamıştır. Bu bakımdan özellikle işçi ve öğrenci gençlik, özel bir önemle ele alınması gereken gençlik kesimlerini oluştururlar.

Öğrenci gençlik ve özellikle yüksek öğrenim gençliği, bir toplumdaki aydınların en duyarlı kesimidir. İdeolojik mücadelenin alabildiğine keskin şekilde verildiği, en uç toplumsal çözüm önerilerinin türetildiği, hızla ilerleyip, ölçüsüzce geri düşebilen bir kesim olarak öğrenci gençlik, her türlü etkiye açık bir bilgi biriktirme ve her yeni öğrenci genç gözüyle, dünyayı yeniden yorumlayıp, kurma sürecinde olduğu için, aynı özde olumlu ve olumsuz tohumları bir arada taşır. Bu kararsızlığı, ideolojik oynaklığı ve nicel istikrarsızlığı aşmanın, öğrenci gençliği, toplumsal güçler dengesi içinde sabit ve önceden hesaplanabilir bir faktör olarak, kalıcı bir yetkinliğe kavuşturmanın bilinen tek yolu, sınıf bilimi ilkelerinin, öğrenci gençliğe, bu ilkelerin sahiplerinin öncülüğünde ödünsüzce benimsetilmesidir. Bu olmadan, ya da bunun koşullarını oluşturmadan, öğrenci gençliğin istenilen yönde kendi kendini kanalize edebilmesinin mümkün olamayacağı bir gerçektir.

Bu arada öğrenci gençliğin kanalize ediliş tarzı da ayrı bir önem taşımaktadır. Öğrenci gençliğin özgül sorunlarından yola çıkmak, ayakları yere basan bir tutum geliştirmenin ön koşuludur. Ancak doğaldır ki bu, olayın bir yönüdür: öteki ve tayin edici yönü ise, öğrenci gençliğin sorunlarını tüm toplumsal sorunların bir parçası olarak görmek ve her özgül an ve durumda, özel'i, genel'e bağlayabilmeyi becerebilmektir. Toplumumuzda bu konuda yüksek öğrenim gençliğinin akademik-demokratik örgütlenmesi şeklinde uç veren öğrenci dernekleri önemli ve somut adımlar atmıştır. Ancak ayrı bir yazının konusunu oluşturacak denli karmaşık sorunlar halen mevcuttur.

Öte yandan, üretim sürecinde doğrudan doğruya yer alan işçi gençlik, ya da daha doğru söylendikte genç işçiler, toplumsal konumlarından dolayı, gençlik kesimleri arasında kendi iç tutarlılığı en yüksek kesimi oluşturmakla beraber, çoğu kez köylü gençlerle birlikte, en çok sömürülen, kültürsüzleştirilip, yozlaştırılan gençlik kesimidirler. Çocuk yaşlarda, komik ücretlerle, sigortasız ve her türlü iş güvenliğinden ve sağlığından mahrum olarak çalışan bu kesimin en önemli sorunu, "kendinin bilincine" ulaşamamış olmasıdır. Bu durum onu nesnel olarak güçsüzleştirmekte ve kendi öz çıkarları doğrultusunda seçimler yapıp, tercihler geliştirmekten alıkoymaktadır. Ancak, gerek gençlik içindeki niceliği, gerekse üretim sürecindeki konumu açısından işçi gençlik parçası olduğu sınıfa ve müttefiklerine vereceği destekle, onların toplumsal güçler dengesini değiştirebilme kabiliyetinde tayin edici bir öneme sahip olacaktır. Ancak bunun kuvveden fiile çıkabilmesi, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu gençlik kesiminin siyasal "bilinci"nin gelişkinlik düzeyi ile orantılıdır. Bu konuda öğrenci gençliğin ileri unsurlarına sınıf biliminin taşıyıcılığını yapmak açısından, ihmal edilmez görevler düşmektedir.

Köylülüğe gelince... Bu toplumsal katmanlaşma (zümreleşme) formasyonu toplumumuzda giderek eriyen bir yapı gösterir. Hele köylü gençlik ya da köylü gençler denildiği zaman, bundan her zaman aynı şeyi anlamak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü kapitalizmin gelişmesiyle ve okullaşma oranının artmasıyla köylü gençlik, ya işçi gençliğin bir parçası haline gelmekte, -ki bunlar daha çok yoksul köylü çocuklarıdır- ya da öğrenci gençliğin içinde erimektedir. Buna rağmen azımsanamayacak bir miktar da hâlâ daha eski formasyonunu korumaktadır (Bunlar bir yandan okuyor da olabilirler). Bu kesimin sorunlarının çözümüne doğru atılabilecek ilk adım, köylü gençliğin, yerleşik geleneksel ilişkilere ve kendilerine dayatılan ilkel ve geri üretim tarzına karşı çıkışlarıyla mümkün görünmektedir. Bu konuda da öğrenci gençliğin ileri unsurlarının dışardan taşıyıcılığını yapabileceği bilinci atlamamak gerekir.

Bir bütün olarak gençliğin, sorunlarını kapsayan genel programlar çıkarmak ve bu programları ülke genelindeki toplumsal sorunların bir parçası olarak algılatıp, gençliğin ileri unsurlarını, birbirlerine bağlı olan bu sorunlar için, gençlik içersindeki bilimsel sosyalist eğilimlerin ortak önderliği altında, topyekûn, harekete geçirebilmenin yollarını aramak; şimdiden sonuç alınması çok uzun sürebilecek gibi görünen bir perspektif sunsa da, zaman kaybetmeden harekete geçmek ve ufkumuzu içinde yaşadığımız koşullara irca etmeden, ileriye doğru açmak elzemdir.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını 24 yaşın altındakilerin oluşturduğu düşünülürse, gençliğin, geleceğin ne muazzam bir potansiyeli olduğu daha rahat kavranabilir. Buna rağmen, kapitalist sosyo-ekonomik formasyon için, gençlik, önemli bir "sorun"dur. Gençliğin kendini "sorun" olmaktan çıkarıp, geleceğin enerjik kurucusu haline getirebilmesinin yolu ise bir taraftan gençlik için, daha önemli olarak da, geleceğin sahibi toplumsal sınıf için besbellidir.

*

1960'ların verili demokratikleşme ortamında, Türkiye gençliğinin görece özgür siyasal hareketliliği, gençliğin yapısından gelen değişik eğilimlerle farklı kanallardan aktı. Çoğu zaman soyut anti-emperyalist ve ulusal motifler taşıyan bu hareketlilik, kendi başına ve kendiliğinden bir özellikte olduğu için, yersiz umutlar ve umutsuzluklar, devrimci çığlıklar ve pasifizm, maceracılık ve düzenle uzlaşma eğilimleri içinde oradan oraya savruldu durdu. Politikaya, bugünden yarına sosyal dönüşüm önerilerinin yükseldiği yerden başlayan gençlik, zamanla "gerçeği" gördü. Böylece, gençliğin bir bölümü küçükburjuva radikalizmiyle flört edip "halkı kurtarmanın" daha "gerçekçi" ve "kestirme" bir yolunu bulurken diğer bir bölüm de her kıpırdanışında kafasını rejimin yıkılmaz sandığı duvarına vurmanın ezikliği içinde devrimcilikten ellerini yıkadı ve geleceğin gençliğinin önünde, bir ibret tablosu olarak, tarihsel yerini aldı.

Sonraları, daha örtülü biçimlerde kendi-

▼ **27 Ekim 1986.** *YÖK yasasının 44. Maddesine kurban olan arkadaşları için oturma eylemi*

ni yeniden üreten bu yaklaşımlar bazen içlerinden ayrı yönlere açılan başka yaklaşımları çıkarırken, bazen de aynı yaklaşımın değişik varyantlarını oluşturdular.

Kuru-sıkı devrimbaz lafazanlıklar temelinde teslimiyetçilik çoğaltılırken, toplumsal çıkışsızlığın girdabında maceracı yollarla "acil şifa" reçeteleri yazımı sıradanlaşıyor, gençlik, geleceğin sahibi sınıfın ham malzemesi olarak, işbilmez, acemi ellerde çok boyutlu tahribatlara uğratılıyordu. Bu, aynı malzeme ile çalışan bilimsel sosyalist gençlerin işini zorlaştırıyor ve Türkiye sınıfsal güçler dengesinde işçi sınıfı henüz siyasal ve ideolojik süreçleri etkileyen ağırlıklı bir güç haline gelemediği için de, gençliğin kendi dışındaki bu temel dayanaktan güç alabilme olanağını sınırlıyordu. Böylece, çoğunlukla gençlerin destek verdiği küçük-burjuva radikalist ve sol maceracı eğilimler kendileri zinhar kabul etmeseler de, resmi ideolojinin değişik tonlarının da etkisinde kaybedileceği baştan belli olan mücadelelere giriyorlar ve yeniden, yeniden tarihi tekerrür ettiriyorlardı. Muhtemeldir ki, bu eğilimler gelecekte de şu ya da bu kılık altında karşımıza çıksınlar. Bu, gencin, genç olarak kaldığı sınırlı zaman dilimi içinde, kendinden önceki tarihi, her dönemde yeniden kurmaya girişmesinin ve gençliğin istikrarsız sosyal konumunun doğrudan bir sonucudur. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, bu eğilimle mücadele edip, onu etkisizleştirerek, genel devrimci harekete verdiği zararı marjinalleştirmek mümkündür ve bu görev bir yandan işçi sınıfının öncü güçlerine düşerken, öte yandan da gençlik içindeki bilimsel sosyalist unsurların kararlı ve düzeyi yüksek mücadelesine bağlanabilir.

Gençliğe, her şeyin kendisiyle yeniden başlamadığını, tarih sahnesindeki henüz aşılmamış, kalıcı "yeni"nin, güncel siyasal ideolojik "moda"nın "yeni"siyle bir ve aynı şey olmadığını, sınıf mücadelesinin en kestirme yolunun sosyalist bilimin içinde yaşanılan koşullar açısından belki de iğneyle kuyu kazmak olarak algılanabilecek, ama asla susuz kalmayacak olan yolunda sabır ve inatla yürümekle bulunabileceğini kavratmak önümüzdeki dönemin en önemli görevlerinden birini teşkil edecektir.

Demokrasi güçlerinin muhalefeti, var olan sınırlı ve mecburi yumuşama ortamını veri kabul etmez, kendi öz dinamiğinin unsurlarına yaslanabilmeyi becerebilirse, gençliğin de uygun biçimler yaratılarak alınacak katkısıyla, altı yıldır yaşanan toplumsal kriz enkazının kaldırılmasında önemli virajlar alabilir.

*

Günümüzde egemen ideolojinin gençliğe dikte ettirdiği "birey" anlayışı, topluma karşı, köşeyi dönme felsefesinin gereklerine uygun, ve kendi içine kapalıdır. Sınıflara bölünmüş toplumun bireyi için, toplumun genel çıkarı gibi soylu bir ide, pek bir anlam taşımaz. Çünkü bu durumda birey ve toplum karşı karşıya ve çelişkili iki kavram gibi görünür. Öyleyse her koyun kendi bacağından asılacaktır.

Bu birey kavrayışı, geleneksel ilişkilerin kimi kalıntılarıyla da bütünleşerek, gelecek toplumun insanı olan genci her yönden kuşatır. Yozlaşma, egoizm ve ataerkil ikiyüzlülük, bir süre sonra kendi kendini üreten olgular olarak lanse edilmeye başlanacak, toplumu içerden çürütecektir. Öyle ki, kokusu Shakespeare'in bilinmeyen mezarına vardığında, şair, Danimarka Krallığı hakkındaki fikrini değiştirebilir.

Fotoğraf: Sabahattin Alaçam

▲ Bir "Özerk, demokratik" Üniversite görüntüsü...

Kapitalist üretim ilişkileri bir noktadan sonra, nasıl üretim güçlerinin gelişmesinin önündeki en büyük engelse, burjuva toplum da, gene bir noktadan sonra birey'in özgürce gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Çağımızda kapitalizm, eski sevgilisi "özgür birey"i çoktan terketmiş ve bu eski aşkın açığa çıkmasından korkan, kötü yürekli bir aşık gibi de, onu yoketme planlarıyla kendinden geçmiştir. Çünkü artık onun geleceği(!) ölürken bile, uysal uysal zincirlerini birbirlerine devredecek kölelere bağlıdır.

Gemisini kurtaran kaptan'ların gemilerini içinde yüzdürdükleri kirli gri, bulanık bir su, kapitalizm tarafından hep üretilir. İşin tuhafı, kaptan'ların gemilerini gerçekten kendilerinin kurtardığını sanmalarıdır. Oysa hep bilinir, gemileri kurtaran da, batıran da gerçekte kapitalizmdir. Ancak kaptan'lar gemilerini kurtarmak için, başkalarının gemilerini batırmaları gerektiğine inandırıldığından birbirlerinin "gözlerini oymakta" yarış ederler. Bu yarış, kapitalist ilişkilerin terkine kadar sosyal-darwinizmin öngörülerini haklı çıkarmaya devam edecektir. Bu süreçte birey, tüm ilişkilerini "ben"in gözüyle ve genel'in dünyasından kurtarabileceğini düşündüğü kendi küçük, özel dünyası için kurar.

Dünyaya açılma olanağı yalnızca kendiyle sınırlı bir birey, ne kadar da içine kapalı, aciz ve yalıtılmıştır. Kendinin dışına çıkamayan kişi, kendini nasıl tanır? O, kendinde birey'i (yani toplumu) öldürmüştür; sürüden biridir o, tebaadır.

Sönmüş Hayaller'in birinci kitabı olan **İki Şair**'de Honore de Balzac'ın David ve Lucien için yaptığı şu tesbiti hatırlayalım: "İkisi de, zihinleri türlü servetlerle dolu, insanı en yüce bahtlılarla bir seviyeye çıkaran o yüksek zekaya sahip oldukları halde kendilerini toplumun en aşağı tabakasına düşmüş buluyorlardı". (Varlık Yayınları, Ağustos 1969 s. 54) Bu sözler burjuva toplum birey'inin çıkışsızlığının parlak bir ifadesidirler.

Böylesi bir ortamın içinde, kendisini birey olarak gerçekleştirme olanaklarına doğru açılması beklenen gençlik, kendisine sunulan bu yoz, ataerkil ve fukara sosyo-kültürel formasyonu aşabilir ve reddebilir mi?

Bu soruya "evet" cevabını vereceğiz. Çağımızda bu "evet" iki şekilde gerçekleşme olanağı bulur. İlki, yeni bir toplumun kurulması için adanmış bir hayat ve çalışma; ikincisi, kazanılmış bir toplumun inşasına tüm potansiyeli ile enerjik bir katılım yoluyla. Bu iki biçim altında birey, ne kendini topluma karşı görür, ne de kendini yalnız belirli ilişkiler içinde var olarak, belirli bir hiyerarşinin ürünü olarak düşünür. O, genel içindeki ilişkilerini ve yerini tanıyan çağdaş insandır. Genele bağlı olduğu ve ondan ayrı olduğu yerler vardır ve bu ayrılık ve benzerliklerin diyalektiğini o derinden tanır.

İşte birey olarak forme ediliş sürecini yaşayan gençlik bu yolu seçmelidir. O, kendisine çizilen soyut ve demogojik eğitimin sınırlarını reddetmeli, bir bütün olarak kendi potansiyelinin olanaklarına açılmasını bilmelidir. Kendisini fakirleştirip, içine kapayan her türlü ilişkiyi yadsımalı, sınıf biliminin ve soylu bir insan yaşamının sonsuz zenginliğine sahip çıkmalı, onu kendine mal edip, onunla donanmalıdır. Gencin gerçekten eğitilmesi ve olumlu bir bireye doğru evrilmesinin içinde yaşadığımız toplumda başka bir yolu yoktur.

Büyük bir gençlik dostunun, bir zamanlar yazdıkları, bugüne de rehberlik ediyor.

"...İnanınız bana, bizde tam anlamıyla ahmakça, dar kafalıca, Oblomovca bir gençlik korkusu vardır. Size yalvarırım, bu korkuya karşı bütün gücünüzle mücadele ediniz..."

"...Bugünün tehlikesi bizim tembelliğimiz, şekilciliğimiz, bilim adamlarına özgü yavaşlığımız ve girişkenlik karşısında duyduğumuz ihtiyarca bir korkudan ileri gelmektedir..." ■

Ecevit üzerine aykırı düşünceler

Oysa halkçılık, tıpkı milliyetçilik gibi, özünde sınıfların ve sınıflar savaşımının önemine sırt çevirmeye dayanıyordu.

Ecevit'in 28 Eylül 1986 ara seçimlerindeki tutumu, soldaki Ecevit eleştirilerine yeni bir ivme kazandırdı. Sosyal demokrasinin başarısı adına, tebeşir dairesi meselindeki ananın davranışı bekleniyordu ondan. Beklediğini bulamayanların hırçınlığı, başka şeyler arasında, Özal'ın solu bölme oyununa gelen Ecevit'in, ilk genel seçimlerin kaçınılmaz sonucu olacağına inanılan bir sol iktidarı daha şimdiden engellediği eleştirisine de yol açtı. Oysa herkesin bildiği bir sırdı söz konusu solu bölme oyunu. Kim isterdi hem de bile bile oyuna gelmeyi? Ama oyuna gelmeden oynanamayacak durumlar vardır. Oyuna gelenler içinde, kendilerine oyun hazırlayıcıların kafasıyla değil de kendi kafasıyla düşünme yolunu tuttukları için bile isteye oyuna gelenler vardır. Örneğin, Ulusal muhafız örgütü Thier'nin oyununa gelmese, Paris Komünü olur muydu? Alman genelkurmayının oyununa gelmeyi göze almasa, Lenin mühürlü trene biner miydi? Örnekler çoğaltılabilir. Kuşkusuz aşırı örneklerdir bunlar. Ama aşırı olmayan örnekleri de anlamamıza yardımcı olabilirler.

Seçimlerde sol oyların bölünmemesi elbette önemliydi. Ama sol seçmenin istediği sol partiye oy verebilme yolunun açılması da önemliydi. Herhangi bir solun ilk seçimlerde iktidar olmasından belki daha da önemliydi. Soldan artık bekleyen birlik bütünlük duaları, sosyalist örgütlenmenin de cenaze duası olmamalıydı. Ayrıca Ecevit'i böyle bir oyuna geldiği için eleştirmek, onu politika yapmakta direndiği için eleştirmek anlamına da gelebilirdi. Eleştirilecekse, politika yapmakta direndiği için değil, politikasından ötürü, politikasında içkin dünya görüşünden ötürü eleştirilmeliydi.

Kuşkusuz o da yapıldı. Örneğin DSP'nin kapılarını özellikle marksist sola sımsıkı kapama politikası acı acı eleştirildi. Hele Ecevit'in bu eski politikasını yeni pazarlama dili, politik tutumlarının eleştirisini nerdeyse kişisel onur sorunu yapmaya yatkın kimi ilerici aydınlarımızı küplere bindiriyordu. Yoksa Ecevit'in istediği de bu muydu? Acaba bu erekle mi kimilerinin aklını durduracak şeyler söylemeye özen gösteriyordu? Pazarlama başarısını biraz da buna mı bağlamıştı? Komünizme ne denli karşı olduğunu herkese, özellikle de görmek istemeyenlere göstermek için *kimi ilerici aydınlarımızın öfkesinden mi* yararlanmak istiyordu?

Gerçekten de komünizme, örneğin bir Demirel'den daha az karşı değildi Ecevit. Üstelik sanat ve edebiyata açık kişiliğiyle, komünizme karşı olmak için, o taraklarda bezi olmayan Demirel'den daha ince, daha derin, daha "entel" nedenleri de olabilirdi. Ne ki Demirel açıkça antikomünist olduğunu arzı şecaat eyler, böylece komünist oldukları varsayılan yurttaşların yasal örgütlenme ve siyasal savaşım haklarından yoksun bırakılmalarını, öyleyse demokrasiden, öyleyse yurttaşlık statüsünden dışlanmalarını isterken, Ecevit, ola ki söz konusu incelik ve derinliğin de etkisiyle, aynı yurttaşlara karşı: "Sizin gibi düşünmüyorum, size karşıyım; gene de yasal örgütlenme ve siyasal savaşım haklarınızı sonuna değin savunacağım!" der gibiydi. Diyordu da. DSP'nin kapılarını "daha soldakiler"e kapatırken, onlardan da kendi partilerini kendilerinin kurmalarını diliyordu.

Ecevit'in bu kapalı kapı politikası, "daha soldakiler"e karşı açık kapı politikası izlemekten yana görünen kimi SHP'li sosyal demokratlar arasında da eleştiriliyordu. Acaba kendi partisini kuruncaya (ya da yasallaştırıncaya) değin, devrimci ve demokratik bir konukseverlik mi göstermek istiyorlardı marksist sola karşı bu sosyal demokratlar? Yoksa kendilerini sollayacak toplumsal grupların başını vurmak, onları politik ve ideolojik yöneticilerinden yoksun bırakmak üzere, "daha sol"dan koparabildikleri aydınları kendi içlerinde eritip dönüştürmeye yönelik "transformist" bir politika mı söz konusuydu? İyi ama Ecevit'in kapıları da DSP programını benimseyenlere kapalı değildi ki. Hem kucağına oturup, hem sakalını yolmak isteyenlere kapalıydı. Türkiye'deki geleneksel aydın tavrını simgeleyen kimselere kapalıydı. Halkı güdülecek sürü sanmakla suçladığı bu tür aydınları kendi halkçılık ve demokrasi anlayışı açısından eleştiren Ecevit, halkı hor gören seçkinci zihniyetin, halktan kopuk devrimciliğin üzerine gittiğini söylüyordu.

Gerçek bir halkçı olduğu yadsınamazdı Ecevit'in. Ama halkçılığı halkı sevmekle bir tutma yolunda, kimi ilerici aydınlarımızı da kapsamına alan yaygın bir eğilim vardı. Bu yüzden halkını çok seven bu aydınlarımızın, halkçılıkta halkçılarla yarışa girişmeleri önlenemiyordu. Oysa halkçılık tıpkı milliyetçilik gibi, özünde sınıfların ve sınıflar savaşımının önemine sırt çevirmeye dayanıyordu. Öyleyse kimi ilerici aydınlarımızın, ilerleme sorunları konusunda, kendilerini sevgi dolu yüreklerine göre değil, ama sınıfsal ölçüte göre sorgulamaları gerekiyordu.

Kendini ayrıcalıklı bir kast oluşturacak denli özerk ve bağımsız bir kategori olarak gören geleneksel aydın tavrına karşı Ecevit'in yönelttiği eleştiri özünde haklıydı. Ama attığı taşın dediği kuşu vurması için, geleneksel aydın tavrının karşısına, kendi organik aydın seçeneği ile çıkmalı ve bu seçeneğin üstünlüğünü göstermeliydi. İşte güç olanı da buydu. Güçlük Ecevit'in yeteneksizliğinden değil, organik aydınların entellektüel etkinliklerini halkçılıkla bağdaştırma olanaksızlığından doğuyordu. Organik aydınların entellektüel etkinlikleri, sınıflarına işlevinin türdeşlik ve bilincini verecek ideolojiyi hazırlamaya, onu tüm toplumun içine işleyen bir dünya görüşü durumuna dönüştürmek üzere toplum ölçüsünde örgütlendirip yaymaya, böylece öbür sınıflar üzerinde politik ve ideolojik yönetim yeteneğine sahip hegemonik bir sınıf durumuna gelecek sınıflarının egemenliğinde, ama bu egemenlikten de önce, hegemonyanın toplumsal tabanının genişliği oranında demokratik bir toplum kurmaya yönelik etkinliklerdi. Bu tür bir etkinlikle belirginleşen bu aydın türünün de, sınıfların ve sınıflar savaşımının önemine sırt çevirerek halkçılık konumlarında yer alması beklenemezdi.

Geleneksel aydın tavrının karşısına çıkarabileceği kendi organik aydın seçeneğini, Ecevit olsa olsa kırsal tipteki "organik" aydınlarda bulabilirdi. Kimlerdi bunlar? Gramscigil bir dille söylemek gerekirse, büyük bölümü bakımından geleneksel, yani kapitalist sistem tarafından henüz yeterince dönüştürülüp devinime geçirilmemiş kentlerin, özellikle de küçük merkezlerin, köylü ve küçük burjuva yığınlarına bağlı, bu açıdan "organik" nitelikleri korur görünen geleneksel aydınlar: geleneksel "organik" aydınlardı. Gene de gerçeklikte kimlerin "organik" aydını olduklarını irdelemek gerekirdi. Gerçi her aydını belirli bir sınıfa bağlayan bir bağ vardı. Ama tek başına bu bağ, her aydını o sınıfın organik aydını durumuna getirmeye yetmezdi. Entellektüel etkinliğin organik niteliği, üstyapısal düzeyde gördüğü işleve göre belirlenirdi. Oysa kırsal tipteki "organik" aydının entellektüel etkinliği, üstyapısal düzeyde köylü ve küçük burjuva yığınların egemen güçler yararına etkisizleştirilmesi yönünde etkili olu-

yordu. Buna göre onu köylü ve küçük burjuva yığınlara bağlayan bağa karşın, kırsal aydın, toplumsal-siyasal işlevi bakımından, gerçeklikte egemen güçlerin "organik" aydınıydı. Onun halkçılığa yakınlığını da açıklayan bu ikincil durum, aynı zamanda, tutarlı bir politika için sağlam bir dayanak olamayacağını gösteriyordu.

Öyleyse Ecevit geleneksel aydın tavırları yüzünden dışladığı kimi ilerici aydınlar arasından çıkacak sarsılmaz halkçılarla daha tutarlı bir halkçı politika izleyebilirdi.

Devletin entellektüel ve moral temeli olarak, üstyapısal uzantısı ancak ilkel ve peltemsi bir sivil toplum oluşturabilen toplumlarda kök salabilirdi halkçılık. Halkçılığın ülkemizde bu denli yaygınlık ve saygınlık kazanmasının temel nedeni de buydu. Ama demokrasi, gürbüz bir sivil toplumla sürekli etkileşim içindeydi. Bu ikisi, karşılıklı olarak, birbirinin hem nedeni, hem sonucu, hem de göstergesiydi. Gürbüz bir sivil toplumsa, can ile canan arasında değil, ama organik aydınların yaratıcı, eğitici, örgütleyici ve yönetici etkinlikleri aracılığıyla, toplumsal yaşamın bütün düzeylerinde yansıyan demokratik bir sınıflar savaşımı arasında oluşur ve gelişirdi.

Halkçılıkla demokrasi, genellikle sanıldığının tersine, bir noktadan sonra pek de bağdaşacak gibi görünmüyorlardı.

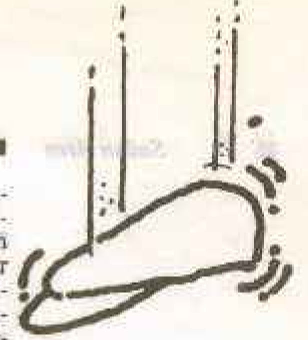
Dinsel konuda da eleştirildi Ecevit. Din konusunda da, örneğin onu tarikatlara göz kırpmakla eleştirecek denli ileri gidenler oldu. Oysa Ecevit, aydın geçinen kimi çevrelerin, dinine, geleneklerine bağlı diye, geniş halk kesimlerini sağcı gibi, gerici gibi görmelerinden yakınıyor, Allah demekle gerici olunmayacağını anlatmaya çalışıyordu.

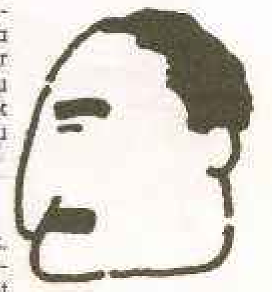
Allah demek ya da dememek, siyasal yaşamımızın demirbaş sorunlarından biriydi. İsmet İnönü, bir zamanlar bu sorunu "Allahaısmarladık!" demekle çözmeye çalışmıştı. Şimdi Ecevit'in, dinsel inançlarını yerine getirdikleri için, sosyal demokrat olamayacakları düşüncesiyle sağın kucağına atıldıklarını söylediği kişileri de toplamak, onları sağcı partilerin tutsaklığından koparmak için giriştiği çabaları doğru değerlendirmek gerekirdi. Halk müslümanlığı ile "şeriat müslümanlığı" arasında, hiç değilse yöntembilimsel bakımdan yapılacak bir ayrım, Ecevit'in bu konudaki tutumunu daha iyi değerlendirme olanağını verebilirdi. Kaldı ki böyle bir ayrım yapılmadıkça, geniş halk kesimleri karşısında demokrasi ve laiklik gereklerini yerine getirmeye yönelik çabaların "abesle iştigal" olarak görülebilmesi de olasıydı. Çünkü asyagil bir devlet ideolojisiydi "şeriat müslümanlığı". Bir devlet ideolojisi olarak da, devletçe denetleniyordu. Osmanlı devleti, Tanzimat'a değin, genellikle sanıldığı gibi bir din devleti değildi. Tersine, "şeriat müslümanlığı" bir devlet diniydi. İnsanların ancak yargıç kararıyla mahkûm edilebilmeleri bir devleti ne denli hukuk devleti yaparsa, sözgelimi padişahların ancak şeyhülislam fetvasıyla hal edilebilmeleri de bir devleti o denli din devleti yapabilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun laik bir devlet olduğu gibi yanlış bir tezi, gerçeklikte "şeriat müslümanlığı"nın özgüllüğü temellendiriyordu. Laiklik, dinin devletçe denetlenebilmesini de öngerektirmiyor muydu? Asyagil bir despotizm olan Osmanlı İmparatorluk devletinde bu koşulun, belki Cumhuriyet döneminden de güçlü bir biçimde gerçekleştiği yadsınamazdı. Cumhuriyet laisizmine de, gerçekten laisizm olabilmek için, islamiyeti özünde bir ibadet sorunu olarak gören halk müslümanlığına yönelmek kalıyordu. Demokratlaşabilmenin de gereklerinden biriydi bu. Asyagil devlet ideolojileri eski asyagil toplumların Batılılaşma, Batılı bir toplum durumuna dönüşme sürecini engelliyordu. Oysa bir devlet biçimi olarak demokrasi, batılı sınıflı toplumların, bu toplumlara karşılık düşen sınıfsal devlet biçimlerinin varoluşunu öngerektiriyordu. Buna güven getirebilmek için, katıksız bir "şeriat müslümanı"nın, Sait Halim Paşa'nın tanıklığına da başvurulabilirdi.

“Türkiye'de Çağdaşlaşma" yapıtında Niyazi Berkes'in aktardığı gibi (1973 baskısı, s. 367-368), Sait Halim Paşa'ya göre, Batı ve İslam uygarlıklarının sorunları da temelden farklıydı. Örneğin Batı'da demokrasi sorunu büyük ve mücadeleli bir sorun olmuştu. Çünkü Batı toplumu eşitsizlik ve sınıf bölünüşü üzerine kuruluydu. Batı toplumu feodal beylerin, kralların, imparatorların, oligarşilerin hükmettiği bir toplumdu. Taassup ve mutlakiyetin hüküm sürüşü yüzünden, özgürlük savaşı Batı'da zorunlu olmuştu. Batı toplumunun "sosyal sorun" ile, sosyalizm sorunlarıyla bu denli uğraşması, sınıf savaşımları içine düşmesi bundandı. Oysaki islamlık eşitlik ve kişi özgürlüğüne dayanıyordu. Onun için de islamlıkta ne demokrasi sorunu vardı, ne özgürlük yokluğu, ne de sosyalizm gerekliliği. İslam toplumlarında da böyle sosyal sorunlar olduğunu düşünmek, kör bir taklitçilikten başka bir şey değildi. Bizim toplumumuzun sorunlarına anayasal rejim, yasama organları, parlamentarizm gibi Batı'ya özgü önlemleri uygulamaya kalkışmak, yalnızca anlamsız eylemler olmakla kalmaz, islamlığın kendini geliştirmesini de engellerdi. Paşa, diye ekliyordu Niyazi Berkes, Batı uygarlığının hastalıklarının belirtileri olan bu gibi ilaçlara, müslüman toplumların muhtaç olmadığını cesaretle savunuyordu. Aynı görüşü başka yazarlar da savunmuşlardı.

Batı toplumunun eşitsizlik ve sınıf bölünüşü üzerine kurulduğunu, oysa islamlığın, dolayısıyla doğu toplumunun, asyagil toplumun eşitlik ve kişi özgünlüğüne dayandığını düşünürken, Sait Halim Paşa, kolektif devlet mülkiyetine dayanan asyagil "sınıflı" toplum ile, özel mülkiyete dayanan batılı sınıflı toplum arasında özsel bir ayrım yapmadıkları için, sınıflı toplumu yalnızca özel mülkiyete dayanan batılı sınıflı toplum görünümü altında düşünen marksist asyagil üretim tarzı teorisyenlerinin yanılgısını paylaşıyor, bu konuda onların çoğuna öngeliyordu.

Aynı yanılgıyı Ecevit'in de paylaştığını bir kaç kez görmüştük. Örneğin 1986 martında, Madrid'de, Nilgün Cerrahoğlu ile yaptığı bir söyleşide de, Türk toplumunda soyluluk geleneğinin olmadığını, Batılı anlamda feodalizmin olmadığını, Batı'daki anlamda serfliğin, köleliğin olmadığını doğru bir biçimde saptadıktan sonra, toplumumuzun daha eşitlikçi bir gelenek içinde bulunduğunu ileri sürüyor, bunun demokrasiye geçiş bakımından bir kolaylık sağladığı sonucuna varıyordu. Ama o "daha eşitlikçi geleneğin", bir devlet biçimi olarak demokrasiyi temellendirebilecek bir gelenek olmadığını gözardı ettiği için olacak, gene aynı söyleşide, tarihimiz boyunca halkın yönetime katılmasının, yönetimi dolaylı olarak bile etkilemesinin hep engellendiğinden, halkın yönetimden dışlanmasıyla bağlantılı olarak, Türkiye'nin elitist bir geleneği olduğundan da yakınıyordu. Bu elitist gelenekle, o daha eşitlikçi gelenek arasında organik bir ilişki bulunduğunu gözden kaçırıyordu.

Oysa söz konusu eşitlikçi gelenek, Kanuni Sultan Süleyman'a atfedilen ve sonradan Cumhuriyet diline "köylü efendimizdir" özdeyişiyle çevrilen: "Velinimeti âlem reayadır!" hikmetini, hem de edimsel bir gerçeklik olarak temellendiriyordu. "Velinimeti âlem"in öyküsünü biliyorduk. Bu eşitlikçilik, şimdi bir gelenek olarak, demokrasiye geçiş için değil, olsa olsa halkçılıkta devam için bir temel oluşturabilirdi.

Ama halk müslümanlığı ile "şeriat müslümanlığı" arasında yapılacak bir ayrımın, bu akımlardan biri ya da öbürü içinde yer alan yurttaşları demokrasiden dışlama girişimlerine kılıf hazırlama gibi bir işlevi de olmamalıydı. Ve isteyen bunların birine ya da öbürüne, hatta her ikisine de rahatça karşı çıkabilmeli, özgürce savaşım verebilmeliydi. Kuşkusuz demokrasiden dışlama girişimlerine yaslanmadan. Ve kendileri de demokrasiden dışlanma girişimlerinin nesnesi olmadan. Bu da, toplumsal yaşamın bütün düzeylerinde, "despotikodiktatoral" yöntemlerle bastırılmamış, demokratik bir sınıflar savaşımının özgür varoluşunu, ya da aynı anlama gelmek üzere, gürbüz bir sivil toplumun oluşma süreci karşısındaki engellerin bir bir aşılmasını öngerektiriyordu. ■

Paylaşım, demokrasi ve Sosyalist Parti

Paylaşımda üstün durumda olan ve iktidarda da ağır basan sınıf için yapılacak en iyi iş, siyasal savaşımı diğer bir deyişle iktidar savaşımını durdurmak, ya da olabildiğince kısıtlamaktır.

Bilindiği gibi toplumsal gelirin ya da aynı anlamda olarak dünya nimetlerinin paylaşımı insanlar arası savaşımın ve çekişmelerin temel konusudur. İnsanlar daima bu paylaşımın hakça (adaletli) olmasını isterler ve bunun için savaşım verirler. Nasıl bir paylaşımın adaletli olacağını ise o nimetlerin (milli gelirin) elde ediliş biçimi belirler. Üretime olan katkısı çok olanın çok, az olanın az olması adaletli bir paylaşım sayılır. Katkı sadece emek biçiminde olsaydı bu tür bir çözüm hiçbir sorun yaratmazdı. Ama biliyoruz ki, çağımızda kapitalist ülkelerde, bazı kimseler toplumsal üretime emekleriyle değil sermayeleri ile katılmaktadırlar. Bunlara kapitalist (sermayedar) sınıf diyoruz. Açıktır ki, bu sınıfın da katıldığı bir paylaşım savaşımında payların ne olacağının, herkesin tartışmasızca kabul edeceği bir biçimde, belirlenmesi çok güç hatta olanaksızdır. Ayrıca; belli bir anda, emekçilerle sermaye sahipleri arasında kararlaştırılmış ve o dönem için hakkaniyetli sayılan bir paylaşım, üretimin nesnel koşulları yani taraflar arasındaki güç dengesi değiştikçe bu niteliğini yitirir ve paylaşım savaşımı yeniden başlar. Bu nedenle çeşitli sınıflar ve çıkar guruplarından oluşan toplumlarda paylaşım savaşımı (sınıflar savaşımı) her zaman vardır ve bu yok edilmesi olanaksız bir olgudur.

Hiçbir toplumda bazı insanlar toplumun büyük çoğunluğunun düpedüz haksızlık olarak göreceği biçimde kendilerine ayrıcalıklar (yüksek gelirler) sağlayamazlar. Böyle bir toplumu disiplin altında tutarak bu haksız kazançların sürekli olarak sağlanmasına ne polis yeter ne de hapishaneler. Çünkü bunlar büyük çoğunluğun hakkaniyetli bulduğu ve benimsediği düzenlemelere karşı çıkan küçük bir azınlığı denetim altında tutmak içindir. Polisin gücü ancak buna yeter. Yoksa büyük çoğunluğun karşı olduğu bir düzenlemeyi hiçbir polis gücü koruyamaz. Bu nedenle, milli gelirden aldıkları pay göze batacak kadar yüksek olanlar bunu herkesin kabul edeceği geçerli gerekçelere dayandırmak zorunluğunu duyarlar.

Çeşitli sınıflar ve çıkar guruplarından oluşan toplumlarda paylaşım savaşımı (sınıflar savaşımı) her zaman vardır ve bu yok edilmesi olanaksız bir olgudur.

İşte bu noktada devreye, din, ahlâk, hukuk, felsefe gibi üstyapı kurumları girerler. Bunların temel işlevleri, çıplak gözle bakıldığı zaman görülebilecek kadar büyük toplumsal haksızlıkları, onlara çeşitli gerekçeler bularak gizlemek ve/ya da kabul edilebilir hale sokmaktır. Örneğin, 'her olan şeyin bir hikmeti vardır', 'beş parmağın hepsi bir değildir', 'insan dediğin kanaatkâr olmalıdır', 'büyüklerimiz daha iyi düşünürler' gibi dinsel ve ahlâksal kökenli halk deyişlerinin bu işlevleri açıktır. İşlevlerini bu kadar açık değil de daha dolaylı bir biçimde yerine getiren birçok başka dinsel, ahlâksal ve hukuksal ilke ve kurallar da vardır.

Demek oluyor ki, içinde yaşadığımız toplumda her gün rastlamakta olduğumuz olayları ve fikir akımlarını ve bunlar arasındaki çatışmaları doğru bir biçimde anlayıp değerlendirebilmemiz için, herşeyden önce bunların ekonomik çıkar (paylaşım) savaşımı ile olan bağlantılarını bulmaya çalışmalıyız. Bu bağlantılar her zaman açık ve doğrudan olmayabilirler ama mutlaka vardırlar.

Bu gerçek uluslararası ilişkilerde çok daha açık bir biçimde görülür. Hiçbir savaş, ittifak ya da uluslararası hiçbir yardım salt hukuk, salt ahlâk ya da salt insani düşüncelerle açıklanamaz. *Hepsinin temelinde* maddi-ekonomik çıkarlar vardır. Zaten çok defa taraflar bunu gizlemezler, hatta tersine vurgularlar bile. Çünkü örneğin bir ittifakın karşılıklı çıkarlara dayanması o ittifakın sağlamlığının bir kanıtı sayılır. Fakat yineleyelim ki, bu aynı gerçek, ülke içindeki toplumsal ilişki ve olaylarda bu açıklığıyla ortaya konulmaz.

Ekonomik çıkar savaşımının bir tarafında milli gelirden aldıkları pay az, diğer tarafında da çok olanlar vardır. Ekonomi biliminin terimleriyle ifade edecek olursak bunlar sömüren ve sömürülen sınıf ve tabakalardır. Bu savaşımda üstün durumda olanlar aynı zamanda siyasal iktidarı da ellerinde tutarlar ya da en azından bu konuda büyük ağırlık sahibidirler. Ekonomik üstünlükleri onlara bu olanağı sağlar. Siyasal iktidara sahip olmak da bu sefer onlara ekonomik üstünlüklerini güvence altına almak ve onu daha da geliştirmek olanağını verir. Demek oluyor ki, herhangi bir sınıf ya da tabakanın paylaşım savaşımındaki başarı derecesi siyasal iktidardaki ağırlığına bağlıdır. Siyasal iktidardaki ağırlıklarını artıranlar ekonomik durumlarını da düzeltirler. Bu konuda başarısız olanların ise ekonomik durumları da bozulur.

Bu nedenledir ki, paylaşımda üstün durumda olan ve siyasal iktidarda da ağır basan sermayedar sınıf ve etrafındakiler için yapılacak en iyi iş, siyasal savaşımı diğer bir deyişle iktidar savaşımını durdurmak, ya da hiç değilse olabildiğince kısıtlamaktır. Bir süredir bizde de siyasal iktidar tarafından uygulanmak istenen bu politikanın adı "depolitizasyondur". İktidarlar bun da ne kadar başarılı olurlarsa sömürü de o ölçüde kolaylaşır ve gelir paylaşımındaki adaletsizlik de o ölçüde artar.

Demek oluyor ki, bir ülkede politikanın ve politik savaşımın özü ve konusu ekonomik çıkar çekişmesidir. Buna göre politikada (siyasette) sağcılık, paylaşımda üstün durumda olan sermayedar sınıftan, solculuk da yenik durumda olan işçi ve emekçi sınıflardan yana olmak demektir.

Solculuğun birbirinden kesin bir biçimde ayrılması gereken iki ayrı türü vardır. Birinci tür solculuk varolan kapitalist düzeni esas alır ve bunun içinde kalmak koşuluyla işçi ve emekçilerin paylarını olabildiğince artırmayı amaçlar ve bu yönde çaba gösterir. Bu tür solculuğa sosyal demokrasi diyoruz. Diğer tür solculuk ise, varolan kapitalist düzeni sosyalizm yönünde değiştirmeyi esas alır. Bu gerçekleştiği zaman artık toplumda sermayedar bir sınıf olmayacağından paylaşım sadece herkesin harcadığı emeğe göre yapılabilecektir. Bu tür solculuğa (marksist ya da bilimsel) sosyalizm diyoruz.

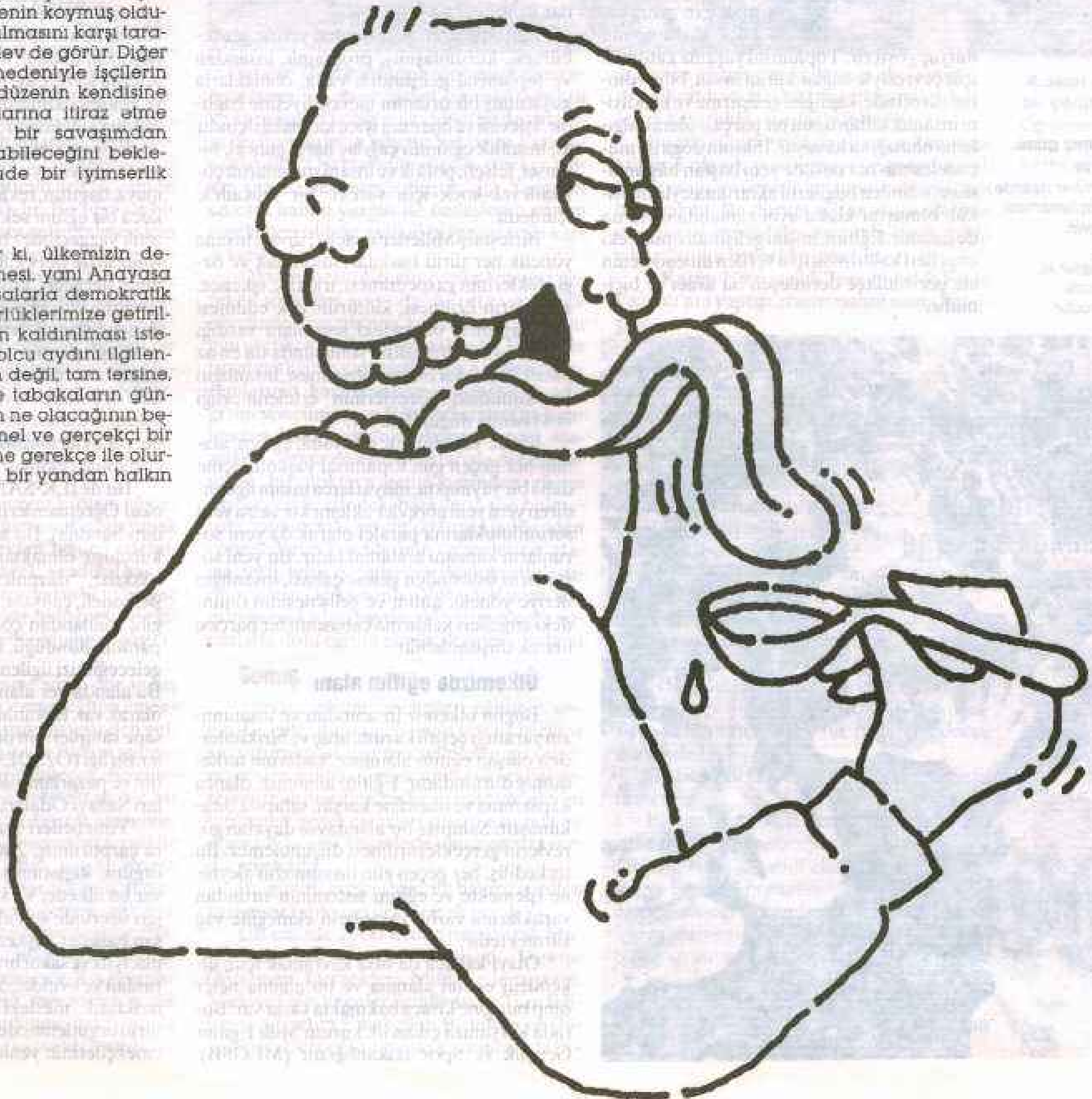
Bir ülkedeki gelir dağılımının (paylaşımının) adaletli sayılmasının temel koşulu herkesin tek tek ya da örgütlü bir biçimde çıkarlarını savunmada tam bir özgürlüğe sahip olmasıdır. Bu koşul yerine getirildikten sonra artık kimsenin gerçekleşmiş olan gelir dağılımından yakınmaya hakkı olmaz. Bu koşul aynı zamanda gelir dağılımının sürekli olarak daha iyiye doğru değişmesinin de güvencesidir.

Diğer taraftan biliyoruz ki, demokrasinin bir tanımı da herkesin çıkarlarını savunmada özgür olması biçimindedir. Demek oluyor ki, demokrasi savaşımı ile paylaşım savaşımı aynı şeydir, aynı şeyin iki ayrı görünümüdür. Bundan açıkça anlaşılacağı üzere, bir ülkede demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, aslında, bazı insanların (emekçi sınıfların) ekmek savaşımında ellerinin kollarının bağlanması ve böyece yaşam düzeylerinin düşürülmesi ve daha azla yetinmeye zorlanmaları demektir. Örneğin sendikal hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında bu açıkça görünmektedir. Bu kısıtlamalar nedeniyle işçiler gerçek güçlerini açıkça ortaya koyamamakta ve bu yüzden de milli gelirden hakları olan payı alamamaktadırlar. Fakat demokratik özgürlüklerle ekonomik çıkar savaşımı arasındaki bağlantı her zaman bu kadar açık ve dolaysız değildir. Örnek olarak fikir özgürlüğüne Ceza Yasasındaki 141 ve 142 nci maddelerle getirilmiş olan kısıtlamayı ele alalım. Bu maddeler esas olarak varolan kapitalist düzenin değiştirilmesini savunan fikirleri yasaklamaktadır. Bu yasak toplumu temel bir seçenekten yoksun bırakmasından ayrı olarak ve bunun yanı sıra, bugünkü ekonomik çıkar savaşımında sermaye sahiplerine stratejik bir üstünlük de sağlamaktadır. Çünkü bu yasak, savaşımın sermayenin koymuş olduğu kurallar içinde yapılmasını karşı tarafa dayatmak gibi bir işlev de görür. Diğer bir deyişle bu yasak nedeniyle işçilerin ve diğer emekçilerin düzenin kendisine yani savaşımın kurallarına itiraz etme hakları yoktur. Böyle bir savaşımdan adaletli bir sonuç çıkabileceğini beklemek elbette ki beyhude bir iyimserlik olur.

Demek oluyor ki, ülkemizin demokratikleşmesi, yani Anayasa ve diğer yasalarla demokratik hak ve özgürlüklerimize getirilmiş olan kısıtlamaların kaldırılması istemi, sadece bir avuç solcu aydını ilgilendiren fantezi bir özlem değil, tam tersine, büyük emekçi sınıf ve tabakaların günlük geçim düzeylerinin ne olacağının belirlenmesiyle ilgili nesnel ve gerçekçi bir talepdir. Bu talebi her ne gerekçe ile olursa olsun savsaklamak, bir yandan halkın ekonomik gereksinmelerini ve haklarını hiçe saymakla, diğer yandan da vurgunculuktan ve aşırı sömürüden yana olmakla eş anlamlıdır.

Demokratikleşme ile ilgili olarak vurgulanması gereken önemli bir nokta da şudur: Bilimsel sosyalist düşünce ve örgütlenmeye konulmuş olan yasak kaldırılmadıkça ülkemizin tam anlamıyla demokratik hak ve özgürlüklere sahip olması olanaksızdır. Bu yasak ülkemizin demokratikleşme sürecinde bir düğüm noktası işlevini görmektedir. Öyle ki, bu düğüm çözülmedikçe demokratikleşme süreci orada tıkanıp kalmaktadır. Gerçekten, yukarda da değinmiş olduğum gibi, bu yasak sadece konulduğu yerde kalmamakta, doğası gereği, yasak olmayan hak ve özgürlüklerin de kullanılmalarını kısıtlamakta ve etkinliklerini azaltmaktadır. Bu durumu sanki, takımlardan birinin gol atmasının yasaklandığı bir futbol maçına benzetebiliriz. Böyle bir maçta yasaklı olmayan takım, gol yemeyeceğinden emin olduğu için, aksi halde asla cüret edemeyeceği kadar atak ve dikkatsiz bir biçimde oynar. Buna karşılık yasaklı takım sırf savunma yapar, karşı tarafa akın yapmayı düşünmez bile. Sonuç olarak yasaklı takım orta sahada da gerçek gücünün çok altında bir oyun çıkarır. Öyle ki, taraftarları bile "yasaklı olmasalardı da gol atamazlardı" diye düşünebilirler. Oysa, yasaklı takım gerçekten gol atamayacak durumda olsaydı bile, eğer söz konusu yasak olmasaydı, hiç kuşkusuz daha iyi bir oyun çıkarır ve ayrıca karşı takımı da daha ölçülü ve dikkatli oynamaya zorlardı.

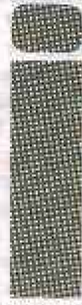
Bu nedenle bilimsel sosyalist düşünce ve örgütlenme yasağının kaldırılması ve bilimsel sosyalist bir partinin yasal olarak kurulması, ülkemizin demokratikleşmesinin ve demokrasinin tüm kurum ve kurallarına gerçek bir işlerlik kazandırılmasının temel koşuludur. Ülkemizin gündemindeki birinci maddenin demokratikleşme olduğunu düşünenlerin bu gerçeği daima gözönünde tutmaları ve her fırsatta vurgulamaları gerekir.

İllüstrasyon ● Uğurcan Ataoğlu

EĞİTİMİMİZİN SORUNLARI VE EĞİTİM EMEKÇİLERİNİN GÜNCEL GÖREVLERİ

Eğitimin üzerine düşenleri yerine getirebilmesi, kurumlaşmış, programlı, insandan ve toplumsal gelişimden yana, olanaklarla kuşatılmış bir ortamın mevcudiyetine bağlıdır.

İnsan, toplumsal yaşamda birey olarak yerini almak için geniş bir bilgi donanımına ihtiyaç gösterir. Toplumsal yaşama katılmak için çevresiyle bağlar kuran insan, bilgi edinme sürecinde, kişiliğini geliştirme ve kendisini insanlık kültürünün bir parçası olarak algılama olanağına kavuşur. İnsanın doğa ile mücadelesinin her nesilde yeni baştan başlamaması, edinilen bilgilerin aktarılmasıyla mümkün olmuştur ki, bu aynı zamanda eğitimin de özüdür. Eğitim, insani gelişimin önündeki engelleri kaldırmak için verilen mücadelenin ele geçirildikçe derinleşen bir aracı ve biçimidir.

▼ **Okulun birinci günü.** *"İnsanın doğa ile mücadelesinin her nesilde yeni baştan başlamaması, edinilen bilgilerin aktarılmasıyla mümkün olmuştur ki, bu aynı zamanda eğitimin de özüdür.*

Doğuşuyla birlikte dipsiz bir eğitiliş kuyusuna düşen insan ölene kadar toplumun, kendisine ve kendisinin de topluma karşı duyduğu sorumluluğun bir gereği olarak sürekli eğitilir.

Kapsadığı alanın genişliği, yüklendiği görevin yaşamsallığı, sorunlarının bir çığ gibi büyümesi, felsefi, bilimsel ve politik boyutlarıyla eğitim, tarihini ilk insanlı zamanlara kadar uzatır.

Eğitimin üzerine düşenleri yerine getirebilmesi, kurumlaşmış, programlı, insandan ve toplumsal gelişimden yana, olanaklarla kuşatılmış bir ortamın mevcudiyetine bağlıdır. İşlevini ve önemini iyice kavradığı içindir ki, insanlık eğitimin çağdaş hatta güncel, bilimsel, felsefi, politik ve insani sorunlarını çözümleyebilmek için sürekli bir mücadele içindedir.

Birleşmiş Milletler'in açlık, savaş, insana yönelik her türlü baskılar, insan hak ve özgürlüklerinin gaspedilmesi, ırkçılık, işkence, kadınların ezilmesi, kültürün yok edilmesi gibi yaşamsal önemdeki sorunlara verdiği değerin yanı sıra eğitim sonucunda da en az öncekiler kadar önem bahşetmesi, insanlığın bu konudaki görevlerinin ertelenmezliği noktasında düğümleniyor.

İçinde yaşadığımız dünyada, eğitim, alanını her geçen gün toplumsal yaşamın içine daha bir yaymakta, milyarlarca insanı ilgilendiren yeni yeni görevler eklemekte ve bu yeni sorumluluklarına paralel olarak da yeni sorunların kapısını aralamaktadır. Bu yeni sorunların üstesinden gelme çabası, insanlığın ileriye yönelik atılım ve gelişmesinin önündeki engelleri kaldırma çabasının bir parçası olarak düşünülebilir.

Ülkemizde eğitim alanı

Bugün ülkemiz insanından ve insanımızın yarattığı çeşitli kurum, araç ve birikimlerden oluşan eğitim alanımız, kaderine terkedilmiş durumdadır. Eğitim alanımız, olanca kapsamına ve önemine karşın, sahipsiz bırakılmıştır. Sahipsiz bir alandaysa dayatan görevlerin gerçekleştirilmesi düşünülemez. Bu terkediliş, her geçen gün insanımızın aleyhine işlemekte ve eğitim sisteminin sırtından varlıklarına varlık katanların ekmeğine yağ sürmektedir.

Olayı kabaca da olsa kavramak için, ülkemizin eğitim alanına ve bu alanda neler olup bittiğine kısaca bakmakta yarar var: Burada karşımıza çıkan ilk kurum Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır (MEGSB). Daha önceleri Maarif Vekâleti, Milli Eğitim Bakanlığı adlarını da taşıyan bu kurum, eğitimin örgütlenmesinden ve Türkiye'deki orta dereceli okulların öğretiminden birinci derecede sorumludur. Bakanlığın tüm illerde ve tüm ilçelerde birer müdürlüğü, ayrıca kendisine bağlı birimlerden oluşan bir ağı vardır.

Eğitim alanımızın ikinci büyük olgusu okullardır. Son zamanlarda iyice yaygınlaşan dini eğitim veren kurumları ve özel okulları bir tarafa bıraksak bile, ana okullarından başlayıp, ilkokul, ortaokul, lise ve meslek liselerini içeren, ayrıca YÖK'e bağlı üniversite ve yüksek okullardan oluşan okullar ağı yurt sathına yayılmıştır.

Eğitimle ilgili, yayın, araç-gereç gibi ihtiyaçları piyasaya sunan üretimden pazarlamaya, dağıtım, reklam ve satışa kadar uzanan koca bir eğitim sektörü de eğitim alanımızın artık vazgeçilmez bir parçası oldu. Çocuklarımız artık ders kitapları, yardımcı yayınlar, ünite dergileri, ansiklopediler, çocuk kitaplarından oluşan zengin bir yayın ağının içinde açıyorlar gözlerini.

Kapitalizmin tüketim isterisinin eğitim alanının en ücra köşelerine kadar yayılması, taze beyinlere bayat ve köhnemiş bilgilerin sokuşturulması sürecini başlatıyor. Böylece de çocuklarımız bir eğitim enflasyonunun girdabına çekiliyor.

Bir de İLK-SAN var eğitim alanında (İlkokul Öğretmenlerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı). Bu sandığı öğretmenlerin bir kuruluşu olmaktan çıkarmak için yapılan baskılar, "düzenlemeler" var. Ve eğitimin personeli, çalışanı, emekçisi var. Görüldüğü gibi sanılandan çok daha geniş milyarlarca paranın döndüğü, milyonlarca insanımızı ve geleceğimizi ilgilendiren bir eğitim alanı var. Bu alanda yer alanların bir bölümü örgütlü olarak var. Bakanlık, bağlı birimler, özel dersane sahiplerinin örgütü olan Özel Dersaneler Birliği (ÖZ-DE-BİR), eğitim alanına üretim ve pazarlama ile katılanların bağlı oldukları Sanayi Odaları, Ticaret Odaları var.

Yöneticileri cezaevlerine atılmış, cezalara çarptırılmış, 200 bin eğitim emekçisinin örgütü, kapatılmış bir dernek, TÖB-DER var bu ülkede. Ve kapatılan bu örgütün üyeleri üzerinde son altı yıldır gittikçe yoğunlaşan baskılar... İşkence, cezaevlerine kapatılma, işsiz ve sakat bırakılma, eşinden çocuklarından ve evinden ayrı kalma, ekonomik-demokratik, mesleki çıkarlarını koruyan her türlü örgütlenmeden mahrum edilme, eğitim emekçilerinin yeniden örgütlenmelerini ön-

lemeye çalışan yasal düzenlemeler...

Gelinen noktada eğitim alanı bir açmazla karşı karşıyadır. Öyle bir açmaz ki, eğitimde söz hakkı olanlar en geniş maddi olanakları ve örgütlülükleri ile istedikleri gibi faaliyet gösterirlerken, eğitimin yükünü çeken, eğitime emek veren, eğitimi gerçekleştiren emekçilerin söz hakkı yok.

Eğitim emekçileri dışındakiler cahilâne ve keyfi yöntemlerle kendi istediklerince eğitimi yönlendiriyor, istediklerini yapıp, yaptırtabiliyorlar. Bu ise, doğal olarak eğitimin asıl işlevini yerine getirmesini önlüyor.

İnsana kişiliğini kazandırmak, onu evrensel kültürün bir parçası ve hasılası haline getirebilmek, insan sevgisiyle dolu, sorumlu, dayanışmacı, akılcı, bilimsel ve üretime yönelik bir eğitimle mümkündür. Ancak çıkar esasına göre örgütlenmiş bir eğitim sisteminin bunları gerçekleştirmesi elbetteki düşünülemez.

Eğitimin gerçekleştirilmesi

Devlet, toplumun en örgütlü gücü olarak eğitimi düzenlerken insan faktörünü ve eğitimin ihtiyaçlarını yok sayamaz. Her ne kadar ülke pratiği — bütçede silahlanmaya ayrılan paranın eğitim harcamalarına ayrılanınkinden kat be kat fazla olması örneğinde görüldüğü gibi — bunun tersini kanıtlıyormuş görünümü veriyorsa da, sonsuza kadar bunun böyle devam edemeyeceği açıktır.

İnsanlar, özgürlük, eşitlik, barış, kardeşlik içinde yaşamak, yeteneklerini özgürce geliştirmek için savunuyor eğitimi. Oysa egemen güçler için eğitim yalnızca sistemin devamı için basit bir dişliden başka bir şey değildir. Bu çelişkili durumda, insanların görevi devleti eğitime gerekli önemi vermesi için zorlamak, çağdaş bir eğitimin gerçekleşmesi için uğraş vermek olmalıdır. Bu uğraşın bir temele oturabilmesi ve ses getirebilmesi için eğitim emekçilerinin örgütleriyle birlikte eğitim alanı içinde yer almaları gerekir. Günümüzde bireylerin demokratik hak ve özgürlüklerini korumak ve güçlendirmek için örgütlenmelerinin önünde engeller olduğu bir vakıadır. Bu engellerin açılmasının yolu bilinçli ve kapsamlı bir mücadeleden geçiyor.

Eğitim emekçilerinin güncel görevleri

Görevi, yaşamı savunmak olan eğitim emekçileri, kişiliğin gelişmesini sağlayacak ve eğitim alanına gerçekten hizmet edebilmenin koşullarını yaratacak, sendikal haklarını tüm kamu çalışanlarıyla birlikte er-geç elde ederek, bu alanda var olduğunu ve eğitim alanının gerçek sahibi olduğunu göstermelidir.

Grev ve toplu sözleşme silahı donanmış böyle bir sendikal örgütlenme, eğitim emekçilerinin eğitim sorunlarının üstesinden gelmeleri için elzemdir. Bu önemli adım atılmadığı sürece eğitimde yapılabilecek düzenlemelerin aldatıcı önlemler olmaktan öte bir anlam taşımayacağı açıktır. İyice bilinmelidir ki, tek tarafında ağırlık olmayan bir terazi ile adalet sağlanamaz. Eğitim emekçilerinin sendikal örgütlenme sorunu, ülkenin demokratikleştirilme kavgası ve demokratik hak ve özgürlüklerin kazanılması ile ilgilidir. Eğitim emekçileri, demokratikleştirme mücadelesine katkıda bulunabilmek için bireyler olarak uğraşırlarken bu mücadelenin bir parçası olan kendi örgütlenme haklarını da almak yolunda ayrıca bir uğraş vermek durumundalar. Bu uğraşlarına toplumun tüm çalışanlarını, emeği ve insanı savunan tüm kişi ve kuruluşları ve öğrenci velilerini de katmayı becerebilirlerse elbette haklarını kazanacaklardır. "Öğretmenin yazgısı emekçi halkın yazgısı ile özdeşleşmiştir." (*) Yazgıları emekçi halkın yazgısı ile özdeşleşen eğitim emekçileri oldukça yüklü bir programla karşı karşıyalar.

Okul öncesi eğitimin çözümlenmesi gereken sorunları arasında ilk, orta ve yüksek öğretimin sorunlarına kadar bir çok sorun gün geçtikçe üst üste yığılmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasından eğitim programlarının hazırlanmasına; Emekli Sandığı'nın yönetimine ve Eğitim Şuraları'na katılımdan özlük haklarının korunmasına; maaşların öğretmenlerin onurlarıyla oynanmayacak bir noktaya getirilmesinden eğitim emekçileri üzerindeki baskıların son bulmasına; toplumdaki saygınlıklarının iadesinden yöneticilerini kendilerinin seçmelerine; atama, terfi, teftiş işlemlerinin demokratikleştirilmesi için Öğretmenler Yüksek Kurulu kurulmasına kadar, sayılmakla bitmeyecek sorunlarla dolu eğitim emekçilerinin gündemi.

Sonuç

Türkiye eğitim emekçileri eğitim alanının düzenlenmesi ve eğitimin gerçek işlevine kavuşturulması için mücadeleden geri durmamışlar, bilinç düzeylerinin yüksekliği gereği sürekli örgütlenmişler ve mücadelelerini toplumun genel çıkarları doğrultusunda ve diğer toplumsal kesimlerle omuz omuza sürdürmüşlerdir.

Bu günkü geçici duruma bakıp, görülen karamsar tablodan ürkmemek gerek.

Ülkemizde 1900'lerden başlayarak Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti, Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu, Türkiye Öğretmenler Sendikası ve Tüm Eğitim ve Öğretim Emekçileri Birleşme ve Dayanışma Derneği adındaki kurumlarıyla örgütlenen eğitim emekçilerinin ekonomik-demokratik ve mesleki örgütleri mücadelelerini kararlılıkla sürdürmüşlerdir.

Bu gün eğitim emekçisi, bırakın kendisini kültürel olarak yetiştirmeyi ve geliştirmeyi, aldığı maaş ve ücretle geçimini sağlamaktan bile acizdir. Bu durum eğitim emekçilerinin demokrasi mücadelesine canla-başla sahip çıkmalarının nesnel koşuludur.

1 Kasım 1986 tarihli Tercüman'da Emin Pazarcı'nın yaptığı araştırmanın sonuçları ilginç:

"1966 yılında bir maaşla altı altın alabilen öğretmenler bugün bir buçuk maaşla ancak bir altın alabilmektedirler."

"1966 yılında emekli ikramiyesi ile apartman dairesi alabilen öğretmen için, bugün emekli ikramiyesi ile bir gecekondu alabilmek hayaldir."

"1966'da bir maaşla on bir çift ayakkabı alabilen öğretmen bugün ancak Sümerbank'tan üç buçuk çift ayakkabı alabilecek durumdadır."

"1966 yılında bir maaşıyla üç buçuk palto alabilecek olan öğretmen bugün aynı maaşına on bin lira eklerse bir palto alabilecek durumdadır."

Bu tablo elbette değiştirilecektir, değiştirilmelidir.

Eğitim emekçileri demokrasi mücadelesinin yılmaz savunucuları olarak, tüm çalışanlarla birlikte kendi ekonomik-demokratik ve mesleki örgütlenmelerini kazanmak, eğitimin ve öğretimin demokratikleştirilmesi için mücadele etmek azmindedirler. Onların bilinç ve duyarlığı da bunu gerektiriyor. ■

(*) 26 Kasım 1985 tarihli **Cumhuriyet Gazetesi, "Öğretmen?"** başlıkla makale, **İlhan Selçuk.**

▲ ***Semt Pazarından bir görünüş.***
Öğretmen ve eşi: maaş yetmeyince başka ne yapsınlar

"Kapitalizmin tüketim isterisinin eğitim alanının en ücra köşelerine kadar yayılması, taze beyinlere bayat ve köhnemiş bilgilerin sokuşturulması sürecini başlatıyor."

İşkencenin dinamiği

"güçlü devlet" imgesinin neredeyse kutsallaştırıldığı bizim toplumumuzda, devletin "işkence yasalara göre suçtur, dileyen mahkemeye başvurabilir" diyerek, sorumluluktan sıyrılması mümkün değildir.

12 Eylül atmosferi dağıldıkça, işkence olayları ve cezaevlerinin durumu yavaş yavaş yazılı basında yer almaya başladı. Büyük tirajlı günlük gazetelere pek fazla yansımasa da, bazı haftalık ve aylık dergiler bu konunun üstüne cesaretle gittiler. İşkencecilerin itirafları yayınlandı, polis sorgulamalarında ya da cezaevlerinde ölen tutuklularla ilgili davalar açıldı. Başta Diyarbakır, Adana, Amasya, Mamak, Metris olmak üzere birçok cezaevindeki yaşam koşulları, tutuklu ve hükümlülerin kendi ifadelerinden mahkeme tutanaklarına geçti. Erbil Tuşalp'ın işkence belgelerine dayanan **Bin Tanık** adlı kitabı en çok okunan kitaplar listesinin başında yer aldı.

"Toplum olarak alnımıza kara bir leke gibi yapışan işkenceyi ortadan kaldırmanın yolu 'yasal' değil 'siyasal' dır."

Ama bütün bu olup bitenler kamu vicdanını isyan ettirmeye yetmedi. İşkence uygulamasından geçmiş yüzlerce kişi, yasal yollara başvurmak yerine susmayı ve acılarını içlerine gömmeyi tercih ettiler. Günlük basının güçlü gazeteleri, bir başka ülkedeki "soydaşlarımıza" yapılan baskıları kınarken, kendi ülkemizin insanlarından yükselen feryatlara sütunlarını kapadı. Devlet Başkanı her fırsatta "işkence iddialarının ülkenin dışarıdaki itibarını sarsmayı amaçladığını" yinelemeye devam etti.

Ülkenin yakın siyasi geleceğini belirleyen ara seçimlerinde, bu konuyu kamuoyunu etkileyebilecek ağırlıkta bulmadılar ki, ne muhalefet partileri seçim konuşmalarında işkence sorununa eğildi, ne de iktidar partisi bu yönde kendini savunma gereğini duydu. SHP'li bazı milletvekillerinin işkence olaylarıyla ilgili kişisel çabaları, partinin ana muhalefet politikasına yansımadığı gibi, içerden eleştiriye uğradı. 12 Eylül askeri müdahalesine karşı en sert eleştirileri yöneltmekten çekinmeyen Demirel-Cindoruk ekibi, bu konuyu ağızlarına bile almadılar.

"Görev hiyerarşisi, sanıktan bir an önce senaryoya uygun itiraflar alınmasını beklemektedir."

Sonuçlanan birkaç davada hüküm giyenler dışında, işkenceciler ve onları buna yönelten güvenlik yetkilileri huzur içinde aramızda dolaşıyor. SHP Milletvekili Fikri Sağlar'ın yakınlarda İçişleri Bakanı'na verdiği soru önergesi dosyasını gözden geçirdiğimiz zaman, resmi kayıtlarla "işkenceden öldüğü saptanan ve gözaltına alındıktan sonra akıbeti belli olmayan" kişilere ait listedeki 253 olaydan 37'sinin 1984-85-86 yıllarında, yani toplumumuz "demokrasiye geçiş" sürecini "başarıyla" tamamladıktan sonra meydana geldiğini görüyoruz. Unutulmasın ki bunlar sadece basına yansıyan ve mahkeme tutanaklarına geçen olaylardır. Demek, Sorun kimilerinin görmek ya da göstermek istediği gibi, acılı bir geçmişin arşivlerinde kalmıyor, sürüp gidiyor.

O halde burjuva demokrasisinin asgari koşullarının yerine getirildiği herhangi bir ülkede parlamentoyu ve kamuoyunu ciddi şekilde sarsacak boyutlardaki bu olaylar karşısında bizim gösterdiğimiz duyarsızlığı ve çekingenliği nasıl açıklayacağız? Özellikle ara seçimlerinde 12 Eylül'ün dayattığı sınırlı demokrasi çerçevesini artık genişletmek istediğini dile getiren toplumumuz, bu insani acılara karşı nasıl bunca sessiz ve tepkisiz kalabiliyor?

Bu konunun kamuoyuna yeteri kadar duyurulmadığını ya da bizim tepkisiz bir toplum olduğumuzu ileri sürebilir miyiz? Haftalık ve aylık yayınların sadece 15-20 bin kişilik bir okur-yazar kesiminin içinde kaldığını, en etkili kitle iletişim araçlarından günlük basın ve TRT'de işkencenin hiçbir zaman gündeme gelmediğini kabul etsek bile, 1980'den beri binlerce insanın başından geçen sorgulama, tutuklama ve "hapislik" deneyimlerinin kulaktan kulağa yayılmadığını düşünmek olanağı yok. Anadolu'nun her yanında bir yakını ya da akrabası bu "tezgahtan" geçmiş en az birkaç aile var.

Genel olarak bireysel haksızlıkları ve acıları ancak aile, dost, hemşeri gibi feodal bir ilişki zinciri içinde paylaşabilen insanlarımız, bu acının sorumluları başka bir birey, aile ya da hemşeri gurubuysa, pekâla ortak tepki de gösteriyor. Kan davaları, köy ve mahalle kavgaları ya da futbol maçlarında olağanüstü boyutlara varan "dayanışma duygusunu" düşünürsek, toplumsal duyarlık ya da tepki eksikliğinden de herhalde söz edemeyiz.

Fakat yakınlık bağı ne olursa olsun, bireysel acının ya da haksızlığın uygulayıcısı devlet'se, bu tepki ve duyarlık eşiği birden bire yükseliyor. Burada, bir yandan bireyle devlet arasındaki erişilmez uzaklığın kavranmasını güçleştiren soyutlama eksikliği, öte yandan da devlet'in tartışılmaz güçlülüğü karşısında bireysel iradenin kendisini silme mekanizmaları rol oynuyor. Diyelim, hayat pahalılığından yakınırken sorumluluk zincirini bakkal, kasap, toptancı ve kabzımal'dan öteye götüremeyen, devletin ekonomik tercihlerini, sınıfsal yapısını sorgulamayan düşünce sistematiği, poliste işkence gören yakınının suçlusunu, karakol polisinin ve komiserinin üstündeki bir "makam"da, ve siyasal otoritede arayamıyor. Devlet ve siyasi otoritenin karşı gelinmez gücünün simgesi olan polis ise, sade yurttaşın kafasında, ya devletin "emir kulu" ya da doğrudan doğruya devletin kendisi olarak şekilleniyor. Her iki halde de, suç kavramı bir türlü netliğe kavuşmuyor, suçlu aramak ya da hesap sormak fikri, bireyin kendi gerçeklik dünyasına sığmıyor. Bu baraj aşıldığında da, karşısına daha karmaşık ve içinden çıkılmaz güçlükler diziliyor. Önce şahsında devleti simgeleyen polisi, jandarmayı, gardiyanı suçlayabilecek cesareti bulması gerekiyor. Bin yıllık "hikmetinden sual olunmaz" güçlü devlet geleneğiyle yoğrulmuş sıradan yurttaşın bu cesareti göstermesi hiç kolay bir iş değil. Kültürümüzde devlet ancak anonim türkülerde ve ağıtlarda suçlanabilir.

Sıradan yurttaşın bu barajı da aştığını varsayarsak, bu kez "devletin polisi"nden, "devletin mahkemesi"nde hesap sormaya aklının yatması gerekiyor. Çünkü çok haklı olarak, mahkeme onun bilincinde bireyler arasındaki uyuşmazlıklara çözüm bulan bir "devlet kurumu" olarak yerleşmiştir. Yasama gücünün, yürütme gücünü yargılayabileceği anlayışının Büyük Millet Meclisi'nde bile yadırgandığı bir ülkede, yurttaşın polisten mahkemede hesap sorabileceğini kavramakta güçlük çekmesini doğal karşılamak zorundayız. Bir an için yurttaşın bu bilince ulaştığını ve güven içinde işkenceciden hesap sormaya karar verdiğini düşünelim: Bu kez de insanı yıldıran bir adli bürokrasiyle uğraşmak, dâvayı alabilecek cesaret ve sabır sahibi avukatlar bulmak, mahkeme masraflarını karşılamak, belge ve tanık toplamak, içinden çıkılmaz tıbbi raporların ve "adli tıp mütalaaları"nın peşinden koşmak gerekiyor.

Belirli bir yere varmış ya da sonuçlanmış işkence dâvalarının dosyalarını incelediğimiz zaman, siyasi dâvalarda suçlama ve suçu kanıtlama yolunda olağanüstü kolaylıklar bulan adli bürokrasinin, işkence suçu konusunda nasıl aşılmaz engeller çıkardığını apaçık görüyoruz. Adalet Bakanı'nın "İşkence bir insanlık

suçudur. Tespit edilenler mahkum edilmişlerdir" dediği günlerde, "Behçet Dinlerer'in işkenceden öldürülmesi iddiasıyla açılan dâvada, beş sanık polis memurundan hiçbirinin mahkemeye bile çıkmadığına" tanık oluyoruz. Tunceli'de, aranan kocasının izini sürmek amacıyla, yakınlarda kocasıyla cinsel ilişkide bulunup bulunmadığını saptamak için, karısını doktor muayenesine çıkarmak gibi akıl almaz yöntemler icat eden emniyet örgütü; Dinlerer dâvasında, kendi bünyesinde çalışan sanık polis memurlarını bulup mahkemeye çıkaramıyor. Aynı davadaki tanık polis memurlarının ise, biri Belçika'da biri de İsviçre'de görevli oldukları için, ifadeleri alınamıyor ve avukatların, bunların ifadelerinin Emniyet Genel Müdürlüğü aracılığıyla alınması isteğine karşı, mahkeme başkanı "bunun en az beş sene süreceğini siz de biliyorsunuz" diyor (**Yeni Gündem** 19-25 Ekim 1986).

Yıllar önce bir dernek üyeliği, bir yazı, bir konuşma nedeniyle "güvenlik soruşturması" sonucu, binlerce insanı işe almayan ya da işten atan devlet aygıtı, "işkence yaptığı 4 kişiden üçünün sakat kalmasına, birinin ölmesine neden olmak iddiasıyla yargılanan, 13 ay 20 gün hapis cezasına çarptırılan ve bu cezası infaz edilen Emniyet Amiri Kemal Kartal'ın Sakarya Emniyet Müdürlüğü emrine" atamasını yapıyor. Adalet Bakanı "Hükümet işkence suçuna hoşgörüyle bakmıyor... Muhterem basınımızın işkence meselesinde zaman zaman değişik görüşler ileri sürmesi kendi toplumumuz, kendi insanımıza karşı haksızlıktır" derken, Kemal Kartal dâvasında yargı, bir kişinin ölümüne, üç kişinin sakat kalmasına neden olan işkenceciye 13 ay 20 günlük bir cezayı uygun görüyor; infaz, suçluyu sadece 5 ay hapse atıyor ve adaletin eli-kolu olan emniyet aygıtı, "bu cezanın memuriyete engel olmadığını" ileri sürerek adı geçeni yeniden göreve atıyor. İş bu kadarla da bitmiyor; aynı olayda basına bilgi verdiği iddia edilen "Eskişehir Emniyet Müdürlüğü kadrosunda görevli polis memuresi 34 yaşındaki Nurhan Varlı, Emniyet Genel Müdürlüğü Disiplin Kurulu'nun 1986/169 sayılı kararı ile meslekten ihraç ediliyor" (**Hürriyet** 18 Kasım 1986).

Daha birçok örneği sıralanabilecek bu olaylar iki türlü yorumlanabilir. Dışa dönük basın açıklamalarında işkence suçunu mahkûm eden yöneticilerin ya bu mekanizmayı önlemeye gücü yetmiyor ya da önlemek istemiyorlar. Türkiye'de Devlet otoritesinin, kendi aygıtını bireysel çıkar ilişkilerinin söz konusu olduğu alanlarda yeteri kadar denetleyemediği öteden beri bilinir. Ancak bizde devlet memurunun, otoritenin gizli ya da açık desteği olmadan, hiçbir bireysel maddi çıkar söz konusu değilken, yasaları çiğneyerek bir yurttaşına eziyet etmeyi hatta onu öldürmeyi göze alması mümkün değildir. Sıkıyönetim dönemlerinde sorgulamalar yapan ve adı mahkeme zabıtlarına "kontrgerilla" diye geçen ünlü örgütün bile, düpedüz emir-komuta zinciri içinde çalışan görevlilerden ibaret olduğu, eski sıkıyönetim sorumlularından bazı emekli generallerin kendi ifadelerinden anlaşılmıştır.

İşkenceyi Devlet Güvenlik Kuvvetleri içinde, "suç işlemeye eğilimli" bazı "dengesiz" kişilerin, kontrol edilemeyen bireysel uygulamaları gibi kabul etmekse büsbütün tutarsız bir açıklamadır. İşkencecinin toplum dışı bir tür "ruh hastası" kimliğine sahip olduğu yolundaki anlayışların hiçbir bilimsel temeli yoktur. İşkence ruhsal rahatsızlık üretir ama ruhsal rahatsızlık, işkenceci üretmekte belirleyici neden değildir. Mahkeme tutanakları ve basında çıkan polis ifadelerinden, sonradan başı derde giren işkencecilerin, adeta ödüllendirilmeyi beklerken, haksızlığa uğramış gibi bir psikoloji içine girdikleri anlaşılmaktadır. Siyasi otoritenin, basının, TRT'nin "Komünist", "Hain" ve "Eşkiya" diye nitelendirdikleri siyasal suç sanığı, onların gözünde belirli yasal hakları ve güvenceleri olan bir insan değildir. Görev hiyerarşisi ise, sanıktan bir an önce senaryoya uygun itiraflar alınmasını beklemektedir. Görev yerinde modern elektrikli cihazlar, falaka, cop v.b. araçlar hazırdır. Bu tabloya bir de sorgucunun kişiliğini, kültür düzeyini, koşullanmışlığını ve hedefini şaşırmış öfkesini katarsak, siyasi suç sanığına insan muamelesi yapmasını beklemenin fazla iyimserlik olacağını daha iyi kavrarız. Sadece bizim toplumumuzda değil, otoritenin özgür bireysel iradeye egemen olduğu her toplumda, işkence uygulayacak dengeli, uyumlu, binlerce "iyi aile babası" bulabilirsiniz. Bu otorite siyasal olabileceği gibi, dinsel ya da geleneksel de olabilir. Psikoloji alanında yapılan deneysel çalışmalar, siyasal ya da dinsel güç otoritesinin egemen olmadığı Batılı toplumlarda da, bilinçsiz ve bağımlı kişilik yapısı nedeniyle, bu kez başka güç odaklarının otorite haline dönüşerek, özgür bireysel iradeyi kolaylıkla silebileceğini göstermiştir. Uygar diye adı çıkmış Batılı toplumlarda, devletin göz yumması halinde, herhangi bir güç odağının en canavarca işkenceleri uygulayabilecek yüzlerce insan bulması işten bile değildir. Ne var ki, bu toplumlarda birey, devlet karşısında bizdeki kadar savunmasız değildir. Devlet göz yumsa bile, haksızlığa uğrayan, ya da işkence gören bireyi savunacak, gerçekten bağımsız mahkemeler ve özerk baskı kurumları bulunabilir.

Çağımız henüz dünyanın hiçbir yerinde haksızlık etmeyi, ezmeyi, işkence yapmayı ve öldürmeyi kabullenebilecek insan türünü tümüyle yok edemediği gibi, tek tek bireyleri, bir başkasının uğradığı haksızlık karşısında korkmadan isyan ederek, güçlü bir kamu vicdanı oluşturabilecek erdem düzeyine de ulaştıramamıştır.

O halde nereden bakarsak bakalım, bu insanlık dışı uygulamanın sorumluluğunun, dönüp dolaşıp devlet aygıtına dayandığını kabul etmek zorundayız. Hele yukarıda belirttiğim gibi "güçlü" devlet imgesinin neredeyse kutsallaştırıldığı bizim toplumumuzda, devletin "işkence yasalara göre suçtur, dileyen mahkemeye başvurabilir" diyerek, sorumluluktan sıyrılması hiç mümkün değildir.

Devletin emniyet örgütü, işkence sanığını mahkemeye çıkarmıyorsa, işkence suçlusunu yeniden göreve atıyorsa ve bir mahkeme başkanı ifadelerin alınmasının bile "beş yılda" bitmeyeceğini itiraf ediyorsa, Devlet işkenceciye arka çıkıyor demektir.

Siyasi otorite, "resmi ideoloji"ye ters düşen görüşleri "vatan hainliği" ile suçluyorsa, "devletin emir kulu" olarak koşullandırdığı güvenlik güçlerine, "siyasi suçluya işkence yapılabilir" yolunda en azından cesaret veriyor demektir. Yönetim, idam hükümlüleri için "onları asmayıp da besleyelim mi?" diyorsa, güvenlik görevlilerine ve cezaevi sorumlularına "infaz" çağrısı yapıyor demektir.

Öyleyse toplum olarak alnımıza kara bir leke gibi yapışan işkenceyi ortadan kaldırmanın yolu "yasal" değil "siyasal"dır. Politik ufukları "piyasa ekonomisi"nden öteye geçmeyen sözde liberaller, demokrasiyi siyasal haklarının geri verilmesinden ibaret gören günümüzün demokrasi havarileri, kendi dışındaki solu çizgi dışı kabul eden sosyal demokratlar, dünyanın her demokratik ülkesinde legal örgütlenme hakkına sahip olan siyasal görüşleri içlerine sindiremediği sürece işkencenin dolaylı suç ortaklığına devam edeceklerdir. ■

İllüstrasyon ● Uğurcan Ataoğlu

"24 OCAK EKONOMİSİ"NİN "RASYONEL"İ

Günümüzde Türkiye ekonomisindeki tekelciliğin eriştiği boyutlarda ekonomiye müdahaleyi daha azaltmak, yani 'ekonomiyi liberalleştirmek' istense de yapılabilecek, fiilen uygulanabilecek bir şey değildir.

24 Ocak kararları Türkiye ekonomisinde dönüm noktası olarak değerlendiriliyor. "Kararlar"ın alındığı tarihte Başbakanlık Müsteşarı olan ve kendisini "kararlar"ın kotarılmasının, daha sonra da uygulanmasının başlıca sorumlusu, bir diğer deyişle "24 Ocak Ekonomisi"nin "mimarı" olarak takdim eden Başbakan Turgut Özal, bu kararlar sayesinde Türkiye ekonomisinin *"yapısal"* bir değişiklik geçirdiğini iddia ediyor. Özal'ın "yapısal değişiklik"ten kastı ekonominin "liberalleştirilmesi". Buna göre devletin ekonomiye müdahalesi asgariye indirilecek, pazar ekonomisinin doğal işleyişi için gerekli ve elverişli şartlar sağlanacak, böylece uzunca sayılmaması gereken bir sürede (Özal "en çok 4 yıl" diyordu.) ekonomi istikrara kavuşacak ve daha sonra da liberal ekonominin kuralları doğrultusunda hızla gelişecekti.

"24 Ocak kararları"nın alındığı tarihten bu yana yaklaşık 7 yıl, "kararlar"ın gerektirdiği politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmelerinin fiilen imkan dahiline girdiği 12 Eylül 1980 tarihinden bu yana ise 6 yılı aşkın bir süre geçti.* Yani "24 Ocak ekonomisi" 4 yıldan hayli uzun bir süredir yürürlükte. Ama Türkiye ekonomisi bir türlü vaad edilen "istikrar"a kavuşmuş değil. Enflasyon hızı yüksekliğini koruyor, dış ticaret açığı büyümeye devam ediyor, kalkınma hızı mütevazi yüzdeleri aşamıyor, yatırımların önü açılmıyor, toplam dış borç miktarı artıyor ve ilh... Önümüzdeki dönemde de saydığımız -ve saymadığımız- ekonomik göstergelerde düzelmeler olacağının bir belirtisi yok. Dolayısıyla ekonominin istikrara kavuşturulmasını öngören "24 Ocak politikası" varlığını koruyacak gibi gözüküyor. Böylece tanımı ve işlevi gereği geçici olması gereken "istikrar programı" *kalıcı* bir niteliğe bürünüyor. Bir istikrar programı kalıcılaşıyorsa bunun anlamı o ülkede ekonomideki *istikrarsızlığın da kalıcılaştığıdır.* Bir başka deyişle "24 Ocak kararlarına sadığız ve bunları uygulamayı sürdüreceğiz" demek bu kararların, ekonomide istikrarı sağlamak bir kenara, istikrarsızlığı devamlı yeniden ürettiğinin ve üretmeye devam edeceğinin itirafı demektir.

"Hayali ihracattan vurgun vurmak veya 'benim mercedesim daha pahalı' yarışmasına girmek, Türkiye'de hiçbir zaman bu kadar serbest olmamıştı."

İstikrarsızlığın kronikleşmesi

"24 Ocak kararları" doğrultusunda Türkiye ekonomisi "yapısal" bir değişikliğe uğratıldı ise bunu "ekonominin liberalleşmesi"nde değil, *istikrarsızlığın kronikleşmesinde* aramak daha doğru olur. Gerçi istikrarsızlık da Türkiye ekonomisi için yeni bir olgu değildir. Hatta denilebilir ki, en azından İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonomide istikrarsızlık Türkiye'nin başta gelen meselelerinden birisi olmuştur. Ama yine de -hiç olmazsa sermaye sahipleri açısından- 50'li, 60'lı ve 70'li onyılların bir kısım dönemleri istikrar göstermiştir. Şimdi ise böylesi dönemler Kaf Dağı'nın ardında gibi görünüyor. Türkiye ekonomisinde "yapısal" bir değişiklik söz konusu ise, bu olsa olsa eskiden arada bir de olsa gelen istikrarın artık hayalden öteye geçmeyeceği bir ekonomik yapıya ulaşılmış olmasıdır.

"Ekonominin liberalleştirildiği" iddiasına gelince bunun ne kadar gerçeklik payı taşıdığı söz götürür. Bugün devlet, 24 Ocak 1980 öncesi ile kıyaslandığında ekonomiye belki de daha fazla -ki çoğu ekonomistin görüşü bu doğrultuda- müdahale ediyor. Bu müdahalelerin liberalleşmenin önünü açtığı iddia edilecekse, bu ne "önünü açma"nın sınırsızlığı, ne de liberalleşmenin esprisiyle bağdaşır. Zaten günümüzde Türkiye ekonomisindeki tekelciliğin eriştiği boyutlarda ekonomiye müdahaleyi daha azaltmak, yani "ekonomiyi liberalleştirmek" istense de yapılabilecek, fiilen uygulanabilecek bir şey değildir. İktidarda kim olursa olsun devlet, günümüz Türkiye'sinde ekonomiye müdahale etmek, eğer ekonominin istikrara gerçekten kavuşturulması söz konusu ise bu müdahaleyi daha da yüksek dozda yapmak zorundadır.

Ama "ekonomide liberalleşme"den kasıt kısa sürede yükünü tutma imkanlarının Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde görülmediği ölçüde bollaşması ve buna paralel olarak lüks ve fuzuli tüketimin alabildiğine azması ise o zaman bu iddianın doğruluğu en ufak bir kuşku götürmez. Örneğin hayali ihracattan vurgun vurmak veya "benim mercedesim daha pahalı" yarışmasına girmek Türkiye'de hiçbir zaman bugünkü kadar *serbest* olmamıştı.

Aslında istikrarsızlığın kronikleşmesini de ekonomide yapısal bir değişiklik olarak görmemek gerekir. Çünkü istikrarsızlık mevcut ekonomik yapının, Türkiye kapitalizminin onmaz hastalıklarından sadece birisidir. Ekonomideki sancının, genel bunalımın menşei bu yapının kendisidir. Bu yapı, yani Türkiye ekonomisine öz ve biçim kazandıran üretim ilişkileri -ve bunların içinde bilhassa tayin edici öneme sahip kapitalist metropollere bağımlı, tekelci ilişkiler- varlıklarını korudukları sürece ekonomideki istikrarsızlığın üstesinden gelinmesi ihtimali son derece zayıftır.

▲ *IMF Başkanı Larosiere "bir kuş tutmuş..."*

Öyleyse "24 Ocak ekonomisi"nde neden ısrar ediliyor? Böylesine başarısız olan, en azından onu uygulayanların başlangıçta ilan ettikleri hedeflere ulaşılmasını aradan 7 yıla yakın bir süre geçtiği halde mümkün kılmayan -ve bu gidişle de mümkün kılacağa benzemeyen- bir ekonomi politikası niçin hâlâ daha ısrarla savunuluyor ve sık sık "24 Ocak'ın prensiplerinden dönüş olmayacağı" vurgulanıyor? Neden bu ekonominin başka "alternatifi" olmadığı, "tartışılmaz bir mutlak" kesinliği ile ileri sürülebiliyor ve sosyo-ekonomik formasyonda nitel değişikliklerden yana olanlar dışında kimse de çıkıp gerçekten dişe dokunur bir alternatif getiremiyor? "Yegane çözüm" olduğu ileri sürülen "çözüm"ün çözüm olmadığını hayatın kendisi kanıtladığına göre hâlâ daha bu yolda ısrar ediliyorsa bunun bir "hikmet"i olması gerekmez mi? •

Gerekir ve vardır da.. Ama bu "hikmet"i

isterseniz "24 Ocak ekonomisi"nin *rasyoneli* diyelim buna "24 Ocak kararları"nı kotaranların ve uygulayanların iddialarında değil-ki olmadığını gördük-"24 Ocak ekonomisi"ni *dayatanların* amaçlarında ve bizzat bu ekonominin işleyiş mekanizmasında bulabiliriz.

1970'li yılların panoraması

"24 Ocak ekonomisi"nin "rasyoneli"ni görebilmek için 1970'li yılların sonuna doğru Türkiye ekonomisinin panoramasını, çok kısaca hatırlatmakta yarar var.

1970'li yılların ortalarında Türkiye sanayii canlı ve hareketli bir dönem yaşıyor. 12 Mart döneminden çıkışta Merkez Bankası rezervleri geçmişte hiç erişilmedik miktara ulaşmış. Buna özellikle işçi dövizlerinin sağladığı imkan eklenince sanayi yatırımları büyük teşvik görüyor. Ve daha sonraları işadamlarımızın "altın çağ" diye adlandıracakları bir dönem başlıyor.

Özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısında ilk "büyük" atılımını yapan özel sektör sanayiinin başlıca özelliği *montajcılık*tı. 1970'li yıllardaki özel sektör yatırımlarında da bu olgu varlığını koruyor. Sanayide üretilen malların üzerinde "Türk Malı" damgası var ama üretimde kullanılan ithal malı ham madde ve ara malların maliyetteki oranı çok yüksek, bazı hallerde yüzde 80'lere, hatta yüzde 90'lara ulaşıyor. Bu hammadde ve ara malların ağırlıklı bölümü ise Batı'nın metropollerinden veya onların kontrolündeki mihraklardan ithal ediliyor. Öyle ki, bu ithalattaki aksamaların sanayi üretimini son derece olumsuz yönde etkilememesi mümkün değil. Kısacası sanayi, hem döviz imkanlarına, hem de kapitalist metropollere sıkı sıkıya bağımlı.

Türkiye sanayiinin ikinci önemli özelliği *iç pazara yönelik* bir yapıya sahip olması. Bu durum, "yerli sanayinin korunması" gerekçesiyle bilerek seçilmiş bir tercihin sonucu. Dış pazarlar adeta kurtlar sofrası ve Türk sanayi ürünlerinin -isterse büyük oranda ithal girdileri ihtiva etsin- bu pazarlarda rekabete girmesi imkansız denecek kadar zor. Üstelik kalitenin yanısıra itinalı ambalaj, nakliye, pazarlama v.b. ilave denebilecek "külfetleri" var dış pazarın. Oysa gümrük duvarlarının güvencesi altında, kalite, ambalaj, pazarlama v.b. konularda fazla külfetlere girmeksizin, üstelik ihracatın gerektirdiği formalitelere de lüzum kalmaksızın iç pazarda, yine iş adamlarının deyişiyle *"yok satmak"* mümkün. Tabii, böyle yapısallaşan bir sanayinin ürünlerinin iç pazarda devamlı müşteri bulması lazım. Bu problemin çözülmesi de 1970'li yıllarda gelir bölüşümünde, son derece adaletsiz olan eskilere nisbetle olumlu denebilecek (ücretlerin ve aylıkların milli gelir içinde en yüksek oranlara bu dönemde ulaştığını hatırlayalım) gelişmelerle sağlanıyor.

Sanayinin bir başka özelliği ise *tekelci* yapıda olması. Bu yapı nedeniyle iç pazarda rekabetin belirleyici rol oynamaması, imalatın kalitesinin yükseltilmesi doğrultusunda kaygı ve girişimlere yol açmadığı gibi malların fiyatlarının da, kârı azamileştiren seviyelerde belirlenmelerini mümkün kılıyor.

Ana hatlarıyla böyle yapısallaşmış bir ekonominin Türkiye şartlarında uzun sayılmayacak bir dönemde bunalıma düşmesi kaçınılmazdı. Çünkü hem sanayinin, hem de yeni yatırımların gerektirdiği döviz miktarı gün geçtikçe kabarıyor, buna karşılık döviz getirici kaynaklar ya yerinde sayıyor, ya da daralıyorlardı. 1970'li yılların ikinci yarısının ortalarına gelindiğinde Batılı metropollere alabildiğine bağımlı Türkiye ekonomisi de hemen hemen karaya oturmuştu. Zamanın Başbakanı "70 sente muhtaç" kalmış olmaktan yakınıyordu.

Döviz getiren başlıca kaynak olması gereken ihracatın ağırlığını hâlâ daha tarım ürünleri teşkil ediyordu. Bunların ihracında ise ithalattaki artışı karşılayacak bir artış söz konusu değildi ve olamazdı da.

Süleyman Demirel "tüylerini yolmuş.."

Dış ticaret açığının kapatılmasına yardımcı olan öteki döviz kaynakları da zamanla yetersiz kalmaya başladılar. İşçi dövizleri başlangıçta can kurtaran simidi işlevi görmüştü. Ancak bir noktadan sonra işçi dövizleri de yetersiz kaldılar.

Diğer döviz kaynaklarından turizm geliri, net girdi söz konusu olduğunda çoğunlukla eksi bilanço veriyordu. Dış müteahhitlik hizmetlerinin ise dişe dokunur bir döviz kaynağı olamayacağı anlaşılıyordu.

Sonuçta döviz ihtiyacını gidermek için tek bir çare kalıyordu: *dış borçlanmalara hız vermek.*

Özellikle kalkınmakta olan bir ülke için dışardan sağlanacak kredilerin hayati önemi olduğu bilinir. Bu krediler elverişli şartlarda alınırlar ve yerinde kullanılırlarsa, ülkenin kalkınmasında inkâr edilemeyecek katkıda bulunurlar. Öyle ki, bu kredilerin kullanılması sayesinde, hem ülke döviz açığını kapatabilsin, hem de ekonomi, kredilerin ana para ve faizlerini vaktinde geri ödeyebilecek bir yapısallaşma doğrultusunda gelişsin.

Oysa 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye, şartları en elverişsiz ve ağır olan kredilere dahi "yılana sarılır" gibi sarılıyordu. Bu tür döviz imkanları en yararlı olabilecek doğrultuda değil, döviz deliğini kapamak için son derece savruk bir biçimde kullanılıyordu. Bunun sonucunda da Türkiye'nin dış borçları hızla kabarıyordu. Ve asıl önemlisi, Türkiye ekonomisi bu borçların geç de olsa geri ödenebileceği bir gelişme perspektifini hiç mi hiç göstermiyordu. İşte "24 Ocak kararları"nın alınmasının ve uygulamaya konulmasının rasyonelinin temelinde vatan başlıca olgu budur.

"24 Ocak"ın esas mimarının Uluslararası Para Fonu (IMF) olduğu biliniyor. IMF'nin ise sadece Türkiye için değil benzer durumdaki her ülke için belli bir reçetesi olduğu da biliniyor. Bu reçetenin hedefi dış borçlanması açmaza girmiş olan ülkelerin dış borçlarını geri ödeyebilecek bir politikaya zorlanmaları. Burada da IMF'yi ilgilendiren ilk başta kreditörlerin çıkarları. Ama kimi IMF karşıtı kişilerin sandıklarının aksine, ülkenin özgül şartları, ekonomik durumu, hangi uygulamalara gidilirse dış borç meselesinin çözümünde gelişmeler olabileceği vb. konular da IMF'yi ilgilendiriyor. Çünkü IMF'nin reçetesi kalkınmakta olan ülkeyi Batı'nın metropollerine daha sıkı bağlanmayı da içeriyor.

IMF'nin önerileri nelerdi?

1970'lerin sonuna gelindiğinde IMF'nin Türkiye'ye önerdiği ekonomi politikasının özeti şuydu: "Madem ki dış kaynak problemini çözemiyorsun, borçlandıkça daha borçlanıyorsun, öyleyse dış ticaret açığını kapat, bunun için de ihracatını artırabilirsen artır ama *ithalatını mutlaka kıs.*"

İthalatın kısılması demek, başlıca, 1) yatırımların asgari düzeye indirilmesi, 2) iç pazara yönelik sanayi imalatının -ve bir ölçüde hizmetlerin- azaltılması demek. Çünkü döviz harcamaları en çok bu iki alanda yoğunlaşıyor. Özellikle de sanayide kullanılan ithal malı makina teçhizat, hammadde ve ara mallar ithalatın ağırlıklı bölümünü oluşturuyor.

1970'li yılların sonuna gelindiğinde yatırımlar zaten asgari seviyede seyrediyordu. Dış kaynak yetersizliğinden pek çok proje ya yarım kalmış, ya da hepten terkedilmiş durumdaydı. Kısacası yatırımları daha da kısmak suretiyle yapılabilecek döviz tasarrufu fazla önem taşımıyordu. Bu durumda iç pazara yönelik sanayi imalatının kısılması daha da önem kazanıyordu.

İç pazara yönelik imalatın azaltılması için iç pazardaki talebin kısılması lazımdı. Bunun da zorunlu şartı iç pazardaki alım gücünün düşürülmesiydi.

Alım gücünün düşürülmesinin yollarından birisi yüksek fiyat politikası izlenmesi olabilirdi. Nitekim "24 Ocak kararları"ndan ilk uygulamaya konanlar KİT ürünlerine getirilen astronomik zamlar olmuşlardı.

Ancak yüksek fiyat politikası tek başına yetmezdi. Nitekim yetmiyordu da. 1977'nin ikinci yarısından sonra başlayan, o döneme kadar görülmedik fiyat sıçramaları sonucunda enflasyon başını alıp gitmişti. Döviz kıtlığı yüzünden fabrikalar peyderpey paydos edecek duruma gelince "kendi dövizini kendin bul" yoluna gidilmesi sonucunda, döviz için başlangıçta yapılan çifte ödemenin bedeli maliyete katılıyordu ve fiyatlar hızla yükseliyordu. Bunu dengeleyebilmek için, özellikle işçiler, o günlerin şartlarında sendikal haklarını kullanarak toplu sözleşmelerini, enflasyonu iyi kötü karşılayabilecek oranda gerçekleştirebiliyorlardı. Böylece fiyat-ücret spirali, bir ölçüde ücretler aleyhine olarak, hızla tırmanıyordu. Ayrıca döviz eksikliğinden sanayi hayli düşük kapasitede çalışıyordu ve mal arzı azalmıştı. Bu olgu da talebi yükseltici bir faktör olarak rol oynuyordu. Talep yüksek olduğu sürece de sanayideki iç pazara yönelik üretim eğilimi canlılığını koruyordu. Bunun anlamı ise, sanayinin ihtiyacı olan *döviz talebinin* yüksekliğini koruması demekti.

Sanayideki kapasite düşüklüğü dış pazara yönelik imalatın canlandırılması doğrultusunda kullanılsaydı yine dövize ihtiyaç olmayacak mıydı? Elbette olacaktı ama bu döviz ihtiyacı iç pazar için imalâttaki gibi *karşılıksız* olmaktan çıkacaktı ve ihracat yolundan, üstelik katma değerin de eklenmesiyle fazlasıyla geri dönecekti. Ne ki iç pazarda talep yüksek olduğu sürece, iç pazara satmanın önce de gördüğümüz çeşitli avantajları nedeniyle sanayicinin dış pazara yönelmesi mümkün olmuyordu. İş adamlarımız istedikleri kadar, "ne yapmışlarsa vatana ve millete hizmet ol-

sun diye yaptıklarını" iddia etsinler, sermaye bildiğini okur. Sermayenin ilk bildiği ise kârın azamileştirilmesidir!..

Gelirlerin düşürülmesi

Yüksek fiyat politikası tek başına meseleyi çözmeye yetmediğine göre geriye tek bir çare kalıyordu: *İç pazarda talebi yüksek tutan gelirlerin düşürülmesi*. İşte "24 Ocak ekonomisi"nin bir *rasyoneli* varsa o da bundan başkası değildir.

Bilinir, sanayi ürünleri için başlıca *yığınsal* müşteri şehirler halkıdır, gelir dağılımındaki yerleriyle söylersek başlıca *ücretliler ve aylıklılardır*. Öyleyse ücretler ve aylıklar düşürülmelidir ki iç pazardaki talep de kısılabilsin.

"24 Ocak ekonomisi"nin temel icraatının bu olduğunu bilmeyen kalmadı. Ücretlerin ve aylıkların milli gelir içindeki payının son dönemlerde izlediği seyir bunun kanıtı. 1979 yılında ücret ve aylıkların toplam gelir içindeki payı yaklaşık yüzde 33 iken bu oran 1985'te yüzde 19 civarına düşmüş! (Dünya gazetesi 29 Ocak 1986, Cumhuriyet Gazetesi 23 Şubat 1986)

Ancak hemen altını çizelim, "24 Ocak kararları", o günlerin şartlarında, ücretlerin ve aylıkların iç pazarda yarattıkları talebin IMF'nin istediği oranda kısılmasına yetmezdi. Çünkü işçiler, toplu sözleşmelere enflasyonu karşılayacağını tahmin ettikleri ücret talepleri ile geliyorlardı ve çoğu zaman da istediklerini, yahut istediklerine yakın imkanları elde ediyorlardı. İşçilerin elde ettikleri ücret artışları da diğer aylıklara, özellikle de memur maaşlarına az çok emsal oluyordu. Kısacası iç talebin fiyat artışları yolundan kırılması girişimleri ücretlerin de yükselmesi yüzünden istenen sonucu vermiyordu.

Ancak, biliniyor, 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren durum köklü bir şekilde değişti. İşçiler sendikal haklarından mahrum edildiler ve toplu sözleşmeler Yüksek Hakem Kurulu eliyle bağlanmaya başladı. İşte pek çok işadamı "24 Ocak kararları"nın esas olarak 12 Eylül 1980'den sonra uygulanabilme imkanına kavuştuğunu dile getirirlerken bu olguya işaret ediyorlar.

İç pazardaki talebin kısılmasının bir diğer sonucu da enflasyonun dizginlenmesi olacaktı. Talep kısıldığı ölçüde sanayi mallarına olan tahaccüm de azalacak, böylece fiyatlar bir dengeye kavuşacaktı. Nitekim reel ücretlerde ve aylıklarda meydana gelen olağanüstü düşmeler sonucu, pek çok kimse sadece en zaruri geçim maddelerini alabilir hale geldiler ve gerçekten sanayi ürünlerinin iç pazardaki talebi azalırken enflasyon hızı da 3 haneli yüzdelerden 2 haneli yüzdelere düşmeye başladı. Ne ki enflasyon hiçbir zaman sorumluların "makul ve kabul edilebilir" buldukları seviyelere çekilemedi. Çekilmesi de mümkün değil. Çünkü toplam milli gelirin yarısından fazlasını eline geçiren küçük bir azınlığın akıllara durgunluk verecek lüks ve gereksiz tüketimini teşvik edici vergi politikalarında ısrar edildiği sürece yüksek enflasyon hızlarından kurtulunması imkansızdır.

İç pazardaki talebin kısılması demek, üretim yapısı iç pazara yönelik yapısallaşmış sanayide büyük atıl kapasiteler yaratmak demektir. Oysa sanayicilerin en büyük sıkıntılarından ve şikayetlerinden birisi 1970'li yılların sonuna doğru hızla artan atıl kapasitelerdir. İşte "24 Ocak kararları"nın bir yanı da bu atıl kapasitelerin dış pazara yönelik imalat doğrultusunda kullanılmasını öngörüyordu. Ne ki ihracata yönelik üretime adapte olmak pek çok sanayiciye son derece zor geliyordu. Ancak gene aynı sanayiciler "24 Ocak kararları"nı yerinde buluyorlar ve 12 Eylül

▲ *Turgut Özal "pişirmiş..."*

1980'den sonraki uygulamaları var güçleriyle destekliyorlardı. Özellikle dış pazarlarda rekabet şansı son derece az olanlar iç pazarın daralmasından şikayetçiydiler ama onlar da ücretlerin ve aylıkların düşürülmüş olmasından alabildiğine memnundular. Bu durumda iç pazarın daraltılmasına razı olmaktan ve imalatta ihracata da yönelik tedbirleri almaktan başka çare kalmıyordu. Üstelik "24 Ocak kararları" da ihracatı teşvik edici pek çok unsur getiriyordu.

Bu teşviklerin *başında* ise yine ücretlerde sağlanan indirimler geliyordu. Gerçekten Türk sanayi mamüllerinin dış pazarda kalite açısından rekabete girebilmesi imkansız denecek mertebede zordu. O zaman da kalite eksikliğinden meydana gelen açığın fiyat dü-

---

Prof. İzzettin Önder

Yüksek enflasyonu kaçınılmaz kılan bir bütçe

Günümüz uygulaması ile, orta ve düşük gelir grupları yeterince vergi yükü altında tutulmaktadır. Vergileme açısından diğer gruplara ulaşmak ise, teknik bir sorun olmaktan çok siyasal demokrasi ve tercih meselesidir.

"Bütçeler kaynak ve gelir dağılımı mücadelesinin kamusal arenadaki görüntüsünü oluşturur"

Bütçeler, mekanik ve yansız bakışlarla döneme ait planlanan icraatın mali görünümü olarak kabul edilebilir. Ancak bütçeler bunun ötesinde birer siyasal doküman niteliği taşımaktadır. Bütçelerin siyasal doküman olma özelliği, içerdikleri harcama ve gelir kalemleri bileşiminden kaynaklanmaktadır. Harcama bileşimi, kamusal kaynakların hangi grubun ve ne tür ihtiyaçların karşılanmasında kullanıldığını, gelir bileşimi ise, söz konusu faaliyetlerin finansman yükünün toplumda nasıl dağıtıldığını gösterir. Diğer bir ifade ile bütçeler, genel hatları ile, ekonomi düzeyinde yürütülen kaynak ve gelir dağılı-

mı mücadelesinin kamusal arenadaki görüntüsünü oluşturur.

Gelişen ve kamu hizmetleri ile ilgili bilinç düzeyi yükselen toplumlarda, kamu kesiminin ekonomideki payı giderek yükselir. Bu potansiyel gelişmenin önündeki tek etkili engel, vergi barajıdır. Zira, kamusal karar organları, vergi geliri sağlayabildikleri dozda kamu harcamalarını artırabilirler. Vergi olgusu ise, vergi veren çevreleri iki yönlü ciddi bilinçlenmeye iter. Bunlardan birincisi, kamu kesiminin sınırlarını daraltmak ve/veya hizmetleri kendi çıkar doğrultularında kanalize etmek, ikincisi ise, doğrudan veya sosyolojik bir maske ile gizlenmiş olarak vergi yükünü ekonomik ve politik olarak güçsüz gruplar üzerine yıkmaktır.

Bütçelerin ekonomideki büyüklükleri, gerçekten 1980'li yıllarda düşme eğilimi içine girmiştir. Anılan dönemin başında milli gelirin % 23-24'ü dolayında pay ifade eden bütçeler, son yıllara doğru % 18'lere kadar gerilemiştir. Böylece milli gelire göre giderek daralan bütçelerde harcama kalemlerinin gelişme trendleri oldukça ilginç görülmektedir. Bütçelerde, eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye harcamaları çok düşük bir yer işgal etmektedir. Eğitim harcamalarının 1984-1986 dönemi itibariyle bütçeler içindeki pay ortalaması % 13,9 iken, bu oran 1987 yılı bütçesinde % 11,5'e gerilemiştir. Çok cılız olmakla beraber, aynı olumsuz gelişme sağlık kaleminde de görülmektedir. Zira, sağlık harcamalarının anılan dönem itibariyle bütçelerdeki nisbi payı % 3 olduğu halde, 1987 yılı bütçesindeki pay ancak % 2,8 dolayındadır. Su işleri,

şüklüğü ile kapatılması zorunluğu doğuyordu. Devlet ihracata sağladığı sübvansiyonlarla bu rekabette ihracatçıya yardımcı oluyordu ama bu kadarı yetmiyordu, işte bu şartlarda *düşük işçi ücreti*, ihraç malları üretiminde ve onların dış pazarda alıcı bulmalarında sanayiciye hızır gibi yetişmiş oluyordu.

24 Ocak ekonomisinin başardığı...

"24 Ocak kararları"nın ve bunların güdümünde şekillenen ekonominin kuşkusuz başka veçheleri de var. Ama ona damgasını vuran başlıca motif iç pazardaki talebin kısılması, bunun için de özellikle ücretlerin ve aylıkların düşürülmesidir. İşte "24 Ocak ekonomisi"nin "başardığı" da sadece budur. Ama bu kadarı dahi bu ekonomi politikasının 7 yıldır neden yürürlükte olduğunu ve olmaya devam ettiğini açıklar. Hatta denilebilir ki "24 Ocak ekonomisi" hemen münhasıran bu nedenle yürürlüğe konulmuştur ve yürürlükte tutulmaktadır. Yoksa başta da değindiğim gibi, resmen açıklanan hedeflerine 7 yıl sonunda dahi ulaşamayan bir ekonomi politikasının neden yürürlükte tutulduğunu açıklamak hiç de kolay olmazdı.

"24 Ocak ekonomisi"nin *"resmen"* açıklanan amaçlarının hemen hiçbiri gerçekleştirilemezken, bu politikanın esas mimarı IMF öyle bir ekonomi politikası ile öngördüğü hedefe, yani Türkiye'nin dış borçlarını ödeyebilir bir ülke haline getirilmesine acaba ulaşabildi mi? Yahut da ne ölçüde ulaştı?

Biliniyor, Türkiye'nin dış borçları devamlı yükselen bir trend gösteriyor. "24 Ocak kararları"nın alındığı tarihten bu yana geçen yaklaşık 7 yıl boyunca da dış borçlar azalmadı, arttı. 1979 yılında 13,6 milyar dolar olan dış borç 1985 yılı sonunda 25 milyar doları aştı. ("Dış borçlarımızın görünüşü", Öztin Akgüç, Milliyet, 6 Mayıs 1986) Yani 6 yıl içinde dış borç yükü yaklaşık iki kat arttı. Demek ki Türkiye bu dönemde, borçlandığından, yaklaşık 11 milyar dolar daha az dış borç ödemesi yapabildi. Öyleyse IMF'nin öngörüsü de mi gerçekleşmedi?

Denebilir ki *"IMF'nin öngörüsünün gerçekleşip gerçekleşmediğine kesin karar vermek için bir süre daha beklenmesi gerekir. Çünkü borç meselesi uzun vadelidir. Türkiye bugün borçları artan bir trend gösterse bile bu borçlar sayesinde gelecekte, ekonominin gelişip büyümesi sonucu trend tersine dönecek ve Türkiye borçlarını temizleyecek bir ülke haline gelecektir."*

Ne "24 Ocak ekonomisi"nin mantığı, ne de mevcut ekonomik göstergeler böylesi bir perspektife işaret ediyor. Bu gidişle Türkiye'nin dış borçlarının azalmayıp devamlı artacağı kesin. Ancak bir nokta var: Son dönemlerde Türkiye külliyetli miktarda borç alıyor ama azımsanmayacak miktarlarda borç ödüyor. Örneğin 1985'de ödenen dış borç miktarı 3,9 milyar dolar oldu. Bu yıl ise dış borç ödemelerinin 4,3 milyar doları aşacağı tahmin ediliyor. Toplam döviz gelirlerinin 1/3'ünden fazlası dış borç ödemelerine gidiyor. Bu nedenle Türkiye dış alemde belki de "borçlarına sadık" bir ülke imajı verebiliyor. Öyle olunca da dış kaynaklar, Türkiye'nin dış borçlarının devamlı artmasına bir ölçüde müsamaha gösterip, borç vermekte fazla mahzur görmüyorlar. Basında "Türkiye'nin kredi bulmakta itibar kazanmakta olduğu", "dış borç açısından güvenilir bir ülke haline geldiği" yolunda çıkan haberlerin nedeni bu olsa gerek.

Kaldı ki IMF'nin de Türkiye'nin dış borçlarının devamlı artıyor olmasına, "24 Ocak kararları"ndan sonraki 6 yıl içinde ilave 11 milyar doları aşkın borç yükü yüklenmesine fazla bir itirazı olmadığı görülüyor. Öyleyse IMF'yi esas ilgilendiren "Türkiye'nin dış borçları" meselesi değil miydi?

Hem öyle, hem değil. Bir kere Türkiye kimi Latin Amerika ülkeleri gibi iflas bayrağını çekip dış borçlarını hepten ödeyemez bir ülke haline gelmiş değil. Hayati değeri olan döviz girdilerinin önemli bir bölümünü dış borç ödemelerine ayırıyor. Yani Hükümet IMF'nin güttüğü politikaya uymaya özen gösteriyor.

Ama asıl önemli sorun IMF'nin ne olduğunda. Burada bu konuya girecek değilim. IMF'nin "Batı"nın kontrolünde özellikle de ABD'nin güdümünde olduğu bir sır değil. Yani Türkiye'de olup bitenler Washington'u ne kadar ilgilendiriyorsa IMF'yi de o ölçüde ilgilendiriyor. Böyle olunca "borçlu ülkelerin rejimlerinin ya da problemlerinin değil, sadece borçlarının IMF'yi ilgilendirdiği" görüşü de biraz yüzeysel kalıyor. Yoksa neden IMF Türkiye'nin dış borçlarının devamlı artmasını *anlayışla* karşılasındı. Meğer ki Türkiye'de, ABD'nin ve "Batı"nın onayladığı bir ekonomik sistem geliştirilsin ve meğer ki bu sistemi güvenceye alan bir siyasi rejim oluşturulup konsolide edilsin! ■

Neden IMF Türkiye'nin dış borçlarının sürekli artmasını anlayışla karşılasın? Meğer ki Türkiye'de, ABD'nin ve 'Batı'nın onayladığı bir ekonomik sistem geliştirilsin ve meğer ki bu sistemi güvenceye alan bir siyasi rejim oluşturulup konsolide edilsin."

(*) TÜSİAD'ın eski başkanlarından Ali Koçman 24 Ocak kararlarının 12 Eylül 1980'den sonra "daha ciddi ve daha kararlı" uygulanabileceğini söylüyordu. İSO başkanı İbrahim Bodur "12 Eylül olmasaydı 24 Ocak kararları uygulanamaz ve başarılı olamazdı," diyordu.

---

karayolları, bayındırlık, madencilik v.b. gibi temel yatırımların bütçeler içindeki payları da giderek gerilemektedir. 1987 yılı bütçesinin % 16.9'unu işgal eden yatırımlar, yıllık % 50.5 hızla artan bütçede, ancak yıllık % 41'lik bir artış kaydedebilmiştir.

Bu harcama kalemlerinin göreli olarak boşalttığı yerleri ise, iki önemli harcama kalemi doldurmaktadır. Bunlardan birincisi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın harcaması, diğeri ise borç faiz ödemeleridir. HDTM harcamaları, 1986 bütçe rakamlarına göre, % 56.4 oranında artarak, 1987 yılı bütçesi içinde % 28'lik bir yer kaplamıştır. Özel kesime sübvansiyon, vergi iadeleri ve bazı faiz ödemelerini kapsayan bu kalem, son derece hızlı bir gelişme göstermiştir. Yine aynı şekilde hızlı gelişen bir harcama kalemi de borç faiz ödemelerini içeren, transferlerdir.

Kamu harcamalarının finansman yükünü yönlendirme çabaları, sadece giderek artan dozda ve yüksek faiz haddinde borçlanmaya başvurma politikasının geliştirilmesi yönteminde değil, aynı zamanda vergi gelirlerinin bileşiminde de yansımaktadır. Kamusal finansman yükü göreli olarak dolaylı vergilere ve dolaysız vergiler gurubu içinde de kurumlar vergisine oturtulmaya çalışılmaktadır. Kurumlar vergisi, gelir vergisine oranla çok daha yüksek dozda yansıtılabildiğinden dolayı, bu oranda dolaylı vergi niteliğine bürünmektedir. Bununla beraber, kurumlar vergisinin de dahil edildiği gelirden alınan vergiler grubu, 1987 yılı bütçesinde, konsolide bütçe gelirlerinin % 41.8'ini oluştururken dolaylı vergilerin payı % 44.8 dolayındadır. Her iki grup verginin de gelişme trendi izlendiğinde, birinci grup vergilerin göreli payının giderek azaldığı, ikinci grup vergilerin göreli payının ise giderek arttığı gözlemlenir. Nitekim, 1982-1985 dönemi ortalaması olarak, birinci grup vergilerin göreli payı % 40.5 ikinci grup vergilerin nisbi payı ise, % 30 dolayındadır.

Kamu kesimi harcamalarının finansmanında sadece bütçe gelir kalemlerinde görülen finansman araçları kullanılmamakta, bu gelir kalemlerine hiç yansımayan başka araçlar da kullanılmaktadır. Bu bağlamda en önemli kaynak, kamu personeline yapılan ödemeler mekanizması yolu ile söz konusu personelin vergilendirilmesidir.

Kamu kesiminin yine bir tür dolaylı vergileme yeri olarak kullandığı kaynak KİT'lerdir. KİT mamullerine yapılan zamlar kesinlikle dolaylı vergi niteliği taşımaktadır.

1987 yılı bütçesinde öngörülen gelirlerin sağlanması, ancak hedef olarak saptanmış olan % 20'nin üzerinde bir enflasyon ile söz konusu olabilir. Bu durum da enflasyon, sadece öngörülen vergi gelirlerinin sağlanması koşulu değil, fakat aynı zamanda bu gelirlerin sağlanmaması halinde ortaya çıkacak yüksek bütçe açığının da kaçınılmaz sonucu olarak gündeme gelmektedir. Devamlı ve bol vergi kaynağı sorununu çözemeyen bütçeler aşırı bütçe açığı yaratma eğilimi içine girer.

Enflasyon spiralinin çok ciddi bir halkasını oluşturan kamu kesimi, temel gelir kaynağı sorununu çözmediği sürece, tüm yan yollara rağmen sonu gelmez bir açmaza girmiş olacaktır. Gelir sorunu altındaki bütçede önce fon uygulaması olağan sınırların üzerinde geliştirildi ve böylece bazı hizmetlere özel kaynak ayırımı, bazı hizmetlere ise gereği kadar kaynak ayırmayarak, yapay kaynak yaratma yöntemi yaygınlaştırıldı. Yürütme organına da geniş yetki ve hareket serbestisi sağlayan bu sistem bir yandan bütçe hacmini düşük göstermekte, diğer yandan da kamusal tercihlerin saptanmasını engellemektedir.

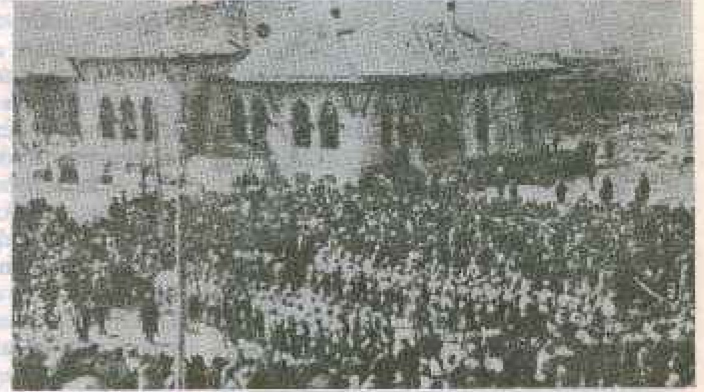
Yoğun gelir sorununun bütçe hacmi ve açıkların gizlenmesi amacı ile geliştirdiği ikinci yöntem, borç anapara tutarlarının borçlanma ve ödeme esnasında bütçede gösterilmemesidir. Örneğin 1987 yılı bütçesinde borç ihtiyacı 920 milyar lira olarak gözükmektedir. Oysa, yine bu dönemde borç anapara ödemeleri de dikkate alınırsa, borç ihtiyacı, yani bütçe açığı takriben 3 trilyon liraya yükselir.

Kamu bütçesinin, ekonomide yaşanan enflasyon spiralinin önemli bir yeniden başlatıcısı olmadan ve yukarıda açıklanan ilke dışı yan yollara sapmadan kamusal işlevlerini yerine getirebilmesi, vergi düğümünün çözümlenmesine bağlı bulunmaktadır. Günümüz uygulaması ile, orta ve düşük gelir grupları yeterince vergi yükü altında tutulmaktadır. Vergileme açısından diğer gruplara ulaşmak ise, teknik bir sorun olmaktan çok siyasal demokrasi ve tercih meselesidir. ■

T.B.M.M. GİZLİ CELSE ZABITLARINDAN

— Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA MİLLET VE VEKİLLERİ

Konya Milletvekili Vehbi Bey: Köylü, onlar gazi biz şehit kuralının karşısında. Bir kere de biz gazi, kasaba eşrafı şehit olsun diyorlar.

Kurtuluş savaşı Türkiye'sinde, ekonominingeriliği, üretimin yetersizliği, nüfusun azlığı, mali olanaksızlıkların sıkıntıları ve savaşın finansmanında büyük güçlüklerle karşılaşıldığı bilinmektedir. Tüm bu olanaksızlıklara karşın, savaş halkın özverisiyle kazanılmıştır.

Azınlıklar dışındaki Anadolu halkı köylüdür, tarımla uğraşmakta ve askerlik yapmaktadır.

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi bir devlet olarak örgütlenmenin adımlarını atmaya çalışmaktadır.

TBMM gizli celselerinde 1921 ve 1922 yılında en çok tartışılan konulardan birisi de memurların sayısının arttırılması nedeniyle yapılan harcamaların fazlalığı, yolluklar ve aylıklardır. Halkın askerlik karşısındaki tutumu ve bunun nedenleri, vergiler nedeniyle milletvekillerince yapılan açıklamalar, dönemin Türkiye'sinin sınıfsal yapısı konusunda ip uçları vermektedir.

Aşağıda, milletvekillerinin konuşmalarından alınan bölümlerle, o dönemin toplumsal yapısından görüntüler verilmektedir.

Aylıklar, yolluklar

1922 yılı bütçesi tartışılırken **Konya Milletvekili Refik Bey** şunları söylemektedir (1): *"Efendiler, çeşitli bakanlıklara seçtiğimiz arkadaşlarımız görevlerini yapmak için çok çalışıyorlar ve örgütçülük hastalığına uğramışlardır. Geçen sene... demiştim ki; efendiler çok rica ederiz, burada Babıali teşkilatını canlandırmayalım. Masalar çoğaltılmasın, biz buraya bir iş için geldik, bu işin etrafında toplandık. Meclis'in durumu, ordunun karargâhı niteliğindedir. Gerekirse yapılması zorunlu olan hizmetleri bizzat kendileri üstlensinler... Bayındırlık, geçen sene altı yüz bin lira Bayındırlığa verilmişti. Kararlaştırdığımız Bayındırlık bütçesi bu sene karşımıza üçbuçuk milyon lira olarak çıkıyor. Ekonomi Bakanlığı kendi bakanlık dairelerine ilişkin örgüt kuruyor. Bu da bir çok parayı gerektiriyor. Maarif öyle, Sıhhiye öyle, öyle öyle ve bu örgütçülük derdi kısmen bizimle de ilgili. Biz de bir takım örgüt hastalığına uğradık. Kazaları liva, livaları il yapmak hastalığına düştük."* Müfit Efendi, bu örgütlenmenin, örgütlerde görevlendirilecek memurların masraflarının karşılanamayacağını söylüyor.

Hakkari Milletvekili Mazhar Müfit Bey, milletvekili ve memur aylıklarına yapılan zamlara karşı çıkıyor: *"Yeni bir hastalık görüyorum: Zam hastalığı... Kendimizden başladık. En ufak memura kadar zam yapalım diyoruz.*

"Arkadaşlar; işte bugün de biz saat birden beri Muvazenei Maliyede toplandık ve bütçedeki 17 milyon açığı kapamanın çaresini düşündük ve bunun için bir takım vergiler teklif edeceğiz ve işlemler duruyor, kabul ediniz diyeceğiz. Biz masrafları azaltmaya uğraşıyoruz. Bir taraftan görüyoruz ki zam, zam, zam... Nereye gidiyorum, ne oluyor Allahaşkına? Dinleyen yok, dertleşelim. Ne oluyor? Biz zaten vergilerin yükü altında ezilen köylüyü, çiftçiyi, sanatkarı bir kat daha ezecek yeni kanunlar getireceğiz. Hâlâ zam, zam..." (2).

Kütahya Milletvekili Ragıp Bey'e göre, halk TBMM üyelerinin aylıklarının arttırılması görüşmelerinden rahatsızdır: *"Daha sonra bendeniz Karahisar'a ve Eskişehir'e gittim. Gezdiğim yerlerde bütün halk rabbena hakkı için Büyük Millet Meclisi'nin bu görüşmesinden nefret edecek derecede şikayetçiydi. Rica ederim aldığımız para yeterlidir ve bu sorunu uzun uzadıya söz konusu etmek uygun değildir."* (3).

Oysa, **Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey**'e göre verilen yolluk ve yevmiyeler yetersizdir: *"Efendim, geçenlerde hatırınızdadır ki yaralılara ameliyat yapmak üzere bendenizi ve diğer iki arkadaşımızı cepheye göndermiştiniz. O zaman biz ödeneklerimizi aldıktan başka günde beş lira harcadık... Eğer efendiler, ikinci bir savaş olur da git derseniz, namussuzum gidersem... Benim çoluğum çocuğum ne yiyecek?.. Aynı zamanda benim de karnım doymalı. Benim ne mecburiyetim var ki araba parası vereyim, o hastaneye koşayım, bu yaralının yanına gideyim?"* (4).

Köylüler askere

Ya yaralananlar, ölenler, yani askere gidenler kimler?

Vehbi Bey (Konya)- *"İkincisi efendiler; köylü yedi senedir, yetmiş senedir, yüz yetmiş senedir kasaba eşrafı namına öle öle usanmış, canı boğazından gelmiş. Onlar, dostlar gazi biz şehit kuralının karşısında. Bu kere de biz gazi, kasaba eşrafı şehit olsun diyorlar."* (5).

Mehmet Şükrü Bey (Karahisarı Sahip)- *"...dert bir değil pek çeşitlidir. Derdin birisi, mesela halkda yeni bir zihniyet uyanmıştır. Ben senin nam ve hesabına ölemem diyor. Sen burada kal, tarlamı zaptet, servet ve rahatlık sahibi ol, ben de öleyim, bu olamaz diyor. Bu önemli toplumsal devrimdir, özellikle avam halk bunu anlamıştır* (Gürültüler).

"Mesele o kadar basit değildir ve her halde gerçekliği ve niteliği anlaşılmalıdır (Doğru, doğru sesleri).

"Vatanın yararı gibi yükü de ortakdır. Zenginler, Kuvayı Milliye adı altında toplanarak halka, ahaliye, köylüye vergi yüklemek suretiyle halkı bıktırmışlardır. Köylü; zenginler kesesini dolduruyor diyor. Yahut Müdafaai Milliye'de bulunan adamlar birer birer suretle tarafını bularak askerlikten kaçıyor diyor.

"Halkın kuvvetini ikiyüzlülük yapmadan halkın eline vermelidir. Halkı hakim kılmak suretiyle ülkenin kurtulması muhakkaktır.

Bunda hamiyet gösteremezsek felaket bize çok yaklaşmıştır. Felaket mukadder ve muhakkaktır. Halkın kuvvetini, halkın iradesini hakim kılmak suretiyle mütegallibelerin (derebeylerinin), böyle üstün gelmiş kişilerin elinden işi kurtarmalıdır. Halk hakimdir diyoruz. Fakat onu söz olarak söylüyoruz ve halka da onu vermekten çekiniyoruz." (6).

Vehbi Bey (Karesi)- *"Bir de firardan bahsolundu, elbiselerini giyen firar ediyor denildi ve bu mesele de bir çok kez söz konusu oldu. Acaba bunun sebebi nedir? Bunun başlıca sebebi; bendeniz sanırım ki, zengin çocuklarının soba başında, fikara çocuklarının dağ başında kalmasıdır. Bu nedenle asker alma dairelerinde ve ev kapılarında emirber diye alıkonulan zadegân evladı, benimle beraber dağa çıkmaz ve düşman karşısında yaşamazsa, askeri cephede durdurmak mümkün değildir."* (7).

Vergiler, harcamalar

Askere köylü çocukları, fıkara çocukları giderken vergileri kimler vermektedir?

Hacı Bekir Efendi (Konya)- *"Bundan 15-20 gün önce ağnam* (koyunlar, keçiler) *resmine zam yaptık. Bu yüzden çarşıya çıkınız da bakınız; kesilen koyunlar hep dişi koyunlardır. Millet para bulamadığı için döl için bıraktığı koyunları getirip satıyor.*

"Efendiler 15 milyon ahalimiz var. Nüfus başına bir koyunumuz bile yoktur. Olanı da biz bitirmekteyiz. Efendiler, köylü 1918 senesinde 35 kuruşa aldığı buğdayı 1919'da 15 kuruşa sattı. Geçen sene 15 kuruşa buğday aldı, bu sene 5 kuruşa satıyor. Halbuki bu sene, -incelettirdik- ürün bire 4 ve 5'den fazla olmamıştır. Bu sene tüm çiftçi tümüyle kesesinden yemiştir, kesesinden zarar etmiştir. Rica ederim, hiç olmazsa altlarına bir yatak, üstlerine bir yorgan, başaltlarına bir yastık, yazın güneşte, kışın karlarda kendilerine bir kepenek bari koyalım. Millet bitmiştir." (8).

Hasan Bey (Bütçe Encümeni M.M.) (Trabzon)- *"Fakat esas itibariyle bir kişisel kanı olmak üzere arzedeyim ki ülkemizde mükellefiyet itibariyle en muaf mükellefiyete mazhar olan sınıf ticaret yapanlardır* (Yok, yok sadaları). *Bendeniz arzedeyim efendim. Kazanç vergisinin incelenmesi sırasında vardığım sonuç, mesela, beş bin kuruş kazanç vergisiyle mükellef olan ticarethanenin sayısı yüzde beşe varmaz. Bunun yüzde ellisinin kazanç vergisi yüzde beş oranındadır. Ticarethaneler kazanç derecesi itibariyle ne kadar büyük olursa olsun... Beş bin lira, on bin lira kazanan adamların Devlete şimdiye kadar kazanç vergisi olmak üzere verdiği para altı yüz kuruşu geçmemektedir. Geçen sene zammettiğimiz vergiden dört yüz lira, beş yüz lira kazanç vergisi veren sınırlı, son derece sınırlıdır.*

"Bir de tarımla uğraşanlar sınıfının ve öbür mükellef sınıfının mükelleflik derecesiyle karşılaştıracak olursak hiç kuşkusuz şu sonuca ulaşırız. Asıl gene hizmetleri sırtında çeken köylü sınıfı yüzde on oranında vergi veriyor." (9)

Toplanan vergilerin nasıl harcandığını merak edenler de var.

Vehbi Efendi (Konya)- *"Milletin paraları alınıyor, fakat nereye gidiyor"... "Şimdi paşa hazretlerine bilmediğim için soruyorum. Dillizadelerden bir kumaş alındı. Bu kumaşın metresi 50-60 kuruş olduğu halde yüz seksen... Şimdi beyefendiler bunun üzerinde birçok ağız kavgaları çıktı. Ne oldu, ondan haberim yok."* (10)

▲ **Meclis ve Locası.** Gizli oturum zabıtlarında boşluklar var. Zabıt hatası mı yoksa gizlilikte ısrar mı?

Peki, tüccarlar paraları ne yapıyorlar?

Ali Şükrü Bey (Trabzon)- *"Ülkedeki tüccarlar bütün paralarını İstanbul'a, bankalara gönderdiler."* (11).

Oysa, kalkınmak gerekiyor. Kalkınma için gerekli sermaye nereden bulunacaktır?

Ali Şükrü Bey (Trabzon)- *"Ülkemizde bu gibi işleri yabancı sermaye olmaksızın başarmak, ülkeyi bayındır etmek ve geliştirmek bugünkü durumumuzla olabilir değildir."* (12).

Siverek Milletvekili Mustafa Lütfi Bey ise başka bir bakış getiriyor. **Elaziz Milletvekili Hüseyin Bey**'in *"Kadri Efendi'ye gelince: Sizi namusumla temin ederim, erbabı ciddiyettendir ve inşallah kendisini gördüğünüz zaman hepiniz memnun olacaksınız."* (13) sözleriyle sunduğu Kadri Efendi'nin Meclis'e alınıp alınmaması görüşülürken Mustafa Lütfi Bey şunları söylüyor: *Bendeniz Kadri Efendi hakkında geniş bilgi verdim. Bendeniz diyorum ki madem ki halka doğru gidiyoruz ve Meclisimizi Halk Meclisi yapmaya çalışıyoruz. Bunlar mütegallibedir.* (Gürültüler, sözünü geri al sadaları) *Ben sözümü geri alamam. Bu inkılaba yaraşmaz. İhtilal hükümetine kapitalist giremez* (Gürültüler)" (14). ■

---

(1) Yirmi Dokuzuncu İnikat, 5 Mayıs 1922, İkinci Celse, içinde: TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. 2, s. 56, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985

(2) Yüzotuzbirinci İnikat, 8 Ocak 1922, Üçüncü Celse, içinde: a.g.e. s. 315

(3) Yüzotuzbirinci İnikat, 8 Ocak 1922, Üçüncü Celse, İçinde: a.g.e. s. 313

(4) Yüzotuzbirinci İnikat, 8 Ocak 1922, Üçüncü Celse, içinde: a.g.e. s. 312

(5) Yirmisekizinci İnikat, 5 Temmuz 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e. C. 1, s. 87

(6) Yirmisekizinci İnikat, 5 Temmuz 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e. C. 1, s. 88-89

(7) Seksenyedinci İnikat, 21 Ekim 1921, Üçüncü Celse, içinde: a.g.e. C. 1, s. 195

(8) Yüzotuzbirinci İnikat, 8 Ocak 1922, Üçüncü Celse, içinde: a.g.e., C. 1, s. 316

(9) Yirmidokuzuncu İnikat, 5 Mayıs 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e., C. 2, s. 53-54

(10) Yirmidokuzuncu İnikat, 5 Mayıs 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e., C. 2, s. 60

(11) Yirmidokuzuncu İnikat, 5 Mayıs 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e., C. 2, s. 62

(12) Adı geçen konuşma

(13) Doksansekizinci İnikat, 15 Kasım 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e., C. 1, s. 229

(14) Doksansekizinci İnikat, 15 Kasım 1921, İkinci Celse, içinde: a.g.e., C. 1, s. 229

SENFONİ

Müzik, ancak senfoninin mükemmelliği ile icranın mükemmelliği bütünleşirse kitleleri saracaktır.

Siyaseti sınıfların çıkarlarını ifade ediş biçimi olarak tanımlamak mümkün. Bu yüzden de sınıflar, tarihe karışmadan önce siyasetin ortadan kalkması düşünülemez. Ama egemen olan, egemenliği altındakini bağımsız siyaset yapmaktan alıkoymaya hep çalışagelmiştir. Sömürünün sürdüğü sınıflı toplumlarda, egemenlik altındaki temel sınıfın varlığı -zaman zaman hepten inkar edilmek istense bile- ortadan kaldırılamayacağına göre, onu bağımsız siyasetten yoksun bırakma çabasının en geçerli yolu örgütlerini ve sözcülerini etkisizleştirmeye çalışmaktan geçiyor. Elbet bu çaba egemenlik altındaki sınıfı siyaset yapmaktan alıkoymuyor, ancak bunu zorlaştırıyor ve etkisini daraltıyor.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde de, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın geri kapitalizmlerinde de işleyen bir mekanizma bu. Ama elbet biçimler farklı oluyor. Geniş kitlelerin tebaa olmaktan çoktan kurtulduğu ve demokratik hakların uzun mücadelerle kazanıldığı ülkelerde iletişim ağının ustalıklı kullanımı gibi inceltilmiş yöntemler öne çıkarken, geri ülkelerde, egemenlik altındakileri açık siyasetten yoksun bırakma çabası çok vahşi biçimler alıyor. İlk hedef, emek gücünü satarak yaşayan insanların siyasi ve sendikal örgütleridir. Ardından ülkenin entellektüel yaşamını tahrip etmek gelir.

Siyaset üretmenin açık yolları kendisine kapatılan sınıf, sınıf olduğunun farkında olmaktan ve çıkarlarını savunmaktan vazgeçmedikçe başka yollar bulur ve kullanılır. Ama elbet bu yollar etkisi az ve kullanımı zor patikalar, ya da daha iyi bir deyimle dar geçitlerdir. Kullanmakla — haklı olarak — ısrar edenler bu kullanımın bedelini de öderler. Bu bedel, kısa insan ömrünün uzun bir bölümünü yaşamdan koparmaktan, insan bedeninden yaşamı koparmaya kadar çeşitli biçimlerde ödenmiştir. Gelecekte de ödeneceğine hiç kuşku yoktur.

Egemen olanın aldığı bedelden daha ağır şeyler de vardır. Ülkede estirilen fırtına, halkın tarihsel birikimi yetersizse, kitleleri sindirir. Bu sinmişlik aydınlara ve hatta egemenlik altındaki sınıfın kimi bireylerine de sıçrar. Mücadele etmek geniş kesimlerce enayilik, donkişotluk olarak algılanabilir. Mücadele edenlerden bile bu duruma uzun süre dayanamayanlar çıkabilir. Geniş kitlelerin "kolayca" boyun eğmesi aydınlar arasında "seçkinci" eğilimler üretir. Geçmişte pek zorlanmadan "halkçı" ve "işçici" olabilen bu zümre, tarihsel birikim ve örgütlülük düzeyini gözönüne almaksızın halktan "bir şeyler" bekler, beklediğini bulamayınca da küser. Ya kabuğuna çekilir, ya "realist" arayışlar" içine girer. Halkın büyük bölümü kendisine "küsüldüğünü" farketmez, farkedenlerse "zaten aydınlara güven olmaz!" kolaycılığına kaçıverir.

Öte yandan realist arayışlar, ya reformist, ya da bunun zaten suyu çıkmışsa düpedüz gerici alternatiflere kadar uzanır. Ama gerici alternatif kinin gibi acı olduğundan ağıza alınabilmesi için güllaçtan bir kılıf içine, ya da daha modern bir toplumdaysak şeker, esans ve boya karışımı bir kapsüle sokulur; tutucu politikacılardan "demokrat" üretilir. Egemenlik altındaki sınıfın "robotik alanındaki gelişmeler sonucu zaten ortadan kalkmakta olduğu" yolundaki teoriler birden yaygınlık kazanır.

Böylece birbirine muhtaç iki kesim daha da uzaklaşmış olur. Sınıfın ileri ve inatçı unsurları daha da yalnızlaşır.

Ama tüm bunlara karşın siyaset yapmayı sürdürmekteki bu ısrar egemenlik altındaki sınıf için "olmazsa olmaz" önemdedir ve bu ısrarda yer alan bireylere hem sınıflarının çıkarlarını savunmanın hem de insan olmanın şu an en ileri niteliği olan "dünyayı değiştirme çabasına katılma" kıvancını verir. Bu en ileri nitelikten ne olursa olsun vazgeçmeme onurunu bağışlar.

Siyaseti böyle sürdürmek mecbur kalınan bir yoldur. Seçilen yol değil. Elbet nisbeten geniş yollar dururken dar geçitlere dalmamak, basitçe ifade edilirse akli bir seçimdir. Tek tek insanlar akli olmayan şeyler yapsa ve fetişleştirmelere gitse bile sınıfın aklı kolektif olduğundan her zaman akli kalır.

Egemenlik altındaki sınıfın bağımsız siyaset yapmasını vahşice engelleme çabaları ülkeden ülkeye değişen biçimler alsa da vahşeti uygulayan siyasi rejimin özü hep aynıdır: egemen olanın sınır tanımaz diktatörlüğü. Ve bu uzun sürebilir. Bazen kırk yıl sürdüğü olmuştur. Ama asla kalıcı değildir. Gittiğinde yerine neyin geldiği ise tamamen egemenlik altındakilerin, -toplumun nesnel koşullarına da bağlı olarak- mücadele gücüne, örgütlülük yeteneğine, sınır tanımaz diktatörlüğe karşı olabildiğince geniş beraberliklerin ne kadar sağlandığına, uluslararası koşullara vb. bağlıdır. Sınır tanımaz diktatörlük bazen kaynaklandığı "temelin" giderilmesiyle ülke yaşamından tamamen çıkar, tarihe karışmış bir ibret kategorisi halini alır. Bazen bu "temel" çaresizleşir ve toplum, sömürünün sürdüğü bir ortamda ulaşılabilecek en geniş demokrasiye ulaşır. Ama sık sık da sınır tanımaz diktatörlük yerini, daha "hafif" despotizm biçimlerine terkeder.

En kötüsü, güçten düşen sınır tanımazlığın son sözü söylemeyi sıkı sıkıya elinde tuttuğu halde ilk sözü bırakması yüzünden içine düşülen "bu iş bitti" duygusudur. Oysa, bazen sınır tanımazlık içinde bile egemenlik altındaki sınıf kendi partisiyle seçimlere girebilmiştir. Ve rejimin temel niteliği hiç de değişmemiş, dişlerinin döküImediği sonradan çok daha iyi görülmüştür.

Son sözü elinde tutanın ilk sözü söyleme yeteneği tıkanınca egemenlik altındaki sınıfa "açık" siyasetin alanları açılmaya başlar. Geniş kitlelere doğrudan ulaşmanın hayati önemi bu alanların süratle doldurulmasını gerektirir.

Alanlar dolduruldukça yavaş yavaş görülür ki egemenlik altındaki sınıfın kurtuluş senfonisi eskisinden daha iyi icra edilmektedir. Enstrümanlar bakımlı ve iyi akortludur. İcracıların kulakları paslanmamış, parmakları esnekliklerini yitirmemiştir. Kolektif olarak yapılan icranın iç uyumunu sağlayan ve evrensel melodiye kendi yorumunu getiren "maestro" — burada kişi değil bir kurumdur — senfoninin icrasına katılan tüm unsurların melodideki değerlerini tek tek değerlendirmekte büyük bir ustalığa sahiptir. Tüm senfoni boyunca bir kez ses veren zil de, melodinin esas unsuru olan kemanlar kadar ciddiye alınmaktadır. Müzik ancak senfoninin mükemmelliği ile icranın mükemmelliği bütünleşirse kitleleri saracaktır çünkü.

Tüm orkestranın açık sahnedeki bu başarısı, kapalı geçen onca yıl senfoninin icrasından vazgeçememekle mümkün olmuştur. İcracılar sabırlı çabalarının bu sonuca varmasından mutlu, senfoniye katılanlar "müziğin" büyük gücünden gururludur.

"Crescendo, animato, furioso!"

Sesi gitgide yükselerek, canlı, öfkeyle! ■

İllüstrasyon ● Uğurcan Ataoğlu

Kerkük ve Musul

16 EKİM Basında 'Kerkük Türkleri'nin göçe zorlandığı yolunda haberler yer almaya başladı.

18 EKİM Tercüman yazarlarından Ergun Göze 'Kerkük Türk Cumhuriyeti' kurulmasını önerdi.

20 EKİM Tercüman gazetesinin manşetine göre 'Kerkük Dosyası Köşk'te'.

24 EKİM Frankfurter Allgemeine: 'Türkiye, Musul ve Kerkük konusunda çok hassas.

7 KASIM İran ve Barzani kuvvetleri Kerkük'e ortaklaşa saldırdı.

7 KASIM Hatay DYP Milletvekili Murat Sökmenoğlu tarafından verilen bir soru önergesinde, 'Kerkük konusunda Türkiye'nin suskunluğunun daha ne kadar devam edeceği, Kerkük konusunda ne gibi tedbirler alındığı' soruluyor.

10 KASIM Tercüman'da Mim Kemal Öke imzalı,'Musul ve Kerkük Türkiye'den Nasıl Koparıldı?' (Musul-Kerkük Dosyası) başlıklı bir yazı dizisi başladı.

15 KASIM Kamrân İnan 'gerekirse Ege, Kerkük ve Suriye'ye müdahele etmeliyiz' dedi.

Ortadoğu

25 EKİM İngiltere, geçen Nisan ayında İsrail Hava Yolları uçağına bomba yerleştirme girişiminin ardında Suriye'nin bulunduğunu ileri sürerek, bu ülke ile ilişkilerini kesti.

26 EKİM ABD Suriye büyükelçisini geri çekti. Kanada da 'danışma amacıyla' büyükelçisini ülkesine çağırdı.

6 KASIM NATO komisyon raporuna göre: 'Suriye güneydoğu için tehdit oluşturuyor.'

11 KASIM İngiltere AET ülkelerini, ikna etti. Suriye'ye karşı önlem alınıyor.

13 KASIM GAP ve Elbistan Santralına sabotaj hazırladığı öne sürülen, Suriye, İran ve Filistin uyruklu 8 kişi Ankara'dan Mardin'e giden özel bir ekip tarafından gözaltına alındı.

14 KASIM İsrail Savunma Bakanı İzak Rabin 'Suriye bölgedeki terörün anahtarıdır' dedi.

Ekonomi

22 EKİM İhracatın tıkanması yüzünden tekstil sektörü krize girdi.

24 EKİM Halit Narin, ihtiyati haciz kararı konusunda 'komünistlerin 15 yılda yapamadığını bir günde yapmak istediler' dedi.

[illegible]KİM 41 işçiyi çıkartan Otosan 'bu ekonomik koşullara dayanacak gücümüz kalmadı' gerekçesini gösteriyor.

7 KASIM Dünya Bankası uzmanı Peter Muth Türk ekonomisi için alarm verdi: Özel sektör çöküyor. 'Kurtarma Fonu' kurulsun.

14 KASIM Başbakan iflas olayları için 'batan batsın' diye konuştu.

15 KASIM Odalar Birliği, hükümetten zor durumdaki şirketlerin kurtarılmasını istedi.

Öğrenci Sorunları

25 EKİM Kaydının silineceği endişesiyle intihar eden Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi İsa Tanrıverdi için öğrenciler YÖK'ü protesto gösterisi yaptı.

7 KASIM TBMM Başkanlığı'na, YÖK yasasının 44. maddesinin değişmesi için 7000 imzalı dilekçe, 3 öğrenci temsilcisi tarafından teslim edildi.

7 KASIM İzmir ve İstanbul'dan yürüyerek Ankara'ya gelen öğrencileri karşılayan öğrencilerden 30 kadarı polisçe gözaltına alındı.

Baskılar-İnsan Hakları

26 EKİM Limon Mizah dergisine DGM soruşturma açtı. DGM'ye yollanan bir mektupla derginin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve Türklüğe hakaret ettiği ihbar edilmiş.

2 KASIM Oğulları Hayrettin Eren'in gözaltında kaybolması üzerine, Eren ailesi Savcılığa başvurdu. (Kürşat İstanbullu'nun 'Gözaltında Kaybolanlar' adlı kitabına göre, bugüne kadar Türkiye'de 800 kişi gözaltında kaybolmuş)

3 KASIM Uluslararası Helsinki İnsan Hakları Federasyonu'nun raporuna göre 'Türkiye'de insan haklarını uygar bir düzeye getirmek için yapılacak çok şey var. İşkence hâlâ sürüyor'

10 KASIM Demir Özlü ve Ergin Yıldızoğlu Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarıldı.

13 KASIM Saçak dergisinin düzenlediği, Sosyalist Parti Paneli'nde konuşma yapanlar tutuklandı.

DYP ve ANAP

16 EKİM Sakıp Sabancı 'Demirel ile Özal birleşsin!' çağrısı yaptı.

18 EKİM Sabancı'nın Demirel-Özal birleşmesi teklifine Vehbi Koç 'Hagıgaten fevgalade iyi olur' dedi.

23 EKİM Özal'ın bir zamanlar sağ kolu olan Pakdemirli ANAP'tan istifa etti.

24 EKİM Halit Narin, Sabancı'nın Demirel-Özal birleşmesi önerisine 'Karı-koca-kardeş kavgasına karışmam cevabını verdi.

24 EKİM Tercüman yazarı Yavuz Donat'a göre' keşke bu ülke Evren-Demirel-Özal üçlüsünü bir arada çalıştırabilseydi'

30 EKİM Tercüman gazetesinin manşeti: 'Çankaya'ya DYP'den sıcak bakış'

6 KASIM Yasaklar için Evren'le görüşen Cindoruk, 'Ülkemiz ve rejimimiz için kendilerini büyük bir teminat olarak görüyoruz. Müsterih ve memnun ayrılıyorum.

İşçi Olayları

6 KASIM Bağımsız Otomobil-İş Sendikası'na bağlı işyerlerinde MESS sözleşmesinin sonuçlanmamasını protesto eden işçiler yemek boykotuna gitti. Polis, 26 sendikacıyı gözaltına aldı.

7 KASIM SEKA'da çalışan işçiler toplu sözleşme görüşmelerinin sonuçlanmaması üzerine yemek boykotu yaptılar

Türkiye'ye yönelik Nükleer Baskı

21 EKİM ABD Savunma Bakanlığı'nın açıklamasına göre, Türkiye'ye kısa menzilli nükleer başlık taşıyan Lance füzeleri yerleştirilecek.

6 KASIM Kuzey Atlantik Asamblesi'nin İstanbul toplantısına sunulacak rapor: 'Rusya'nın hedefi, Boğazlar ve Basra'.

Şahinkaya

5 KASIM SHP'nin Şahinkaya ile ilgili araştırma önergesinde '12 Eylül dönemi büyük çıkarların anaforunda yaşanmıştır' deniliyor.

Nikaragua

22 EKİM Nikaragua üzerinde düşürülen ve karşı-devrimcilere silah taşıdığı anlaşılan uçağın pilotu ABD'li Hasenfus CIA adına çalıştığını kabul etti.

23 EKİM CIA Başkanı Casey Suudi Arabistan Kralı'ndan Angola ve Nikaragua'daki karşı-devrimcilere yardım etmesini istedi.

Çeşitli

22 EKİM Gecekonduları yıktırılan iki çocuk enkaz altında kalarak öldü.

24 EKİM Bu olay üzerine ANAP Genel Sekreteri Taşar 'Ecel gelmiş cihane baş ağrısı bahane' dedi.

27 EKİM İşsiz ve üç çocuklu babadan geçim için çözüm:' Böbreğimi satar, sermaye yaparım.'

6 KASIM İnönü, Evren'le olan görüşmesini anlatırken, 'Evren'in bütçe konusunda bir tavır alamayacağını, ekonomik konuların hükümette olduğunu' söyledi.

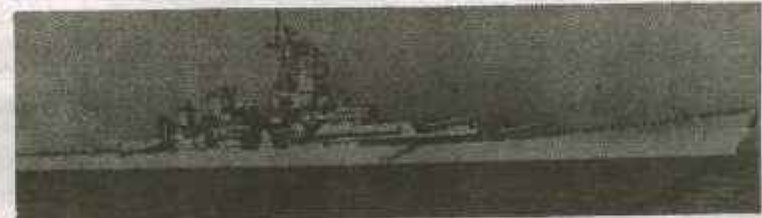
6 KASIM Türkiye İşçi Emeklileri Dul ve Yetimleri Derneği İzmir Şubesi Başkanı Orhan Vardar, 'dilenen ve kötü yola düşen emekli ve dul sayısının arttığını' belirtti.

11 KASIM ABD eski Dışişleri Bakanı Haig'e göre, 'Demirel ve Ecevit keseri hep kendilerine dönük vuran, aşırı milliyetçi politikacılar'. Evren ise, 'bölge sorunlarına bir dünya lideri gözüyle bakıyor.'

12 KASIM Loto'da ikramiye milyara yaklaşınca, kupon sıkıntısı baş gösterdi.

13 KASIM Doğu'da helikopterlerle halkın üzerine atılan bildiride, ihbarcılara 1 milyar lira ödül verileceği ilan edildi.

13 KASIM Missouri'nin 40 yıl önceki Türkiye ziyaretinde de bulunan Çavuş Davidson bu seferki gelişleriyle ilgili olarak şöyle konuştu: 'Artık siz de Amerikalı olmuşsunuz. O günlerde halk bizim iyi vakit geçirmemiz için elinden geleni yapıyordu. Şimdi pek fazla ilgi görmedik.

14 KASIM PTT'nin yeni 'sosyal hizmet'i': Çocuklara 1000 TL'ye bir saat masal.